

Nieuw meetinstrument: 'De pensioenbewustzijn-meter'

Wijzer in geldzaken

Een onderzoek van CentiQ, Wijzer in geldzaken,
Stichting Pensioen kijker.nl en TNS NIPO

Nieuw meetinstrument: 'De pensioenbewustzijn-meter'

Wijzer in geldzaken

Een onderzoek van CentiQ, Wijzer in geldzaken,
Stichting PensioenkiJker.nl en TNS NIPO

December 2009

www.wijzeringeldzaken.nl
Postbus 20201 | 2500 EE | Den Haag

PENSIOENKIJKER.NL

CentiQ
Wijzer in geldzaken

Inhoud

Samenvatting	7
Inleiding	17
1 Pensioenbewustzijn	21
1.1 Ruim zes op de tien werknemers zijn volledig pensioenONbewust	21
1.2 Volledig pensioenonbewusten zijn jonger	24
1.3 Mannen pensioenbewuster dan vrouwen	26
1.4 Volledig pensioenonbewusten vaker laagopgeleid	28
1.5 Volledig pensioenonbewusten vaker meerpersoonshuishoudens, volledig pensioenbewusten vaker eenpersoonshuishouden	29
1.6 Overzicht relatie achtergrondvariabelen met pensioenbewustzijn	30
2 Persoonlijke situatie	31
2.1 Er is geen duidelijk verband tussen branche en pensioenbewustzijn	31
2.2 Financiële situatie gerelateerd aan pensioenbewustzijn	32
2.2.1 Volledig pensioenbewusten hebben een hoger gemiddeld nettomaandinkomen	32
2.2.2 Spaar- en beleggingsvermogen is hoger onder volledig pensioenbewusten	36
2.2.3 Pensioenbewusten vaker in het bezit van duurdere koopwoning	38
2.3 Volledig pensioenonbewusten kennen hun pensioensituatie slecht	41
2.3.1 Volledig pensioenonbewusten weten vaak niet waar pensioen is ondergebracht	41
2.3.2 Volledig pensioenbewusten hebben ervaring met waardeoverdracht	43
2.4 Overzicht relatie persoonlijke situatie en pensioenbewustzijn	44
3 Kennis	45
3.1 Zelf ingeschatte kennis over beleggen en pensioenen is overal laag	45
3.1.1 Pensioenonbewusten hebben minder kennis van financiën	46
3.2 Pensioenbewusten scoren hoger op feitelijke pensioenkennis	48
3.2.1 Overgrote deel van de werknemers in Nederland weet wat AOW is	48
3.2.2 Ruim een derde van de werknemers weet niet wat partnerpensioen is	51
3.2.3 12% weet niet dat zonder pensioen alleen AOW wordt uitgekeerd	51
3.3 Pensioenonbewusten hebben op financieel gebied minder meegemaakt	53
3.3.1 Pensioenbewusten kennen vaker iemand die de dupe is geworden van slechte pensioenregeling	53
3.3.2 Pensioenbewusten hebben vaker risicovol product aangeschaft	54
3.4 Overzicht relatie kennis met pensioenbewustzijn	56
4 Motivatie	57
4.1 Nederlanders vinden het huidige eigen inkomen het belangrijkste	57
4.2 Motivatie speelt een rol bij pensioenbewustzijn	58
4.2.1 Intentie om eerder te stoppen met werken, motiveert om zich in pensioen te verdiepen	60
4.3 Pensioenonbewusten weten minder goed het inkomen over 10 jaar in te schatten	61
4.4 Overzicht relatie motivatie en pensioenbewustzijn	62

5	Gedrag	63
5.1	Pensioenbewusten hebben vaker financieel plan voor lange termijn	63
5.2	Pensioenbewusten nemen meer de tijd om een financieel product aan te schaffen/uit te kiezen	64
5.3	Overzicht relatie gedrag met pensioenbewustzijn	66
6	Risicogroepen	67
6.1	Vier risicogroepen	67
6.2	Wat zijn de achtergrondkenmerken van de risicogroepen?	68
7	Communicatie- en informatiegedrag	70
7.1	Pensioeninformatie	70
7.2	Pensioenbewustzijn en mediagebruik	74
Bijlage 1		
Bijlage 1	Communicatie-onderzoek: Waaraan moet de boodschap voldoen om pensioenbewustzijn te verhogen?	78
Bijlage 2		
Bijlage 2	Onderzoeksverantwoording	104

Inhoud figuren en tabellen

1 <i>Pensioenbewustzijn in Nederland</i>	9
2 <i>Pensioenbewustzijn-meter</i>	10
3 <i>Een model van pensioenbewustzijn</i>	19
4 <i>Pensioenbewustzijn in Nederland</i>	21
5 <i>Pensioenbewustzijnladder</i>	23
6 <i>Pensioenbewustzijn naar leeftijd</i>	24
7 <i>Life events en pensioenaanvullende maatregelen naar leeftijd</i>	25
8 <i>Pensioenbewustzijn naar geslacht</i>	26
9 <i>Verdeling pensioeninkomen naar partner en geslacht</i>	27
10 <i>Pensioenbewustzijn naar opleidingsniveau</i>	28
11 <i>Pensioenbewustzijn naar huishoudgrootte</i>	29
12 <i>Pensioenbewustzijn en branche (horizontaal gepercenteerd)</i>	31
13 <i>Financiële situatie en pensioenbewustzijn</i>	32
14 <i>Nettomaandinkomen en pensioenbewustzijn</i>	33
15 <i>Nettomaandinkomen van partner en pensioenbewustzijn</i>	34
16 <i>Nettomaandinkomen en aanvullende maatregelen</i>	35
17 <i>Spaar- en beleggingsvermogen en pensioenbewustzijn</i>	36
18 <i>Hoogte spaar- en beleggingsvermogen en woonsituatie, leeftijd en nettomaandinkomen</i>	37
19 <i>Woonsituatie en pensioenbewustzijn</i>	38
20 <i>Geschatte verkoopwaarde en volledig pensioenonbewustzijn</i>	39
21 <i>Totale hypotheekschuld en pensioenbewustzijn</i>	40
22 <i>Totale hypotheekschuld naar leeftijd en inkomen</i>	41
23 <i>Pensioenfonds/verzekeraar en pensioenonbewustzijn</i>	42
24 <i>Waardeoverdracht en pensioenbewustzijn</i>	43
25 <i>Zelf ingeschatte kennis over ...</i>	45
26 <i>Kennis over pensioenen en leeftijd</i>	46
27 <i>Zelf ingeschatte kennis en pensioenbewustzijn</i>	47
28 <i>Zelf ingeschatte kennis over pensioenen en pensioenbewustzijn</i>	48
29 <i>Kennisvraag: wanneer heb je in Nederland recht op AOW?</i>	49
30 <i>Profiel: werknemers die (niet) weten wanneer je in Nederland recht hebt op een AOW-uitkering</i>	50
31 <i>Kennisvraag: wat is partnerpensioen</i>	51
32 <i>Kennisvraag: werknemers die geen pensioen opbouwen, krijgen na hun pensionering alleen AOW</i>	52
33 <i>Ervaringen met mensen die de dupe zijn geworden van een slechte pensioenregeling en pensioenbewustzijn</i>	54
34 <i>Risicovol product aangeschaft en pensioenbewustzijn</i>	55
35 <i>Financiële producten in het bezit en pensioenbewustzijn</i>	56
36 <i>Belang financiële zaken en pensioenbewustzijn</i>	57
37 <i>Motivatie en pensioenbewustzijn</i>	59
38 <i>Eerder stoppen met werken en pensioenbewustzijn</i>	60
39 <i>Inkomen over tien jaar en pensioenbewustzijn</i>	61
40 <i>Financiële planning en pensioenbewustzijn</i>	63
41 <i>Financiële beslisstijl</i>	64
42 <i>Financiële beslisstijl en pensioenbewustzijn</i>	65
43 <i>Verdeling risico-indicaties</i>	68
44 <i>Risicogroepen naar achtergrondkenmerken</i>	68
45 <i>Mate waarin men het jaarlijks pensioenoverzicht leest</i>	70

46 <i>Gebruik van informatiebronnen</i>	71
47 <i>Mate waarin men moeite heeft om informatie te vinden</i>	72
48 <i>Gewenste informatievoorziening</i>	73
49 <i>Televisiekijkgedrag</i>	74
50 <i>Luisteren naar de radio</i>	75
51 <i>Dagbladen lezen</i>	76
52 <i>Tijdschriften lezen</i>	77
53 <i>Grenswaarden pensioeninkomen als percentage van het laatstverdiende loon</i>	106
54 <i>De bouwstenen gecombineerd</i>	107

Samenvatting

Bevordering van het langetermijndenken

Het platform CentiQ en Pensioenkijker.nl proberen het langetermijndenken bij financiële consumenten te bevorderen. Ook in de pensioenbranche zelf zijn er initiatieven om het pensioenbewustzijn van consumenten te verhogen. Om het effect van deze inspanningen te kunnen toetsen, is het belangrijk om een uniforme definitie van het begrip ‘pensioenbewustzijn’ te hanteren en een uniforme meetmethode voor pensioenbewustzijn te ontwikkelen. Om hierin te voorzien, hebben de initiatiefnemers (platform CentiQ, Pensioenkijker.nl en TNS NIPO) met de Universiteit van Tilburg de pensioenbewustzijn-meter ontwikkeld: een instrument om het pensioenbewustzijn van Nederlanders vast te stellen en in de tijd te volgen. Deze rapportage geeft een beschrijving van het meetinstrument. Er is bewust gekozen voor een beschrijvende vorm van rapporteren. Op deze manier wordt zichtbaar of het ontwikkelde meetinstrument tot logische resultaten leidt.

Met dit instrument is een grootschalige enquête uitgevoerd. In de enquête is ingegaan op het pensioenbewustzijn van Nederlanders en de invloed van de persoonlijke (financiële) situatie, kennis, motivatie en toekomstverwachtingen hierop. Daarnaast zijn vragen gesteld over hoe men zich informeert over pensioenen.

De enquête is uitgevoerd onder twee representatieve steekproeven van opgeteld totaal n=2.203 personen die werkzaam zijn in loondienst en actief pensioen opbouwen. Het veldwerk is uitgevoerd met behulp van de steekproefbron TNS NIPObase, waarbij de enquêtes online zijn ingevuld. Het veldwerk vond plaats van 11-18 mei en van 18-29 november 2009.

Wat is pensioenbewustzijn?

Wanneer is iemand pensioenbewust? Op basis van een deskstudy, kwalitatief onderzoek en een consultatieronde met experts op het gebied van pensioenen is een definitie van pensioenbewustzijn vastgesteld:

Pensioenbewustzijn is de mate waarin men op de hoogte is van het pensioeninkomen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid, weet of dat in de eigen situatie voldoende is en weet (indien gewenst) welke oplossingen er zijn en daar een afweging in maakt.

Uitgaande van deze definitie en op basis van de resultaten van de enquête is een pensioenbewustzijn-meter samengesteld.

De pensioenbewustzijn-meter bestaat uit de volgende drie bouwstenen:

Bouwsteen 1: Kennis over de hoogte van het pensioeninkomen

Dit is bepaald op basis van drie criteria.

Inschatting verwachte pensioeninkomen:

- Gevraagd is wat het verwachte pensioeninkomen is als percentage van het laatstverdiende loon bij pensionering. Vervolgens is in samenwerking met Pensioenkijker.nl aan de hand van andere kenmerken, zoals inkomen, dienstverband en aanvullend pensioen, bepaald of deze inschatting reëel kan zijn.

Mate van zekerheid hierover:

- Daarnaast is het belangrijk dat men enige zekerheid heeft over het geschatte pensioeninkomen en niet 'eigenlijk geen idee' heeft.

Overig:

Tot slot moet men om op de hoogte te zijn van het pensioeninkomen, het Uniform Pensioenoverzicht bewust bestuderen en/of zich over het pensioen hebben geïnformeerd bij de werkgever, pensioenverzekeraar, -fonds/ uitvoerder of tussenpersoon.

Bouwsteen 2: De toereikendheid van het pensioeninkomen

Men wordt beschouwd als voldoende op de hoogte van de toereikendheid van het pensioeninkomen wanneer:

- Men enigszins kan inschatten of het inkomen na pensionering voldoende zal zijn om te leven zoals men zou willen tijdens het pensioen. Wanneer men dit helemaal niet kan inschatten, beschouwen we iemand als niet op de hoogte van de toereikendheid
- Daarnaast dient men een inschatting te kunnen maken van het percentage van het nettosalaris (vlak voordat men met pensioen gaat), dat men nodig denkt te hebben om na pensionering te leven zoals men zou willen. Dit percentage moet minimaal 40% zijn anders is het geen realistische inschatting van het inkomen meer. Personen die 'weet niet' hebben beantwoord zijn uitgesloten.
- Tot slot mag deze inschatting niet meer dan 5% afwijken van een tweede inschatting van dit percentage, die is gemaakt nadat van een aantal zaken is gevraagd of men daarmee rekening heeft gehouden bij het maken van deze inschatting. De achterliggende gedachte hierbij is dat bij een grotere afwijking, men in eerste instantie kennelijk niet goed in staat was om een goede inschatting van de toereikendheid te maken. De zaken waarvan is gevraagd of men daarmee rekening heeft gehouden zijn bijvoorbeeld AOW, een lager belastingtarief, schulden en dergelijke.

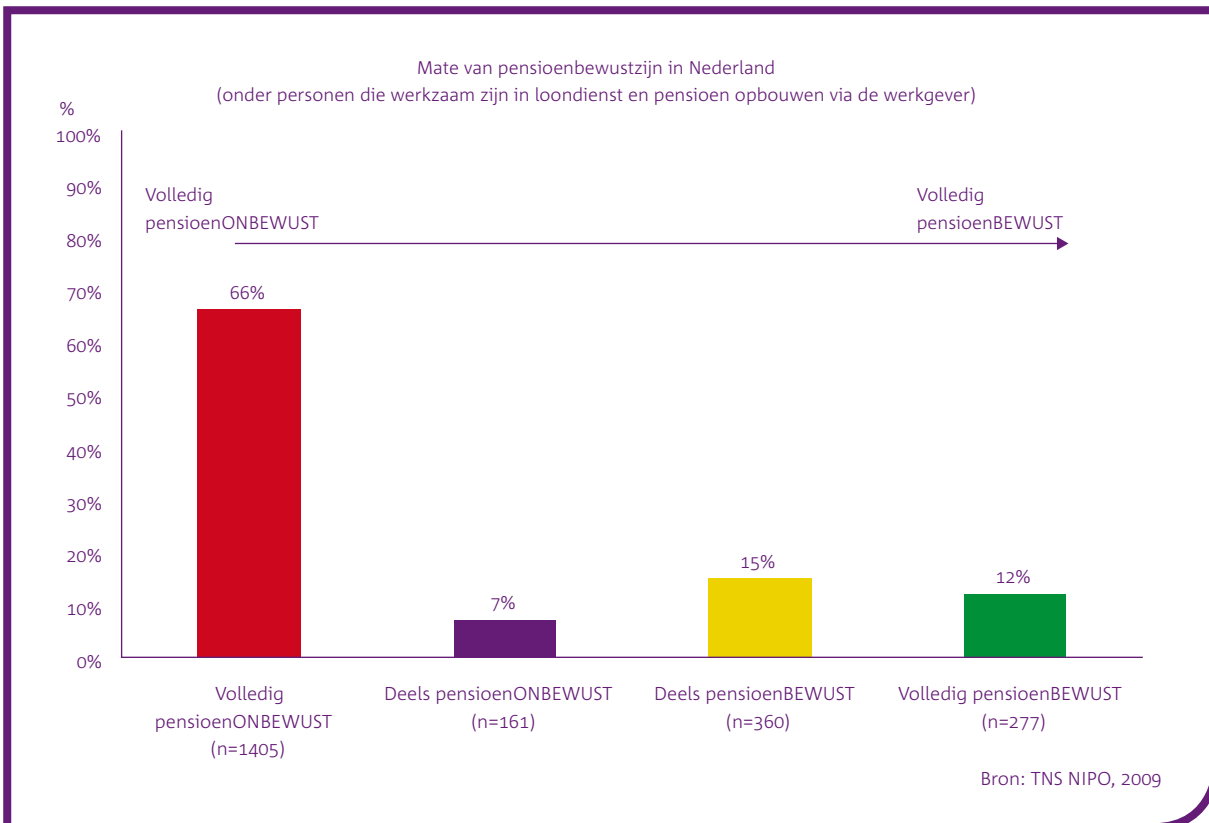
Bouwsteen 3: De mogelijkheden kennen om meer pensioen op te bouwen

- Als men aangeeft de mogelijkheden om meer pensioen op te bouwen goed te kennen en men zich hiervoor verantwoordelijk voelt, beschouwen we dit als voldoende.

Pensioenbewustzijn van werknemers in Nederland

In welke mate voldoen werknemers in Nederland nu aan de hiervoor genoemde bouwstenen? Met andere woorden: hoe pensioenbewust zijn ze?

1 | Pensioenbewustzijn in Nederland

- 66% is volledig pensioen**on**bewust. Dit houdt in dat zij onvoldoende op de hoogte zijn van het pensioeninkomen en dus niet aan de hieraan gestelde criteria voldoen.
- 7% is deels pensioen**on**bewust. Dit zijn werknemers die op de hoogte zijn van hun pensioeninkomen, terwijl zij niet weten of dit (on)toereikend is. Daarnaast kennen zij geen mogelijkheden om meer op te bouwen.
- 15% is deels pensioen**be**wust. Dit zijn werknemers die op de hoogte zijn van hun pensioeninkomen, weten of het (on)toereikend is, maar de mogelijkheden om meer op te bouwen niet kennen.
- 12% van de werknemers is volledig pensioen**be**wust. Dit betekent dat alle bouwstenen van toepassing zijn: zij zijn op de hoogte van het pensioeninkomen, zij weten of het (on)toereikend is en zij kennen de mogelijkheden om meer op te bouwen.

Schematisch ziet deze pensioenbewustzijn-meter er als volgt uit:

2 | Pensioenbewustzijn-meter

Wie zijn pensioenbewust en wie niet?

Werknemers die volledig pensioenbewust zijn, wijken op allerlei terreinen af van werknemers die volledig pensioenonbewust zijn. In het schema hieronder zijn de verschillen in persoonskenmerken weergegeven.

volledig pensioenonbewust	volledig pensioenbewust
<i>achtergrondkenmerken</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • jonger • vaker vrouw • vaker lager opgeleid • vaker meerpersoonshuishouden 	<ul style="list-style-type: none"> • ouder • vaker man • hoger opgeleid • vaker eenpersoonshuishouden
<i>financiële situatie</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • lager inkomen • kleiner spaar- en beleggingsvermogen • minder vaak koopwoning 	<ul style="list-style-type: none"> • hoger inkomen • groter spaar- en beleggingsvermogen • vaker koopwoning
<i>pensioensituatie</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • weten minder vaak of ze een pensioen bij een pensioenfonds of pensioenverzekeraar hebben • weten meestal niet in welk type pensioenregeling ze vallen 	<ul style="list-style-type: none"> • zijn beter op de hoogte van waar pensioen is ondergebracht • weten meestal wel in welk type pensioenregeling ze vallen

Bron: TNS NIPO, 2009

We zien dat pensioenonbewusten vaker jonger en vrouw zijn en vaker een lagere opleiding hebben. Opvallend is dat alleenstaanden vaker pensioenbewust zijn dan personen in meerpersoonshuishoudens. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat een alleenstaande de verantwoordelijkheid voor de financiën niet kan overdragen aan een partner. Daarnaast is men in het geheel afhankelijk van het eigen inkomen. Men is hierdoor genoodzaakt om reserves op te bouwen en enigszins kennis te hebben van de eigen financiële (on)mogelijkheden.

Daarnaast zien we dat de volledig pensioenonbewusten vaak niet goed op de hoogte zijn van hun pensioensituatie. Zo weet 30% niet of hun pensioen bij een pensioenfonds of een pensioenverzekeraar is ondergebracht en weet 45% niet in welk soort regeling zij pensioen opbouwen.

Pensioenbewustzijn en kennis

Als we kijken naar de kennis van alle werknemers over allerlei financiële zaken, dan zien we dat men over weinig onderwerpen zo weinig kennis heeft als over pensioenen. Van de ondervraagde werknemers geeft slechts 33% aan hierover voldoende kennis te hebben. Ter vergelijking: over sparen zegt 71% voldoende kennis te hebben. Alleen over beleggen is de kennis lager (18% zegt voldoende kennis te hebben). Het pensioen is echter voor iedereen relevant en beleggen niet.

Een laag pensioenbewustzijn gaat samen met een laag kennisniveau over financiën in het algemeen en over pensioenen in het bijzonder. Hieronder een overzicht.

volledig pensioenonbewust	volledig pensioenbewust
<i>algemene financiële kennis</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • hebben minder kennis over financiën 	<ul style="list-style-type: none"> • hebben meer kennis over financiën
<i>specifieke kennis over pensioenen</i>	
weten minder vaak:	weten vaker:
<ul style="list-style-type: none"> • wat partnerpensioen is • dat als je geen pensioen opbouwt, je alleen AOW krijgt 	<ul style="list-style-type: none"> • wat partnerpensioen is • dat als je geen pensioen opbouwt, je alleen AOW krijgt
<i>ervaringen</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • kennen minder vaak iemand die de dupe is geworden van een slechte pensioenregeling • hebben minder vaak een risicovol financieel product aangeschaft 	<ul style="list-style-type: none"> • kennen vaker iemand die de dupe is geworden van een slechte pensioenregeling • hebben vaker een risicovol financieel product aangeschaft

Bron: TNS NIPO, 2009

Naast minder kennis blijkt dat pensioenonbewusten ook minder vaak relevante ervaringen hebben: ze kennen minder vaak personen die de dupe zijn geworden van een slechte pensioenregeling en hebben ook minder vaak risicovolle financiële producten aangeschaft. Dit is natuurlijk ook grotendeels terug te voeren op de relatief jongere leeftijd van de pensioenonbewusten.

Pensioenbewustzijn en motivatie

De groep die volledig pensioenonbewust is, voelt zich minder vaak verantwoordelijk voor het opbouwen van het eigen pensioen en maakt geen tijd vrij om zaken te regelen of stelt dit uit. Dat men hieraan geen prioriteit geeft, heeft te maken met het zich geen zorgen willen maken over de toekomst en met het feit dat men het niet leuk vindt om aan pensionering en ouderdom te denken. De groep die volledig pensioenbewust is, heeft hier aanzienlijk minder moeite mee en wil wat de toekomst betreft zo min mogelijk aan het toeval overlaten. Dit verklaart dat men zich verantwoordelijk voelt en tijd vrijmaakt om het pensioen te regelen.

Dit is een aandachtspunt, want als de pensioenonbewusten zich niet verantwoordelijk voelen en er geen tijd voor vrij willen maken, gaan zij ook niet over tot actie als dat nodig mocht zijn.

volledig pensioenonbewust	volledig pensioenbewust
<i>motivatie</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • zien pensioen opbouwen minder vaak als eigen verantwoordelijkheid • lezen artikelen over pensioenen minder vaak • weten minder vaak waar men terecht moet om iets aan pensioen te veranderen • zijn er meer op gericht om pensioen <i>over een aantal jaar</i> goed te regelen • slagen er minder vaak in tijd vrij te maken om met pensioen bezig te zijn • vinden het niet leuk om aan pensionering en ouder worden te denken • gaan zich nu geen zorgen maken over wat er in de toekomst allemaal kan gebeuren • externe controle (je eigen lot en toekomst niet in eigen hand nemen, maar laten gebeuren) • geen of geringe motivatie om zich te verdiepen in financiële zaken 	<ul style="list-style-type: none"> • zien pensioen opbouwen vaker als een eigen verantwoordelijkheid • lezen vaker artikelen over pensioenen • weten vaker waar men terecht moet om iets aan het pensioen te veranderen • zijn erop gericht om pensioen <i>op dit moment</i> goed te regelen • maken geregeld tijd vrij om met pensioenen bezig te zijn • hebben er geen moeite mee om aan pensionering en ouder worden te denken • willen wat de toekomst betreft zo min mogelijk aan het toeval overlaten • interne controle (je eigen lot en toekomst in eigen hand nemen en regelen) • motivatie om zich te verdiepen in financiële zaken

Bron: TNS NIPO, 2009

Pensioenbewustzijn en gedrag

Het verschil in kennis en motivatie tussen pensioenbewusten en -onbewusten vertaalt zich ook in verschillend gedrag. Wie volledig pensioenonbewust is, heeft minder vaak een financieel plan, geeft geld vaker meteen uit en heeft moeite dit opzij te leggen. Ook denkt men vaker dat de overheid zal inspringen bij financiële problemen. Dit kan ertoe leiden dat deze personen geen ‘incentives’ hebben om zich in pensioenen te verdiepen.

volledig pensioenonbewust	volledig pensioenbewust
<i>gedrag</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • hebben minder vaak een financieel plan voor de lange termijn • geven geld vaker meteen uit • hebben meer moeite met het opzij zetten van geld voor later • denken vaker dat de overheid financiële problemen zal oplossen • hebben vaker een adviesgevoelige financiële beslisstijl 	<ul style="list-style-type: none"> • hebben vaker een financieel plan voor de lange termijn • geven geld minder vaak meteen uit • hebben minder moeite met het opzij zetten van geld voor later • denken minder vaak dat de overheid financiële problemen zal oplossen • hebben vaker een beheerste financiële beslisstijl

Bron: TNS NIPO, 2009

Tot slot zien we dat pensioenbewusten en pensioenonbewusten verschillen in de manier waarop ze financiële beslissingen nemen. Dit hebben we kunnen vaststellen door een korte vragenlijst met betrekking tot de AFM-segmenten (Autoriteit Financiële Markten) af te nemen (zie paragraaf 5.2 met uitleg over de financiële beslisstijlsegmentatie van de AFM). Pensioenbewusten hebben vaker een *beheerste* beslisstijl, wat betekent dat ze weloverwogen beslissingen nemen en nauwgezet en zelfstandig te werk gaan. Pensioenonbewusten zijn

daarentegen vaker *adviesgevoelig*. Men beperkt het aantal alternatieven en de hoeveelheid informatie en stopt met zoeken zodra een financieel product voldoet. Zorgwekkend is dat men vooral afgaat op het gevoel en minder op de inhoud van een financieel product. Daarbij komt ook dat het vertrouwen in andere personen een belangrijke rol speelt bij het nemen van hun beslissingen.

Risicogroepen

We gaven aan dat 66% van de werknemers volledig pensioenonbewust is en dus niet op de hoogte van pensioeninkomen. Volledig pensioenonbewustzijn kan voor de ene persoon echter ernstigere consequenties hebben dan voor de ander.

We hebben binnen de groep pensioenonbewusten vier risicogroepen geïdentificeerd bij wie dit mogelijk grote consequenties kan hebben (zie hoofdstuk 6 voor volledige beschrijving):

- **volledig pensioenonbewust en bouwt minder pensioen op dan de partner** (16% van de werknemers).
- **volledig pensioenonbewust en gaat over minder dan twintig jaar met pensioen** (20% van de werknemers).
- **volledig pensioenonbewust en weinig financiële reserves** (minder dan € 5.000,-; 14% van de werknemers).
- **volledig pensioenonbewust en overschat eigen pensioenkennis** (16% van de werknemers).

Deze vier risicogroepen sluiten elkaar niet uit. Met andere woorden: één persoon kan in meer risicogroepen vertegenwoordigd zijn. Van de werknemers behoort 24% tot één risicogroep, 15% behoort tot twee risicogroepen, 4% behoort tot drie risicogroepen en 0% van de ondervraagden valt in alle vier de risicogroepen.

De groep die minder pensioen opbouwt dan de partner is in vrijwel alle gevallen vrouw. Uit het feit dat het hierbij meestal om huishoudens met drie of meer personen gaat, kunnen we afleiden dat het vaak om gezinnen met kinderen zal gaan. De groep die over minder dan twintig jaar met pensioen gaat, is vanzelfsprekend ouder en is wat vaker middelbaar tot lager opgeleid. De groep zonder financiële reserves is relatief jong. De groep die de eigen pensioenkennis overschat, is vaker man en ouder.

De personen die twee of meer risico-indicaties hebben, zijn vaker middelbaar tot lager opgeleid en zijn in meerderheid ouder dan 40 jaar. Het gaat hierbij relatief vaak om personen uit tweepersonshuishoudens.

Communicatie en informatiegedrag

Slechts 28% van de werknemers kijkt bewust naar het Uniform Pensioenoverzicht en vraagt zich af of hij of zij straks voldoende inkomen zal hebben. Pensioenonbewusten doen dit per definitie minder vaak dan pensioenbewusten. Logisch omdat dit criterium een van de bouwstenen van het meetinstrument is.

Ditzelfde geldt ook voor het raadplegen van andere informatiebronnen. We zien over het algemeen dat de werkgever en het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar het meest worden geraadpleegd. Daarnaast noemt men collega's, familie en vrienden, tussenpersonen en televisieprogramma's. De werkgever en het pensioenfonds/-uitvoerder zijn ook de partijen waarnaar de voorkeur uitgaat als informatieleverancier.

Ongeveer de helft van de ondervraagden geeft aan wel eens moeite te hebben om de juiste informatie te vinden. Het probleem is daarbij niet dat de informatie niet voorhanden is of moeilijk is te krijgen. Men vindt

het vooral lastig om de relevante informatie uit het totale aanbod te filteren en om deze te begrijpen. Hieruit blijkt dat er vooral behoefte is aan duidelijke informatie en aan goede zoekfaciliteiten, zodat individuele werknemers gemakkelijk kunnen vinden wat zij nodig hebben.

Voor wat betreft mediagedrag zijn pensioenbewusten en pensioenonbewusten niet sterk verschillend:

- Het televisiekijkgedrag is overeenkomstig.
- Pensioenonbewusten luisteren minder naar Arrow Classic Rock en regionale zenders en vaker naar Radio Veronica en Q-music.
- Volledig pensioenonbewusten lezen iets minder vaak dagbladen: een kwart leest geen van de voorgelegde bladen. Bij de volledig pensioenbewusten is dit slechts 2%.

Uit het onderzoek is niet één specifiek communicatiemiddel gekomen om in te zetten om de pensioenonbewusten bewuster te maken. We raden in ieder geval af om gebruik te maken van Elsevier, Intermediair, HP/De Tijd en Rails. Dit zijn namelijk de communicatiemiddelen die voornamelijk door volledig pensioenbewusten worden gelezen.

Waarom moet een communicatieboodschap voldoen om het pensioenbewustzijn te verhogen?

Waarom moet de titel van een boodschap voldoen om aan te zetten tot lezen van de boodschap?

- Uit dit onderzoek is duidelijk gebleken dat een aansprekende titel niet voldoende is om tot lezen aan te zetten. De titel moet op een niet al te belerende/betuttelende manier aanzetten tot actie door te suggereren dat je iets moet en kan doen met je pensioen (ongeacht de leeftijd en risicogroep). Dit komt duidelijk naar voren bij het evalueren van de titels. Hoewel de titel 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' meer aanspreekt en velen (vooral (volledig onbewuste) ouderen) bevestigt in hun mening, zet de titel 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' alle bewustzijnslagen het meest aan tot lezen. Dit komt waarschijnlijk omdat het een actiegerichte titel is en mensen het gevoel krijgen iets te moeten en ook te kunnen doen aan hun pensioen.

Waarom moet de uiteindelijke boodschap(tekst) voldoen om aan te spreken?

- De boodschapttekst moet natuurlijk aan alle basisvoorwaarden van communicatie voldoen. Denk bijvoorbeeld aan aspecten als: geloofwaardig, duidelijk, motiverend en overtuigend. Deze aspecten blijken een belangrijke factor te zijn bij de mate waarin de boodschap de doelgroepen aanspreekt. Per leeftijdsgroep verschilt deze situatie echter. Zo gaat het bij de (volledig onbewuste) jongeren met name om de uitgaven die zij momenteel besteden aan het pensioeninkomen. Deze informatie brengt hen tot nieuwe inzichten. Zij vinden deze informatie confronterend, voelen zich hierdoor persoonlijk aangesproken en worden hierdoor geprikkeld om uit te zoeken wat er met hun geld gebeurt. Zij voelen zich duidelijk minder aangesproken door het personage 'Theo', die op het punt staat met pensioen te gaan. Deze situatie is voor de jongeren te veel een 'ver van hun bed show'.
- Dit lijkt echter minder te gelden voor de (volledig onbewuste) ouderen. Die voelen zich meer persoonlijk aangesproken door de vraag of men al dan niet kan rondkomen van het uiteindelijke pensioeninkomen en door te wijzen op de eigen verantwoordelijkheid. Het geld dat wordt c.q. is besteed aan het pensioen lijkt voor hen gezien hun situatie minder relevant.
- Dat de boodschap wijst op de eigen verantwoordelijkheid spreekt uiteindelijk na lezing van de boodschappen het merendeel aan. Al moet hier wel bij vermeld worden dat 'eigen verantwoordelijkheid' ook een keerzijde heeft. Doordat mensen verplicht deel moeten nemen aan de pensioenregeling hebben zij het idee met een schuldgevoel opgezadeld te worden waar zij zelf van vinden er niets aan te kunnen doen. Dit roept een gevoel van moedeloosheid of machteloosheid op, wat weer kan leiden tot passiviteit en/of boosheid.

- Geconcludeerd kan worden dat men in ieder geval het gevoel moet hebben over de mogelijkheid te beschikken, gegeven de huidige situatie, zelf ook invloed op het pensioeninkomen te kunnen uitoefenen. Dit laatste aspect lijkt in alle boodschappen nog te ontbreken, waardoor het in sommige situaties het doel voorbij schiet, namelijk niet voldoende aanspreekt.

Waarom moet de uiteindelijke boodschap(tekst) voldoen om aan te zetten tot actie? (m.a.w. verdiepen in het pensioeninkomen door het pensioenoverzicht te raadplegen en een berekening te maken met de pensioenplanner)

- Als we kijken naar welke boodschap nu het meeste aanzet tot actie dan zien we dat het eigenlijk om de (combinatie van de) boodschappen 'Pensioen daar moet je iets mee doen' en 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' gaat.
- De combinatie van de titel 'Pensioen daar moet je iets mee doen', 'globaal werk je één dag in de week voor je pensioen' en de tekst 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' en 'controleer elk jaar je pensioenoverzicht en bereken je pensioeninkomen met de pensioenplanner' zet vooral de (volledig onbewuste) jongeren aan tot actie.
- De combinaties van de titel 'Pensioen daar moet je iets mee doen', '62% van de Nederlanders weet niet wat straks hun pensioeninkomen is en of dat voldoende is om rond te komen' en de tekst 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' en 'controleer elk jaar je pensioenoverzicht en bereken je pensioeninkomen met de pensioenplanner' zet vooral (volledig onbewuste) ouderen aan tot actie.
- Wederom is het wel noodzakelijk uit te leggen wat er met 'eigen verantwoordelijkheid' wordt bedoeld. Daarnaast is het van belang dat benadrukt wordt dat het voor de ouderen niet zo ingewikkeld is als het in eerste instantie lijkt en vooral voor de jongeren dat er oplossingsmogelijkheden zijn. Op die manier kunnen de deelnemers ook echt iets met de boodschap.

Op basis van de drie boodschappen kunnen we niet zeggen welke boodschap de meest ideale is. Wel kunnen we concluderen dat een combinatie van de boodschappen 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' en 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' een groot publiek (alle bewustzijnlagen en risicogroepen) zal aanspreken en aanzetten tot actie. De titel moet dus een actiegericht element bevatten en de boodschapttekst moet aansprekend zijn en inspelen op de eigen situatie. Daarnaast moet gericht worden op de eigen verantwoordelijkheid, waarbij uitgelegd wordt wat er met 'eigen verantwoordelijkheid' wordt bedoeld en dat het eenvoudig is en vooral voor de jongeren en volwassenen oplossingsmogelijkheden zijn.

à Ook kan geconcludeerd worden dat de boodschappen moeten inspelen op de eigen situatie. Dit pleit voor een gedifferentieerde boodschap, waarbij ouderen meer aangesproken willen worden op het thema 'rondkomen' en de pensioensituatie zelf en jongeren meer aangesproken willen worden op de uitgavenkant en het inzicht waar het geld naar toe gaat.

Inleiding

Bevordering van het langetermijndenken

In Nederland maken consumenten zich weinig zorgen over hun financiële toekomst. Pensioenkijker.nl en Platform CentiQ veronderstellen dat het pensioenbewustzijn in Nederland laag is.

Als zich een ingrijpende gebeurtenis voordoet, zoals een ongeval, ziekte of echtscheiding, is het meestal te laat om te voorkomen dat mensen worden geconfronteerd met de financiële consequenties daarvan. Ook bij pensionering geldt dat hoe later men op de hoogte is van de toekomstige financiële situatie, des te beperkter de mogelijkheden zijn om nog iets aan de situatie te veranderen.

Het platform CentiQ en Pensioenkijker.nl proberen het langetermijndenken bij financiële consumenten te bevorderen. Ook in de pensioenbranche zelf zijn er initiatieven om het pensioenbewustzijn van consumenten te verhogen. Om het effect van deze inspanningen te kunnen toetsen, is het belangrijk om een uniforme definitie van het begrip ‘pensioenbewustzijn’ te hanteren en een uniforme meetmethode voor pensioenbewustzijn te ontwikkelen. Om hierin te voorzien hebben de initiatiefnemers (platform CentiQ, Pensioenkijker.nl en TNS NIPO) met de Universiteit van Tilburg de pensioenbewustzijn-meter ontwikkeld: een instrument om het pensioenbewustzijn van Nederlanders vast te stellen en in de tijd te volgen. Deze rapportage geeft een beschrijving van het meetinstrument. Er is bewust gekozen voor een beschrijvende vorm van rapporteren. Op deze manier wordt zichtbaar of het ontwikkelde meetinstrument tot logische resultaten leidt.

Bij de ontwikkeling van deze pensioenbewustzijn-meter zijn de volgende stappen doorlopen:

- stap 1: deskresearch teneinde bestaande informatie over dit onderwerp in kaart te brengen;
- stap 2: exploratief kwalitatief onderzoek om inzicht te krijgen in mogelijke indicatoren die pensioenbewustzijn bepalen;
- stap 3: terugkoppeling van de uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek in een tweetal expertmeetings met vertegenwoordigers uit de achterban, waarin een model en een definitie van pensioenbewustzijn zijn vastgesteld;
- stap 4: in een kwantitatieve enquête vaststellen van het pensioenbewustzijn bij een steekproef van actieve deelnemers;
- stap 5: het vergroten van pensioenbewustzijn onder verschillende doelgroepen door middel van een kwantitatief effectiviteitsonderzoek. De resultaten van dit onderzoek zijn als aparte bijlage toegevoegd.

Na stap 1, 2 en 3 is een instrument ontwikkeld om pensioenbewustzijn te meten. Met dit instrument is in stap 4 een grootschalige enquête uitgevoerd. In dit rapport wordt verslag gedaan van de uitkomsten van deze enquête. De uitkomsten van het kwalitatieve onderzoek zijn in een aparte rapportage beschreven.

Bij wie is pensioenbewustzijn gemeten?

In de enquête is ingegaan op het pensioenbewustzijn van Nederlanders en op de invloed hierop van de persoonlijke (financiële) situatie, kennis, motivatie en toekomstverwachtingen. Daarnaast zijn vragen gesteld over hoe men zich informeert over pensioenen.

De enquête is uitgevoerd onder twee representatieve steekproeven van opgeteld totaal n=2.203 personen die werkzaam zijn in loondienst en actief pensioen opbouwen. Het veldwerk is uitgevoerd met behulp van de steekproefbron TNS NIPObase, waarbij de enquêtes online zijn ingevuld. Het veldwerk vond plaats van 11-18 mei en van 18-29 november 2009.

Wat is pensioenbewustzijn?

Wanneer is iemand pensioenbewust? Als onderdeel van dit onderzoek is een deskstudy uitgevoerd op basis waarvan een aantal factoren is geïdentificeerd, die met pensioenbewustzijn te maken zouden kunnen hebben. In een volgende kwalitatieve fase zijn vijftien verkennende diepte-interviews uitgevoerd onder actieve deelnemers in een pensioenfonds.

De resultaten van deze eerste fasen zijn in een consultatieronde aan een aantal experts (leden van de achterban) op het gebied van pensioenen teruggekoppeld. Hierbij is gezamenlijk een definitie van pensioenbewustzijn vastgesteld.

Pensioenbewustzijn is de mate waarin men:

**op de hoogte is van het pensioeninkomen bij ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid
&
weet of dat in de eigen situatie voldoende is
&
weet (indien gewenst) welke oplossingen er zijn en daar een afweging in maakt**

Volgens deze definitie zijn drie onderdelen relevant:

- kennis over het pensioeninkomen;
- kennis over de toereikendheid ervan;
- kennis over de mogelijkheden om het pensioeninkomen te verhogen.

Onder 'pensioeninkomen' verstaan we hierbij niet alleen het inkomen bij pensionering, maar ook inkomen bij arbeidsongeschiktheid, inkomen na het overlijden van de partner en inkomen voor de partner bij eigen overlijden. De laatste twee aspecten (overlijden en arbeidsongeschiktheid) zijn nog niet in het meetinstrument opgenomen.

Uitgaande van deze definitie en op basis van de resultaten van de enquête is de mate van pensioenbewustzijn vastgesteld.

Er is gebruikgemaakt van de volgende drie bouwstenen:

- bouwsteen 1: kennis over de hoogte van het pensioeninkomen;
- bouwsteen 2: de toereikendheid van het pensioeninkomen;
- bouwsteen 3: de mogelijkheden kennen om meer pensioen op te bouwen.

Op basis van de combinatie van deze bouwstenen is bepaald in welke mate iemand pensioenbewust is. Een uitgebreide beschrijving van de wijze waarop het pensioenbewustzijn is bepaald, is als bijlage bij dit rapport opgenomen.

De kenmerken die met pensioenbewustzijn samenhangen

Met de term ‘pensioenbewustzijn’ doelen we dus op kennis over het pensioeninkomen, kennis over de mate waarin dit toereikend zal zijn en kennis over de mogelijkheden om het pensioeninkomen te verhogen.

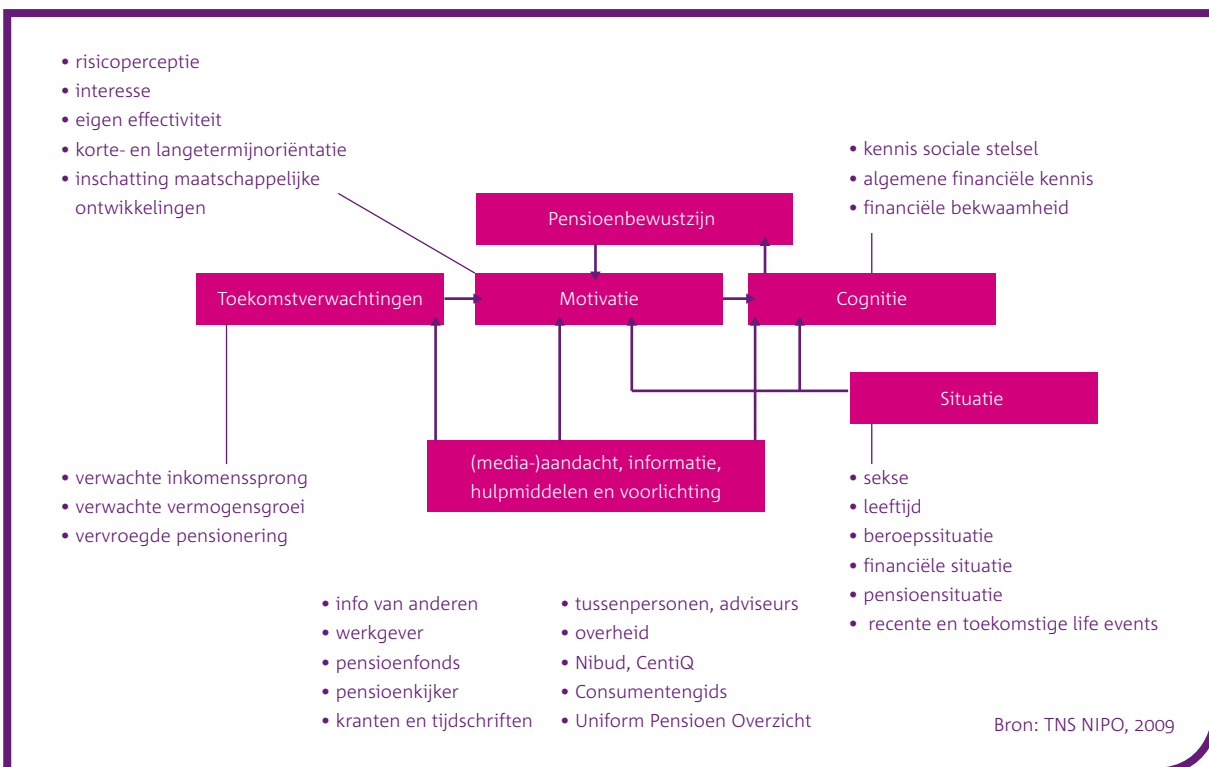
In de kwalitatieve fase is een groot aantal factoren geïdentificeerd die van invloed zijn op pensioenbewustzijn. Samen met prof. dr. Fred van Raaij, van de Universiteit van Tilburg, en in overleg met de consultatiegroep zijn deze factoren ondergebracht in een model. Hierbij is uitgegaan van het MAO-model – motivation, ability en opportunity – waarbij dit model ‘op maat’ is gemaakt voor het verklaren van pensioenbewustzijn.

Volgens dit model wordt pensioenbewustzijn bepaald door:

- motivationele aspecten, zoals risicoperceptie, interesse, tijdshorizon et cetera;
- cognitieve aspecten, zoals kennis over pensioenen en algemene financiële kennis.

Motivatie wordt op haar beurt beïnvloed door toekomstverwachtingen van mensen, terwijl zowel cognitie als motivatie kunnen worden beïnvloed door situationele aspecten als leeftijd, opleiding, vermogenssituatie en life events die zich recent hebben voorgedaan.

3 | Een model van pensioenbewustzijn

Pensioenbewustzijn kan worden vergroot door via media-aandacht, informatie, hulpmiddelen en voorlichting motivatie en/of cognitie met betrekking tot pensioenbewustzijn te beïnvloeden. Het is hierbij van belang om vooral de doelgroepen te bereiken bij wie een laag pensioenbewustzijn in de toekomst problemen kan veroorzaken.

De opbouw van dit rapport

Allereerst beschrijven we in hoofdstuk 1 het pensioenbewustzijn van werknemers in Nederland die actief pensioen opbouwen en hoe pensioenbewust verschillende groepen zijn.

Hoofdstuk 2 gaat in op pensioenbewustzijn en de relatie daarvan met de persoonlijke situatie. Zijn mensen met een hoog inkomen bijvoorbeeld pensioenbewuster dan mensen met een laag inkomen? En hoe beïnvloeden life events het pensioenbewustzijn? In dit hoofdstuk gaan we in op de relatie met de beroepssituatie, de financiële situatie, de pensioensituatie en life events.

In hoofdstuk 3 en 4 gaan we achtereenvolgens in op pensioenbewustzijn en de relatie met kennis en motivatie met betrekking tot pensioenbewustzijn. Bij kennis gaat het hierbij om zelf ingeschatte kennis, specifieke kennis over pensioenen en om ervaringen. Bij motivatie gaan we in op het belang van pensioen in de ogen van ondervraagden, een aantal motivationele aspecten en de toekomstverwachtingen van ondervraagden. In hoofdstuk 5 beschrijven we de relatie met financieel gedrag: in welke mate dragen zaken als financiële planning en de financiële beslisstijl bij aan pensioenbewustzijn?

Op basis van deze gegevens worden in hoofdstuk 6 een aantal risicogroepen onderscheiden. Niet alleen pensioenbewustzijn speelt hierbij een rol, maar ook andere factoren, zoals leeftijd, beperkte kennis, lage motivatie en kwetsbare financiële situatie. Op basis van deze criteria worden in dit hoofdstuk risicogroepen geïdentificeerd en wordt gemotiveerd waarom deze groepen extra aandacht behoeven. Tot slot beschrijven we in hoofdstuk 7 welke kanalen kunnen worden ingezet bij het vergroten van het pensioenbewustzijn.

Als bijlage is de onderzoeksverantwoording opgenomen (bijlage 2).

Leeswijzer

Alle gepresenteerde resultaten zijn enquêteresultaten waarbij de steekproefkenmerken herwogen zijn naar populatiekenmerken. De resultaten zijn weergegeven in afgeronde percentages. Wanneer er door afronding totalen ontstaan van meer of minder dan 100, zijn deze *niet* gecorrigeerd.

Tenzij anders vermeld, worden er in de tabellen en figuren uitspraken gedaan over de gehele steekproef. Waar relevant zijn ook de resultaten van de diverse subgroepen weergegeven.

Wanneer in de tekst wordt gesproken over verschillen tussen groepen, betreft het getoetste significante verschillen.

1.

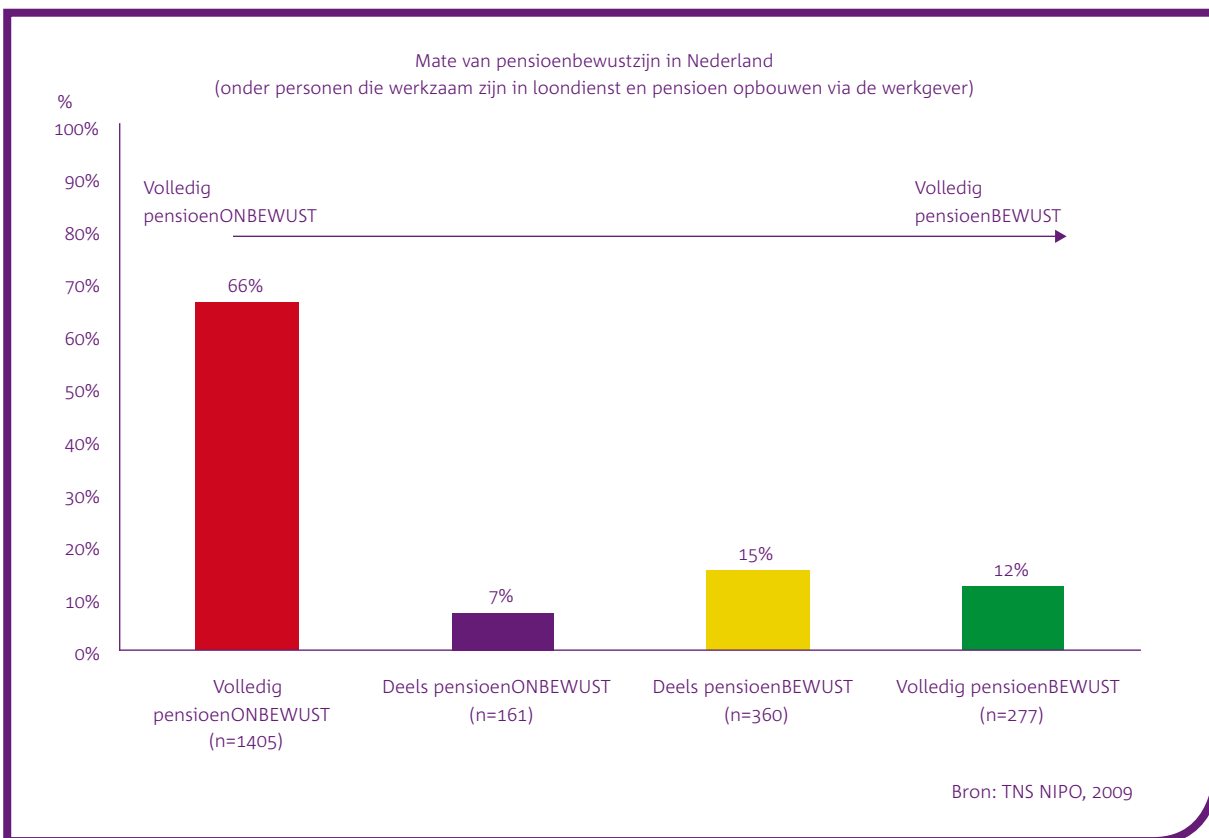
Pensioenbewustzijn

In dit eerste hoofdstuk wordt bekeken hoe pensioenbewust werknemers in Nederland zijn en welke relatie de kenmerken leeftijd, sekse, opleidingsniveau en grootte huishouden hebben met het pensioenbewustzijn. Het gaat hierbij om mensen die werkzaam zijn in loondienst en pensioen opbouwen via de werkgever.

1.1 Ruim zes op de tien werknemers zijn volledig pensioenONbewust

Van de werknemers is 66% volledig pensioen**on**bewust. Dit houdt in dat zij niet op de hoogte zijn van het pensioeninkomen. De beschrijving van de totstandkoming van het pensioenbewustzijn is als bijlage opgenomen.

4 | Pensioenbewustzijn in Nederland

Daarentegen is circa een op de tien werknemers (12%) volledig pensioen**be**wust. Dit betekent dat zij op de hoogte zijn van het pensioeninkomen, weten of het al dan niet toereikend is en de mogelijkheden kennen om meer op te bouwen.

Naast de volledig pensioenonbewusten en –bewusten bestaat er ook nog een aantal variaties op het wel of niet pensioenbewustzijn:

- 7% is deels pensioenonbewust. Dit zijn werknemers die op de hoogte zijn van hun pensioeninkomen, terwijl zij niet weten of dit al dan niet toereikend is.
- 15% is deels pensioenbewust. Dit zijn werknemers die op de hoogte zijn van hun pensioeninkomen, weten of het al dan niet toereikend is maar de mogelijkheden om meer op te bouwen niet kennen.

Daarnaast is er nog een aantal variaties op de groepen deels en volledig pensioenbewusten (dit zijn de mensen die weten of hun pensioeninkomen (on)toereikend zal zijn):

- 6% is deels pensioenbewust en weet dat het pensioeninkomen ontoereikend zal zijn maar kennen geen mogelijkheden om meer op te bouwen.
- 9% is deels pensioenbewust en weet dat het pensioeninkomen toereikend zal zijn, maar kennen geen mogelijkheden om meer op te bouwen.
- 3% is volledig pensioenbewust en weet dat het inkomen ontoereikend zal zijn.
- 9% is volledig pensioenbewust en weet dat het inkomen toereikend zal zijn.

Schematisch ziet deze pensioenbewustzijnladder er als volgt uit:

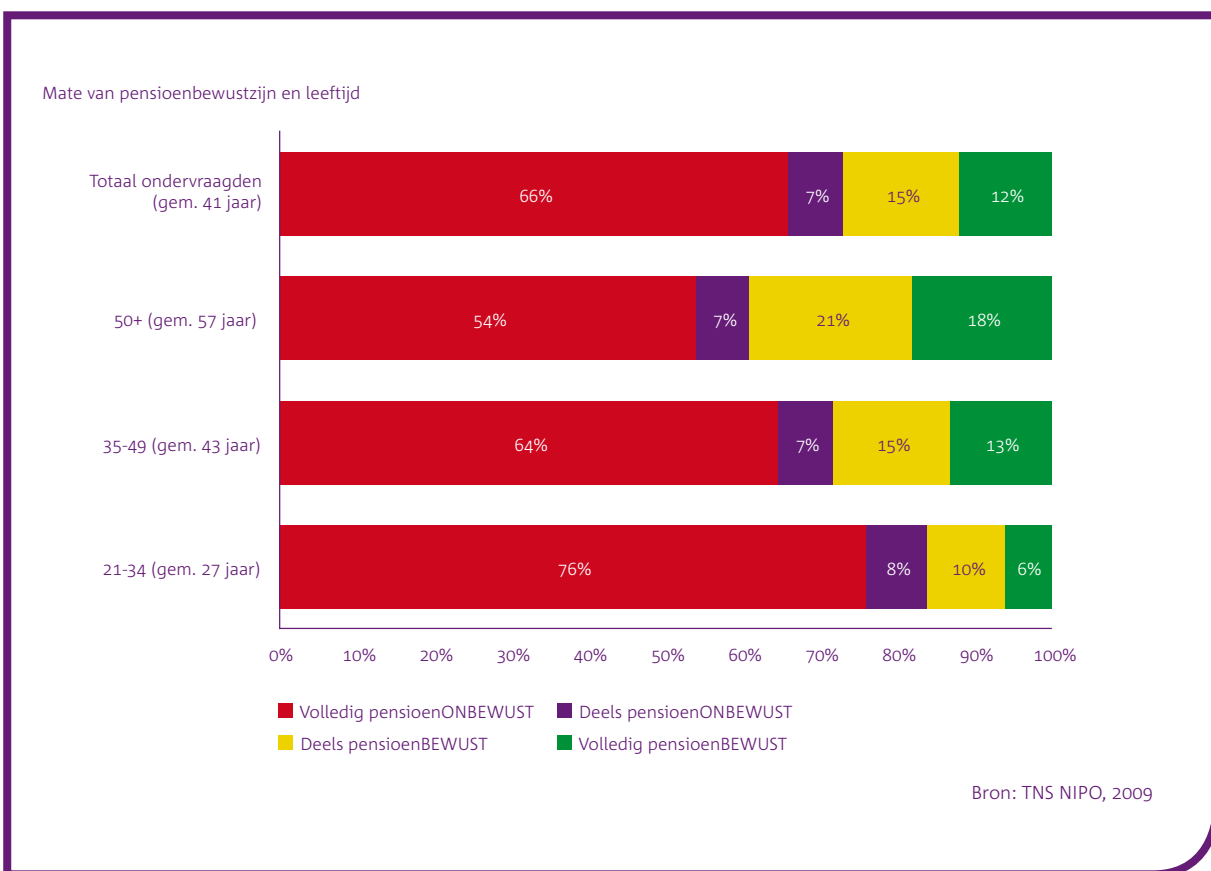
5 | Pensioenbewustzijnladder

1.2 Volledig pensioenonbewusten zijn jonger

De mate waarin werknemers die in loondienst zijn en pensioen opbouwen pensioenbewust zijn, hangt sterk samen met leeftijd. Niet verrassend is dat oudere werknemers, die dichterbij de pensioengerechtigde leeftijd zijn, pensioenbewuster zijn. Jongeren zijn vaker volledig pensioenonbewust. Het aandeel ouderen neemt dus toe onder de pensioenbewusten en het aandeel jongeren onder de pensioenonbewusten. Toch is ook onder de ouderengroep het percentage dat pensioenonbewust is, redelijk hoog. Wat verder opvalt, is dat jongeren niet tot nauwelijks kunnen bepalen of hun inkomen toereikend is. Ouderen kunnen dit naar verhouding beter, hoewel onder de groepen die deels (on)bewust en volledig onbewust zijn nog relatief veel ouderen zitten.

6 | Pensioenbewustzijn naar leeftijd

Drie kwart van de 21- tot en met 34-jarigen is volledig pensioenonbewust, slechts 6% is volledig pensioenbewust. Pensioenbewustzijn is voor jongere werknemers wel relevant, aangezien er veel veranderingen in de situatie van deze groep optreden, die consequenties kunnen hebben voor het pensioen. Zoals in de volgende tabel te zien is, hebben de 21- tot en met 34-jarigen vaker te maken met life events dan de andere leeftijds-categorieën. Vooral het gaan samenwonen, verhuizen, gezinsuitbreiding en verandering/ver krijgen van een baan komen vaker voor binnen deze groep. Wie goed op de hoogte is van het pensioen, is beter in staat verantwoorde keuzes te maken.

Daarnaast is dit een groep die nog pensioenaanvullende maatregelen kan treffen zonder dat dit een al te groot effect heeft op het vrij besteedbaar inkomen. Toch blijkt dat deze groep weinig tot geen aanvullende maatregelen heeft genomen om een eventueel pensioengat op te vullen. We zien dat de 21- tot en met 34-jarigen minder aanvullende maatregelen hebben afgesloten in vergelijking tot de andere leeftijdscategorieën. De 50-plussers maken het meest gebruik van de aanvullende maatregelen.

7 | Life events en pensioenaanvullende maatregelen naar leeftijd

Met welke van de volgende gebeurtenissen heeft u in de afgelopen vijf jaar te maken gehad?

	Totaal onder- vraagden	21-34 jaar	35-49 jaar	50+
(*=significant verschil tov totaal)				
huwelijk	12%	20%*	13%	2%*
samenwonen	15%	37%*	7%	3%*
verhuizing/uit huis gaan	27%	49%*	21%	9%*
gezinsuitbreiding	13%	23%*	13%	0%*
scheiding	2%	2%	2%	3%
verandering/verkrijgen van baan	27%	46%*	24%	9%*
parttime gaan werken	7%	11%*	7%	3%*
beëindiging van baan/ontslag	10%	14%*	10%	6%*
groot ongeval/ernstige ziekte	2%	2%	1%	4%*
overlijden partner	1%		1%	2%
starten eigen bedrijf	2%	4%	2%	1%
faillissement	1%	1%	1%	1%
geen van deze	44%	17%*	47%	72%*

Op welke manier legt u op dit moment geld opzij voor later?

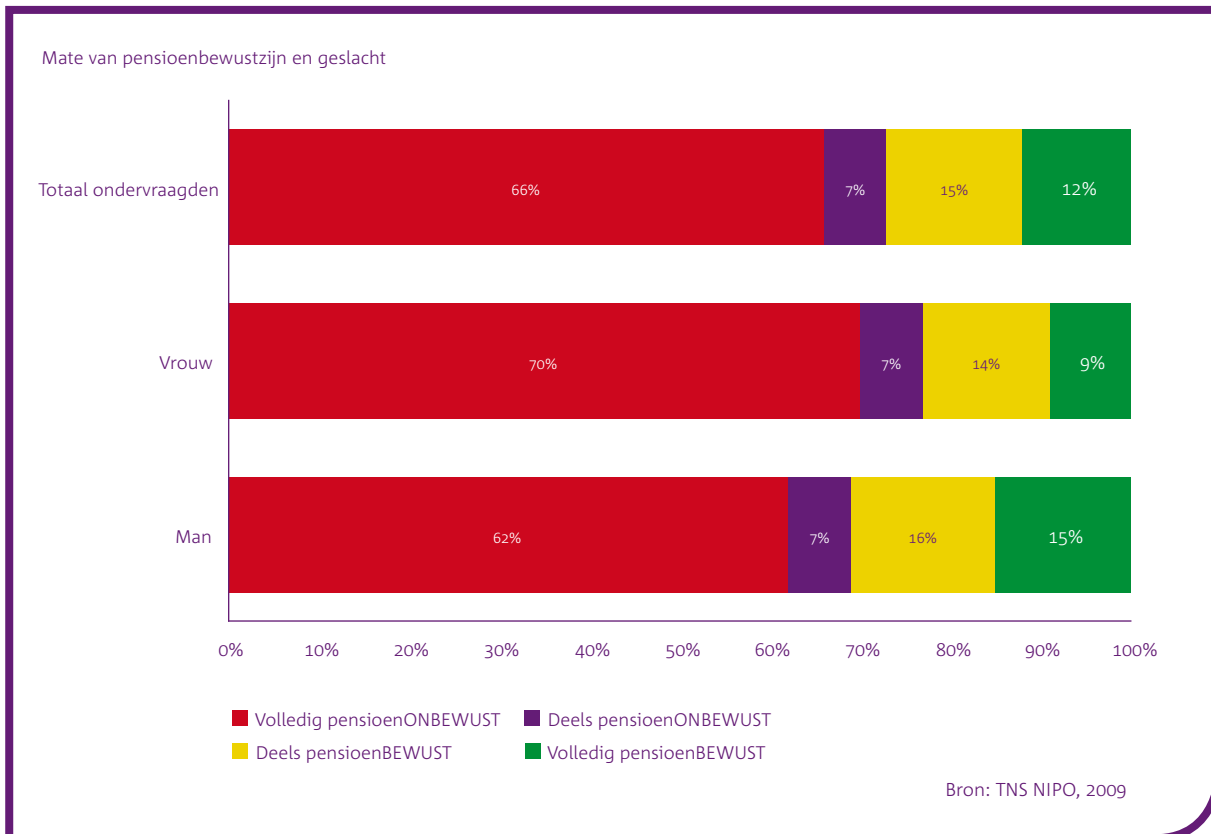
	Totaal onder- vraagden	21-34 jaar	35-49 jaar	50+
ik spaar via een spaarrekening, spaarloon of deposito	62%	64%	58%*	67%*
ik heb een extra lijfrentepolis afgesloten bij een verzekeraar of bank	17%	7%*	19%*	23%*
ik spaar voor extra pensioen in de pensioenregeling van mijn werk	12%	7%*	12%	17%*
ik beleg voor mijn pensioen	8%	5%*	9%	10%
ik bouw waarde op via mijn eigen woning	44%	34%*	48%*	47%
ik bouw waarde op in een eigen bedrijf	1%	1%	1%	1%
ik neem deel in een levensloop-regeling	11%	8%*	11%	12%
geen van deze	16%	20%*	16%	11%*

Bron: TNS NIPO, 2009

1.3 Mannen pensioenbewuster dan vrouwen

Naast leeftijd blijkt ook sekse samen te hangen met pensioenbewustzijn. Mannen zijn veelal pensioenbewuster dan vrouwen. Van de mannen is 15% volledig pensioenbewust. Bij vrouwen is dit percentage slechts 9%.

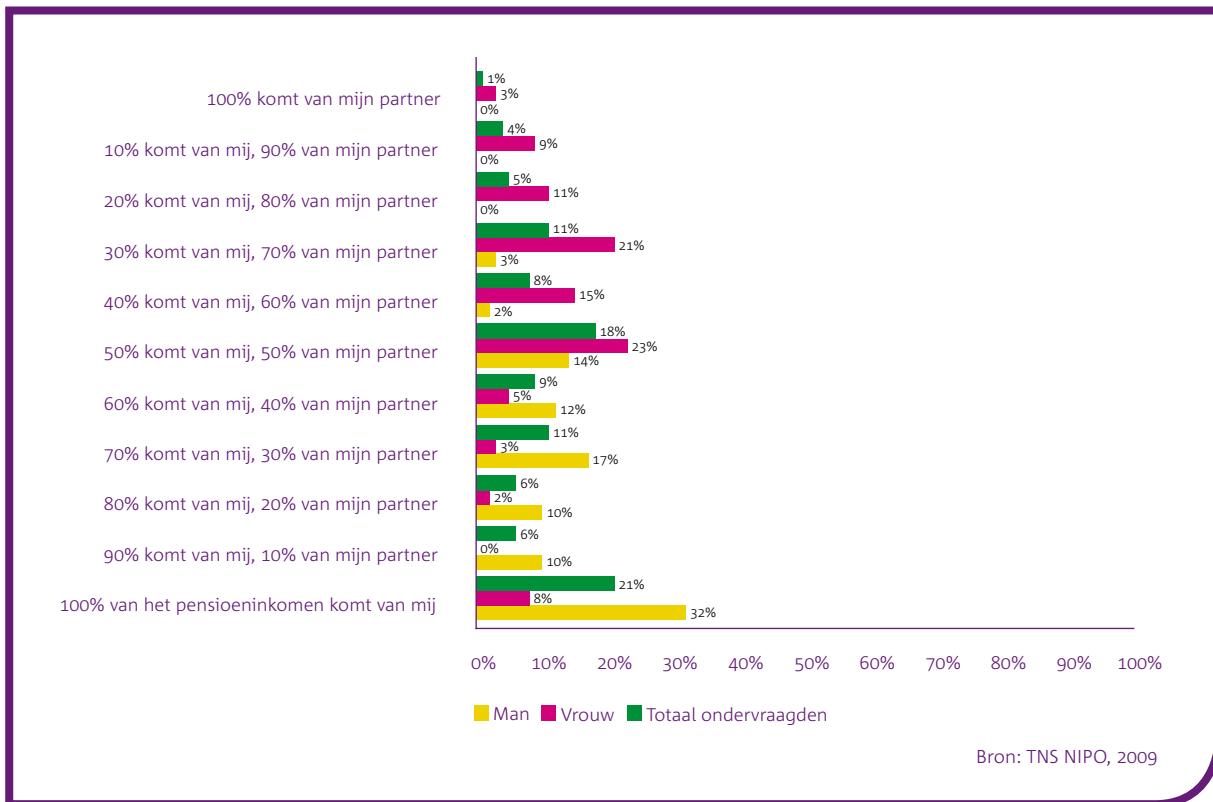
8 | Pensioenbewustzijn naar geslacht

Het verschil tussen mannen en vrouwen is het grootst bij werknemers van middelbare leeftijd. Bij oudere en bij jongere werknemers is het verschil kleiner.

Dat zien we ook in de volgende figuur, waaruit duidelijk wordt dat de ondervraagde mannen veelal meer bijdragen aan het pensioeninkomen dan de vrouwen.

9 | *Verdeling pensioeninkomen naar partner en geslacht*

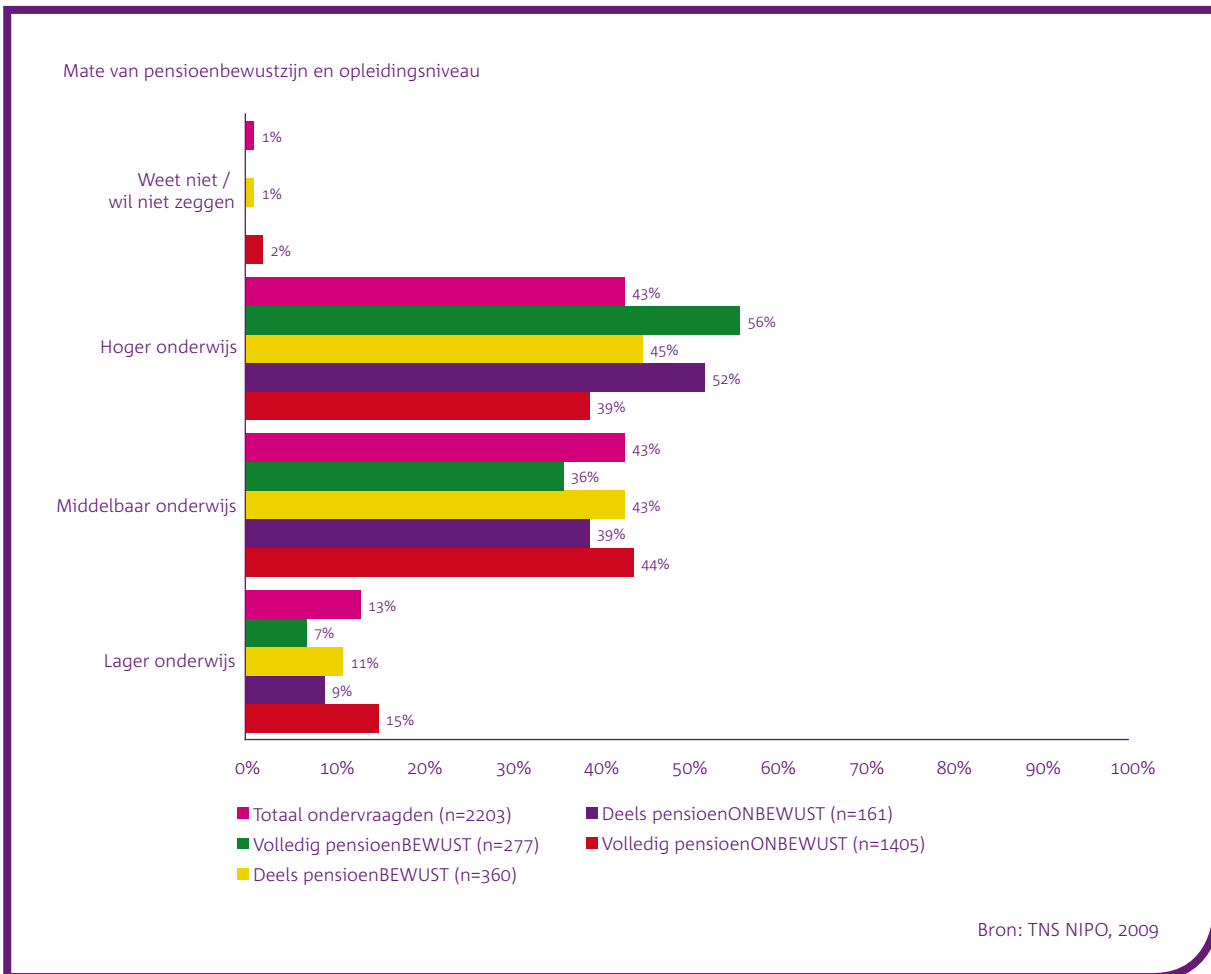

We zien dat van de ondervraagde mannen 32% aangeeft dat het pensioeninkomen volledig door henzelf wordt opgebouwd. Bij de vrouwen is dit slechts 8%.

1.4 Volledig pensioenonbewusten vaker laagopgeleid

Ook opleidingsniveau blijkt te maken te hebben met de mate waarin men pensioen(on)bewust is. 7% van de volledig pensioenonbewusten is hoger opgeleid. Bij de lager opgeleiden is dit 15%.

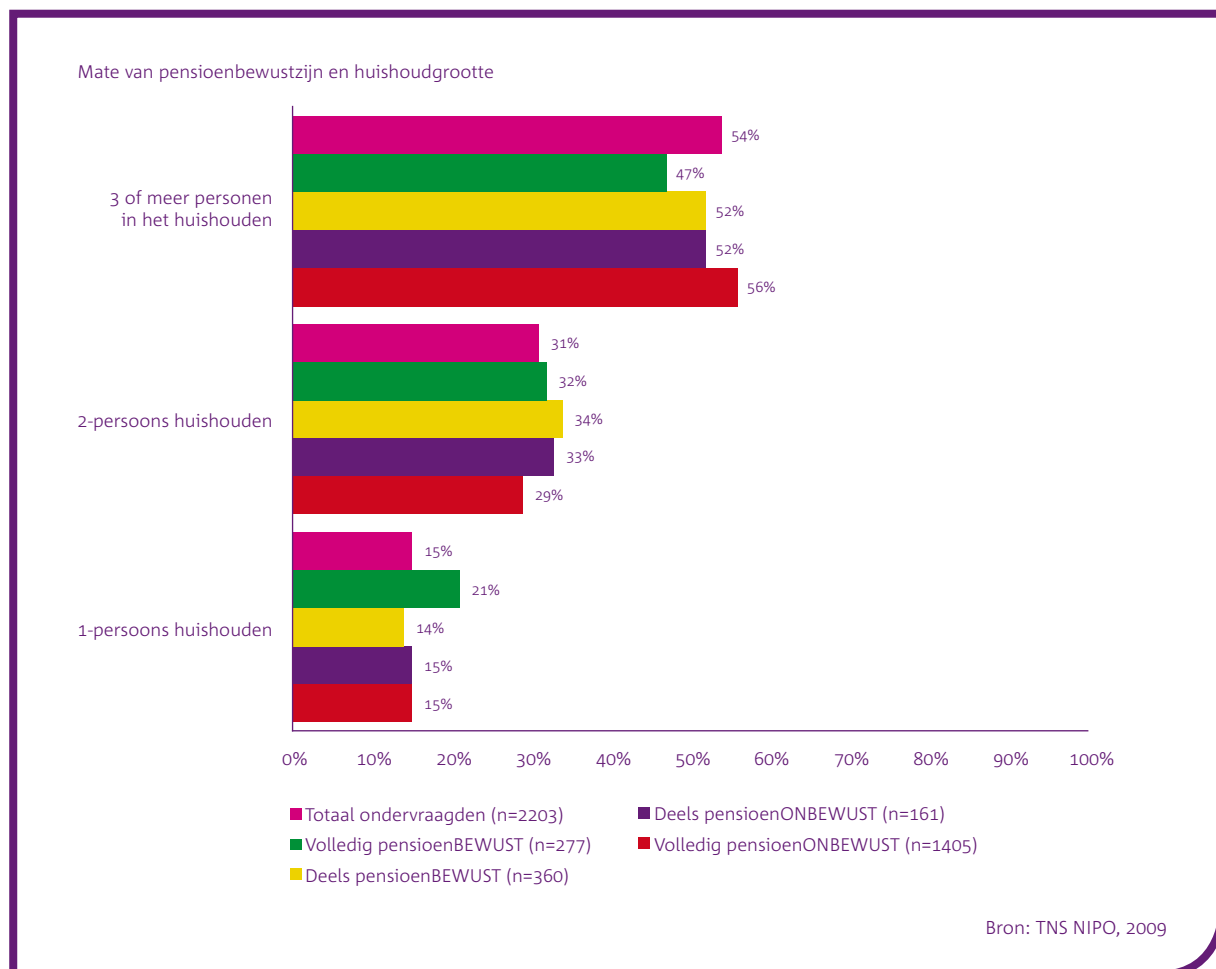
10 | Pensioenbewustzijn naar opleidingsniveau

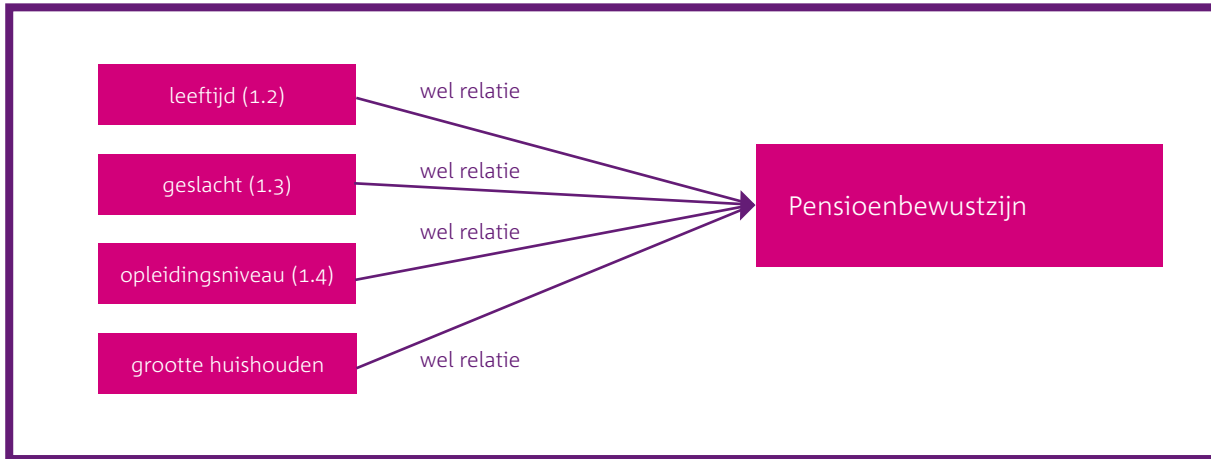
1.5 Volledig pensioenonbewusten vaker meerpersoonshuishoudens, volledig pensioenbewusten vaker eenpersoonshuishouden

Personen uit eenpersoonshuishoudens zijn pensioenbewuster dan personen uit meerpersoonshuishoudens. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat alleenstaanden de verantwoordelijkheid voor de financiën niet kunnen overdragen aan een partner. Daarnaast is men in het geheel afhankelijk van het eigen inkomen. Hierdoor is men genoodzaakt om reserves op te bouwen en enigszins kennis te hebben van de eigen financiële (on)mogelijkheden.

11 | Pensioenbewustzijn naar huishoudgrootte

1.6 Overzicht relatie achtergrondvariabelen met pensioenbewustzijn

Alle achtergrondvariabelen zijn dus gerelateerd aan de mate van pensioenbewustzijn.

Samenvattend:

- Naarmate men ouder wordt, wordt men steeds pensioenbewuster, alhoewel het aantal ouderen dat pensioenonbewust is, nog redelijk hoog is (54%).
- Vrouwen zijn minder pensioenbewust dan mannen.
- Lager opgeleiden zijn minder pensioenbewust dan hoger opgeleiden.
- Personen in meerpersoonshuishoudens zijn minder pensioenbewust dan personen in eenpersoonshuishoudens en andersom.

2. Persoonlijke situatie

In het vorige hoofdstuk hebben we inzicht gegeven in het pensioenbewustzijn en de relatie met leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en huishoudgrootte. In dit hoofdstuk komt de persoonlijke situatie aan bod. Met persoonlijke situatie bedoelen we in dit geval de beroeps-, financiële en pensioensituatie.

2.1 Er is geen duidelijk verband tussen branche en pensioenbewustzijn

We zien niet duidelijk dat mensen uit bepaalde branches structureel pensioenbewuster of -onbewuster zijn dan in andere branches. De eventuele verschillen zijn niet significant.

12 | Pensioenbewustzijn en branche (horizontaal gepercenteerd)

In welke branche bent u werkzaam?

	1	2	3	4
Industrie	64%	8%	20%	9%
Bouwnijverheid	60%	10%	27%	3%
Detailhandel	63%	7%	18%	12%
Groothandel	59%	7%	33%	2%
Horeca	67%	6%	14%	14%
Transport	66%	10%	15%	10%
Bank en verzekeringswezen	64%	6%	10%	21%
Zakelijke dienstverlening	58%	8%	18%	17%
ICT	61%	3%	18%	18%
Overheid	58%	6%	23%	13%
Onderwijs	63%	7%	13%	17%
Gezondheidszorg	63%	7%	23%	7%
Overig	66%	4%	11%	19%

Houdt u zich beroepsmatig in hoofdzaak bezig met financiële zaken en/of advies over financiële zaken?

	1	2	3	4
ja	8%	15%	10%	22%
nee, maar in de afgelopen 5 jaar wel gedaan	1%	2%	5%	3%
nee	90%	83%	86%	75%

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Wel zijn werknemers die zich beroepsmatig in hoofdzaak bezighouden met financiële zaken wat vaker pensioenbewust. Echter, het gaat om een kleine groep: slechts 8% heeft een dergelijk beroep of heeft dit in de afgelopen vijf jaar uitgeoefend.

2.2 Financiële situatie gerelateerd aan pensioenbewustzijn

Er is een relatie tussen de financiële situatie van werknemers en de mate van pensioenbewustzijn.

Zo hebben pensioenbewusten, in vergelijking tot volledig pensioenonbewusten, vaker:

- een hoger gemiddeld nettomaandinkomen;
- vaker een koophuis;
- een koophuis met een hoger geschatte verkoopwaarde.

13 | Financiële situatie en pensioenbewustzijn

	Totaal onder- vraagden	1	2	3	4
Gemiddeld nettomaandinkomen	€ 1.837	€ 1.712	€ 1.832	€ 1.895	€ 2.170
Gemiddeld nettomaandinkomen partner	€ 1.466	€ 1.498	€ 1.524	€ 1.398	€ 1.396
Totaal spaar- en beleggingsvermogen	€ 37.179	€ 32.087	€ 37.228	€ 39.040	€ 54.539
Geschatte verkoopwaarde van het huis	€ 267.286	€ 255.499	€ 274.889	€ 282.780	€ 287.421
Totale hypotheekschuld	€ 169.149	€ 172.947	€ 174.683	€ 164.462	€ 158.759

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

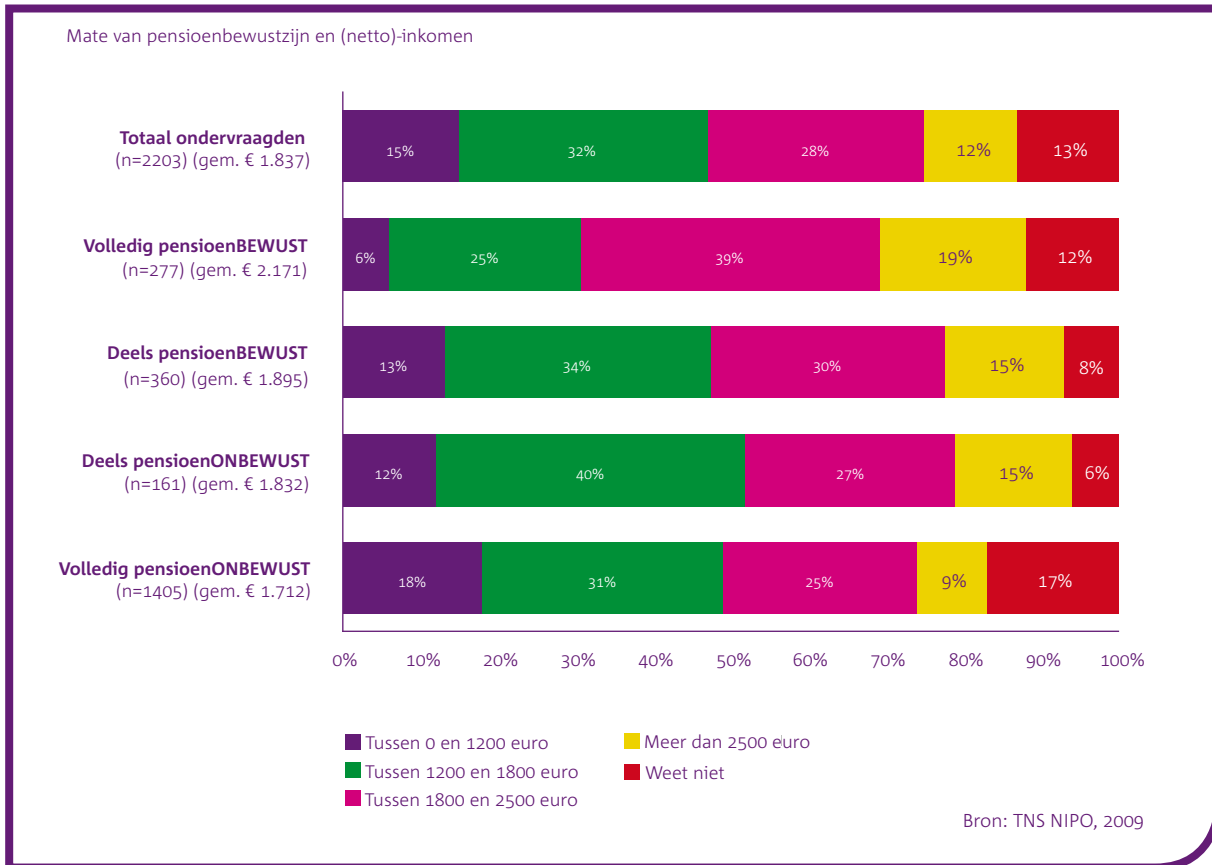
4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

2.2.1 Volledig pensioenbewusten hebben een hoger gemiddeld nettomaandinkomen

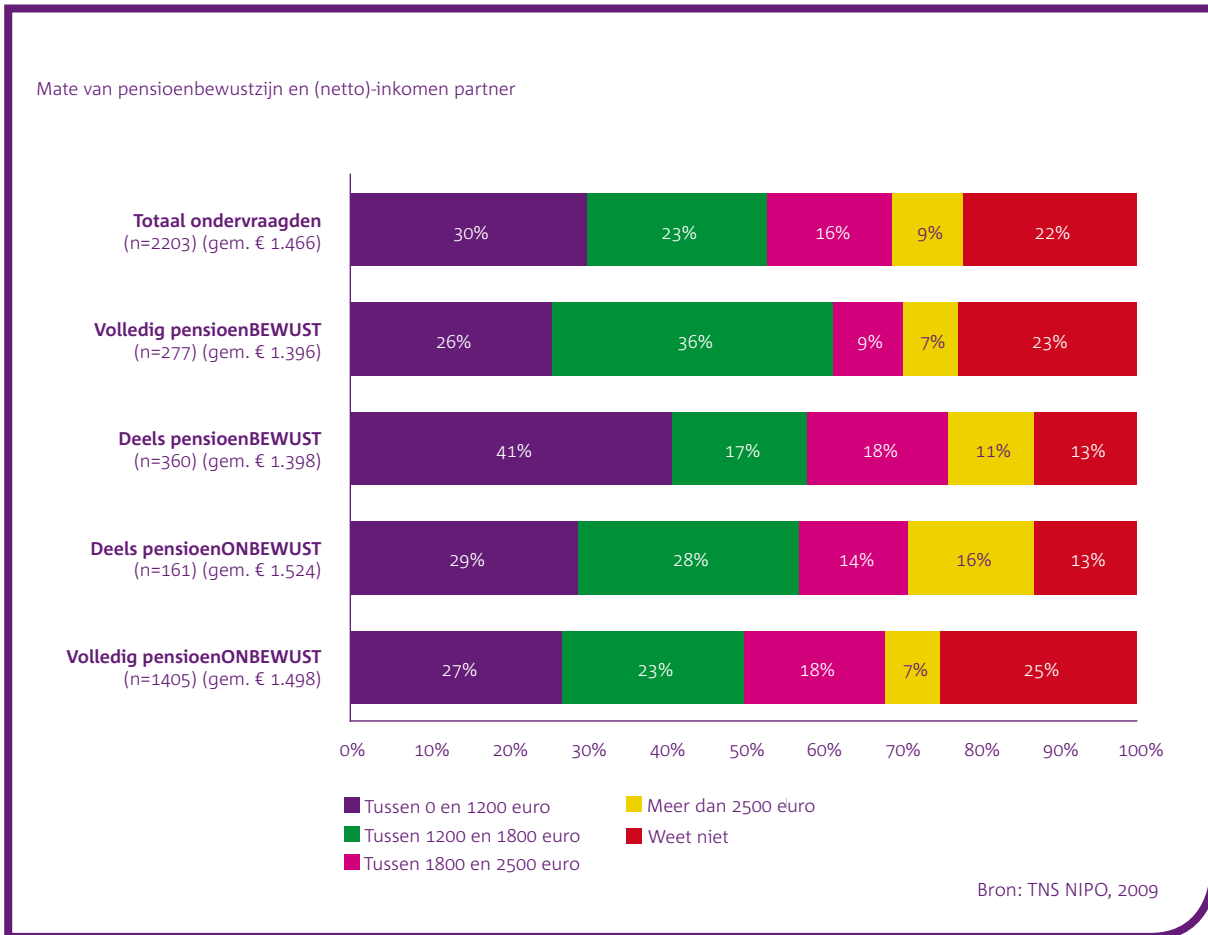
Volledig pensioenbewusten hebben een hoger gemiddeld nettomaandinkomen dan volledig pensioenonbewusten. Van de volledig pensioenbewusten verdient 19% meer dan € 2.500,- netto per maand.

Bij de volledig pensioenonbewusten is dit slechts 9%. Op de achtergrond speelt het leeftijdsverschil een rol: pensioenbewusten zijn vaker ouder en ouderen hebben vaker een hoger inkomen dan jongeren.

14 | *Nettomaandinkomen en pensioenbewustzijn*

Bij de partners van de ondervraagden zien we kleinere verschillen. Hun nettomaandinkomen bedraagt gemiddeld € 1.466,-, aanzienlijk lager dus dan de € 1.837,- van de ondervraagden zelf. Het nettomaandinkomen van de partners van de volledig pensioenbewusten en de partners van de volledig pensioenonbewusten is ongeveer gelijk (gemiddeld € 1.396,- respectievelijk € 1.498,-).

15 | *Nettomaandinkomen van partner en pensioenbewustzijn*

De ondervraagden hebben dus relatief vaak een hoger inkomen dan hun partners.

In de volgende tabel zien we dat er ook een verband is tussen nettomaandinkomen en het gebruikmaken van aanvullende maatregelen. We zien vooral dat mensen met een hoger inkomen vaker waarde opbouwen via de eigen woning en vaker sparen voor extra pensioen.

16 | *Nettomaandinkomen en aanvullende maatregelen***Op welke manier legt u op dit moment geld opzij voor later?**

	Totaal onder- vraagden	Tussen 0 en 1200 euro	Tussen 1200 en 1800 euro	Tussen 1800 en 2500 euro	Meer dan 2500 euro	Weet niet/ wil niet zeggen
ik spaar via een spaarrekening, spaarloon of deposito	62%	63%	67%	70%	70%	60%
ik heb een extra lijfrentepolis afge- sloten bij een verzekeraar of bank	17%	15%	11%	12%	11%	10%
ik spaar voor extra pensioen in de pensioenregeling van mijn werk	12%	16%	12%	9%	20%	7%
ik beleg voor mijn pensioen	8%	9%	5%	5%	10%	4%
ik bouw waarde op via mijn eigen woning	44%	49%	49%	51%	57%	27%
ik bouw waarde op in een eigen bedrijf	1%	0%	2%			1%
ik neem deel in een levensloop- regeling	11%	12%	10%	7%	12%	10%
geen van deze	18%	12%	10%	12%	7%	28%

Bron: TNS NIPO, 2009

2.2.2. Spaar- en beleggingsvermogen is hoger onder volledig pensioenbewust

Volledig pensioenbewustten hebben ook een hoger spaar- en beleggingsvermogen. In onderstaande grafiek is het zichtbaar dat 26% van de volledig pensioenbewustten een spaar- en/of beleggingsvermogen van meer dan € 100.000,- heeft. Van de volledig pensioenonbewustten heeft maar 6% een dergelijk vermogen. Ruim een derde van de volledig pensioenonbewustten geeft aan niet op de hoogte (of wil het niet zeggen) van het spaar- en/of beleggingsvermogen te zijn.

17 | Spaar- en beleggingsvermogen en pensioenbewustzijn

18 | Hoogte spaar- en beleggingsvermogen en woonsituatie, leeftijd en nettomaandinkomen

Welk van de volgende beschrijvingen past het beste bij uw woonsituatie?

	Totaal onder- vraagden	1	2	3	4	5	6	7
ik huur mijn woning van een particulier of woningbouwvereniging	23%	39%	32%	30%	26%	13%	6%	21%
ik heb een eigen woning waarop een hypotheek rust	65%	46%	56%	66%	68%	80%	83%	62%
ik heb een eigen woning waar geen hypotheek op rust	2%	0%	1%	0%	0%	300%	10%	2%
ik woon bij mijn ouders/grootouders/ andere familieleden	10%	15%	12%	4%	7%	4%	1%	15%
Wat is uw leeftijd?								
21-34 jaar	31%	28%	50%	36%	35%	25%	8%	33%
35-49 jaar	46%	58%	38%	42%	37%	49%	46%	46%
50+	23%	14%	12%	22%	29%	26%	46%	21%
Wat is uw nettomaandinkomen?								
Tussen 0 en 1200 euro	20%	23%	26%	22%	19%	16%	14%	19%
Tussen 1200 en 1800 euro	32%	45%	48%	37%	28%	36%	22%	23%
Tussen 1800 en 2500 euro	23%	18%	18%	32%	39%	32%	31%	13%
Meer dan 2500 euro	11%	1%	5%	7%	13%	16%	31%	8%
Weet niet	15%	12%	3%	3%	1%	0%	1%	38%

1 = Ik heb geen spaar/beleggingsvermogen

2 = Minder dan 5.000 euro

3 = Tussen 5.000 en 10.000

4 = Tussen 10.000 en 20.000

5 = Tussen 20.000 en 100.000

6 = Meer dan 100.000

7 = Weet niet/wil niet zeggen

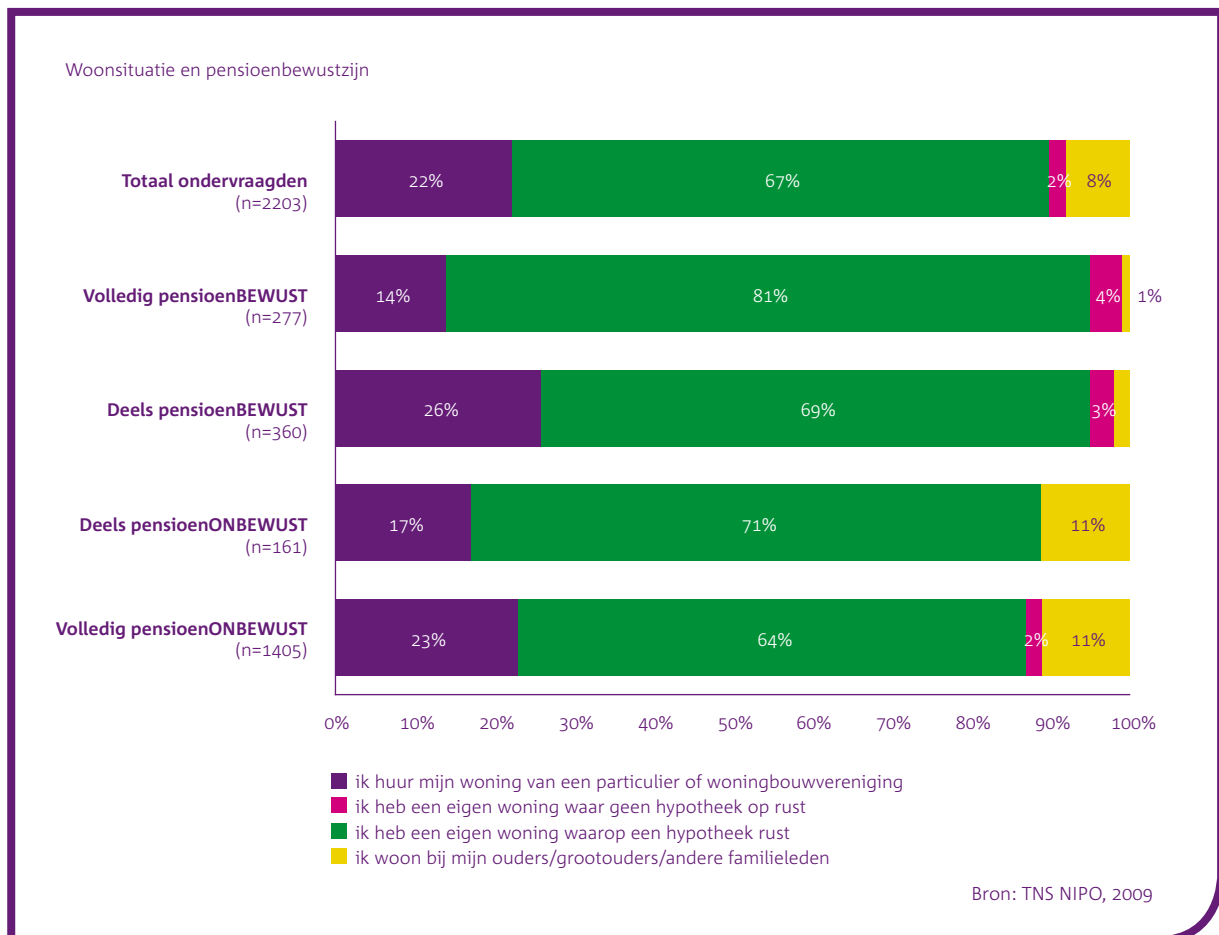
Bron: TNS NIPO, 2009

Het spaar- en beleggingsvermogen hangt natuurlijk ook samen met leeftijd. Mensen die ouder zijn, hebben veelal een hoger spaar- en beleggingsvermogen.

2.2.3. Pensioenbewusten vaker in het bezit van duurdere koopwoning

Het merendeel van de werknemers heeft een eigen woning waarop een hypotheek rust. Van de volledig pensioenbewusten is 81% in het bezit van een eigen woning waarop een hypotheek rust. Bij de volledig pensioenonbewusten is dit 64%.

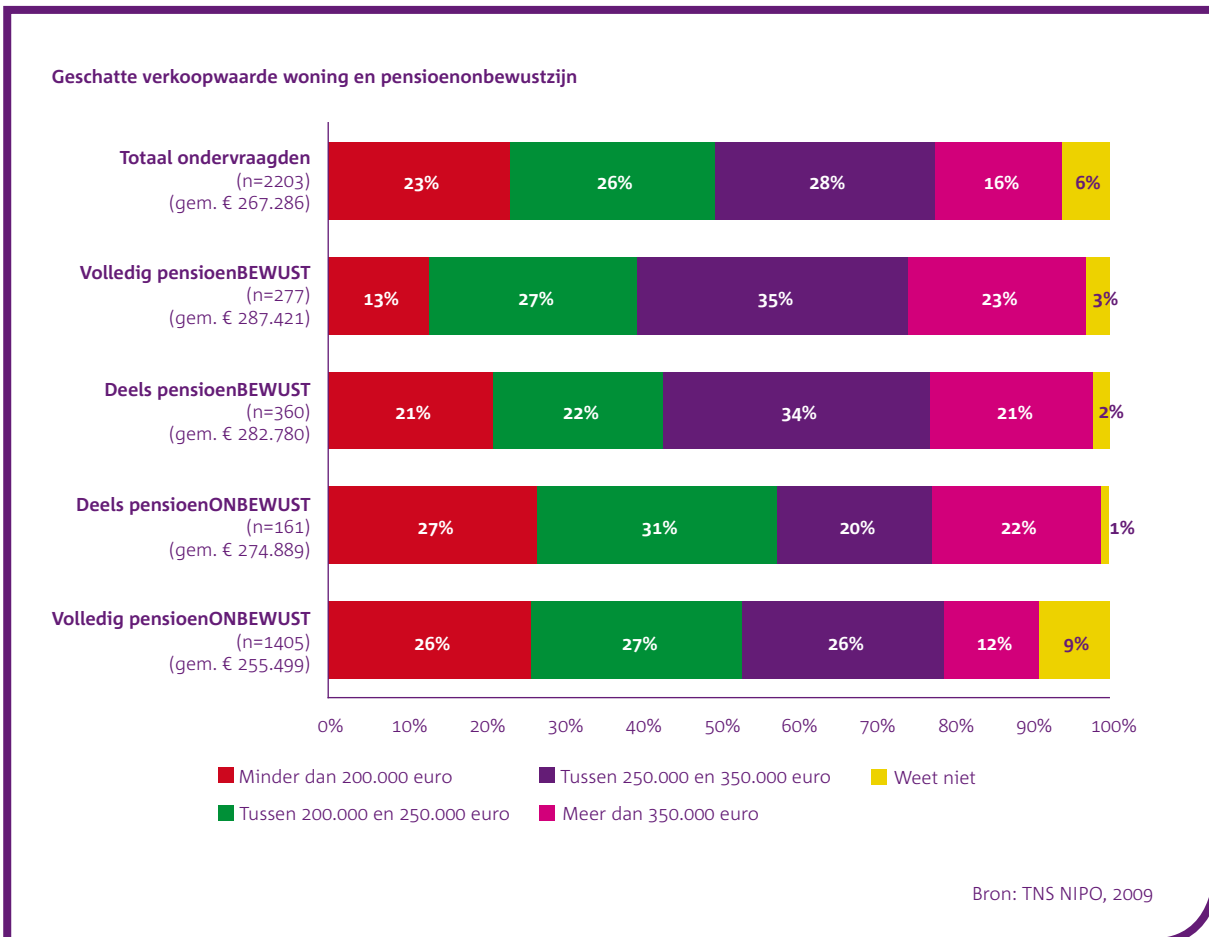
19 | Woonsituatie en pensioenbewustzijn

Het wel of niet in het bezit zijn van een koophuis hangt ook samen met leeftijd en inkomen: ouderen zijn vaker in het bezit van een koophuis. Het al dan niet hebben van een koophuis, blijkt echter geen invloed te hebben op of men een inschatting kan maken of het pensioen al dan niet toereikend is.

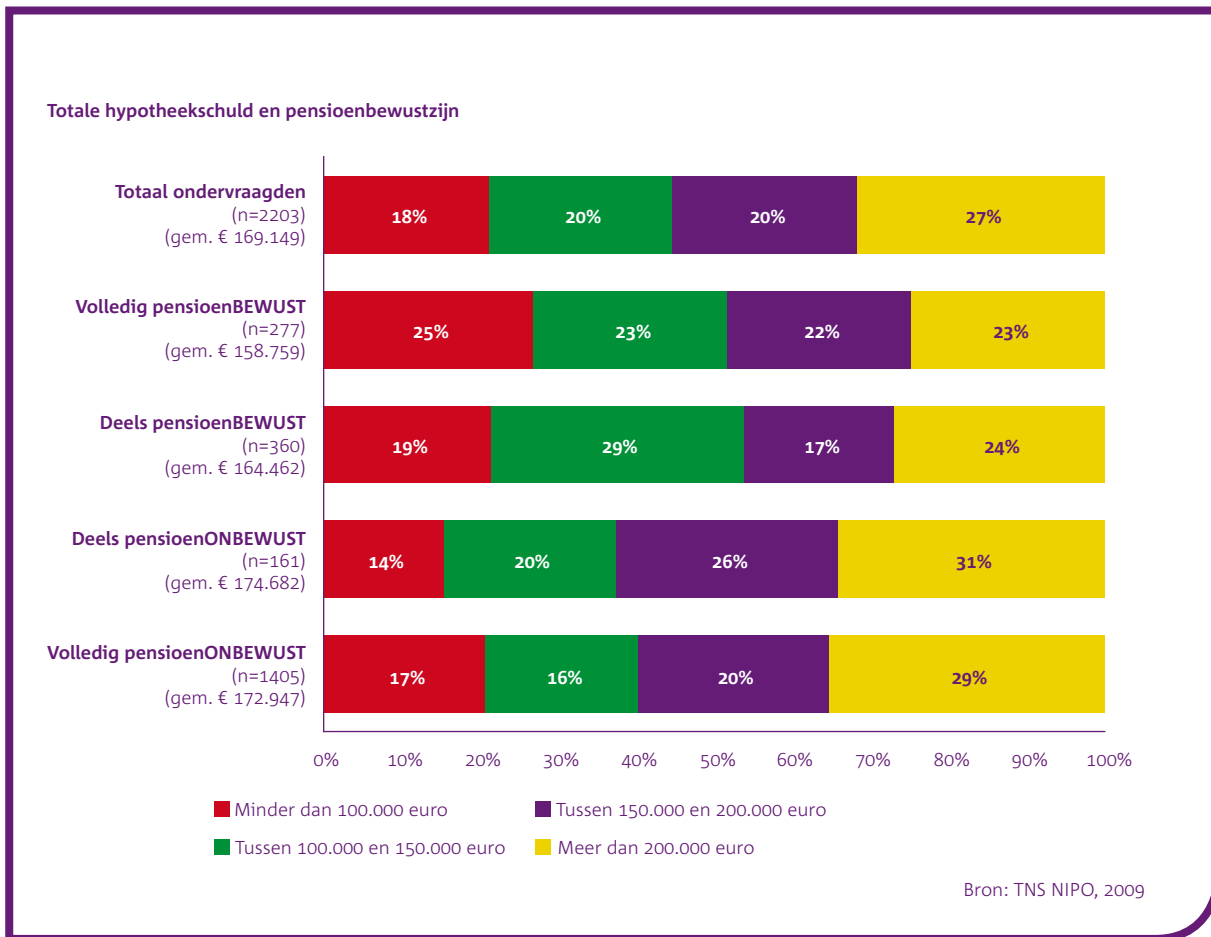
De geschatte verkoopwaarde van het koophuis ligt een stuk hoger bij volledig pensioenbewusten dan bij volledig pensioenonbewusten. De gemiddelde geschatte verkoopwaarde van het huis van de volledig pensioenbewusten is € 287.421,-, terwijl de gemiddelde geschatte verkoopwaarde van de volledig pensioenonbewusten € 255.499,- is.

20 | Geschatte verkoopwaarde en volledig pensioenonbewustzijn

Volledig pensioenbewusten hebben niet alleen een woning met een grotere waarde, maar ook een lagere hypotheekschuld: € 158.759,- tegen € 169.149,- gemiddeld. Een deel van de volledig pensioenbewusten lijkt de hypotheek al voor een groot deel te hebben afbetaald: 25% heeft een totale hypotheekschuld van onder de € 100.000,-. Een andere verklaring kan zijn dat zij in het verleden voor een laag bedrag een hypotheek hebben afgesloten, terwijl de waarde van het huis gigantisch is toegenomen.

21 | Totale hypotheekschuld en pensioenbewustzijn

De hoogte van de totale hypotheekschuld is natuurlijk ook afhankelijk van leeftijd. De totale hypotheekschuld onder 50-plussers is aanmerkelijk lager dan onder de 21- tot en met 34-jarigen.

22 | Totale hypotheekschuld naar leeftijd en inkomen

Totale hypotheekschuld en leeftijd

	Totaal onder- vraagden	Minder dan 100.000 euro	Tussen 100.000 en 150.000 euro	Tussen 150.000 en 200.000 euro	Meer dan 200.000 euro
21-34 jaar	21%	3%	15%	29%	32%
35-49 jaar	55%	43%	59%	55%	58%
50+	24%	54%	26%	16%	10%
Totale hypotheekschuld en inkomen					
Tussen 0 en 1200 euro	18%	20%	16%	20%	17%
Tussen 1200 en 1800 euro	29%	27%	40%	29%	28%
Tussen 1800 en 2500 euro	26%	28%	26%	36%	30%
Meer dan 2500 euro	14%	17%	15%	11%	18%
Weet niet	12%	7%	4%	4%	7%

Bron: TNS NIPO, 2009

We zien geen sterk verband tussen de hypotheekschuld en het inkomen van de ondervraagden.

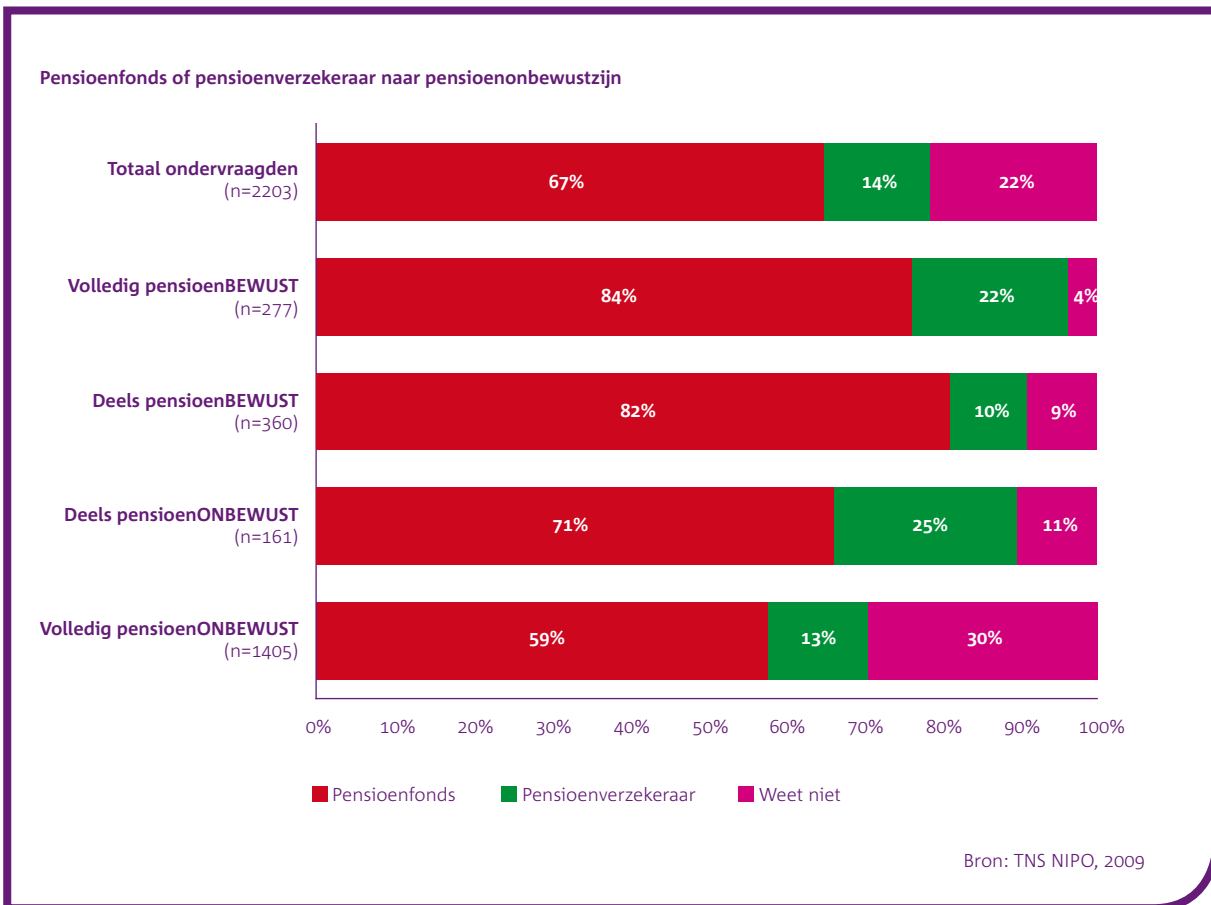
2.3 Volledig pensioenonbewusten kennen hun pensioensituatie slecht

Niet geheel verrassend weten de pensioenonbewusten veel minder over hun eigen pensioensituatie. Zo blijkt dat pensioenonbewusten, in vergelijking tot pensioenbewusten, minder vaak: weten of ze het pensioen hebben ondergebracht bij een pensioenfonds of een pensioenverzekeraar. Daarnaast blijkt dat volledig pensioenonbewusten minder vaak aan waardeoverdracht hebben gedaan. Dit zijn aspecten die overigens allemaal niet zijn meegenomen in de bouwstenen voor het bepalen van pensioenbewustzijn.

2.3.1 Volledig pensioenonbewusten weten vaak niet waar pensioen is ondergebracht

Het grootste deel van de ondervraagden geeft aan dat het pensioen is ondergebracht bij een pensioenfonds. Bijna een derde van de volledig pensioenonbewusten weet niet of hij of zij het pensioen heeft ondergebracht bij een pensioenfonds of een pensioenverzekeraar. Volledig pensioenbewusten zijn hier aanzienlijk vaker van op de hoogte. Van deze groep weet slechts 4% niet of hun pensioen is ondergebracht bij een pensioenfonds of een pensioenverzekeraar.

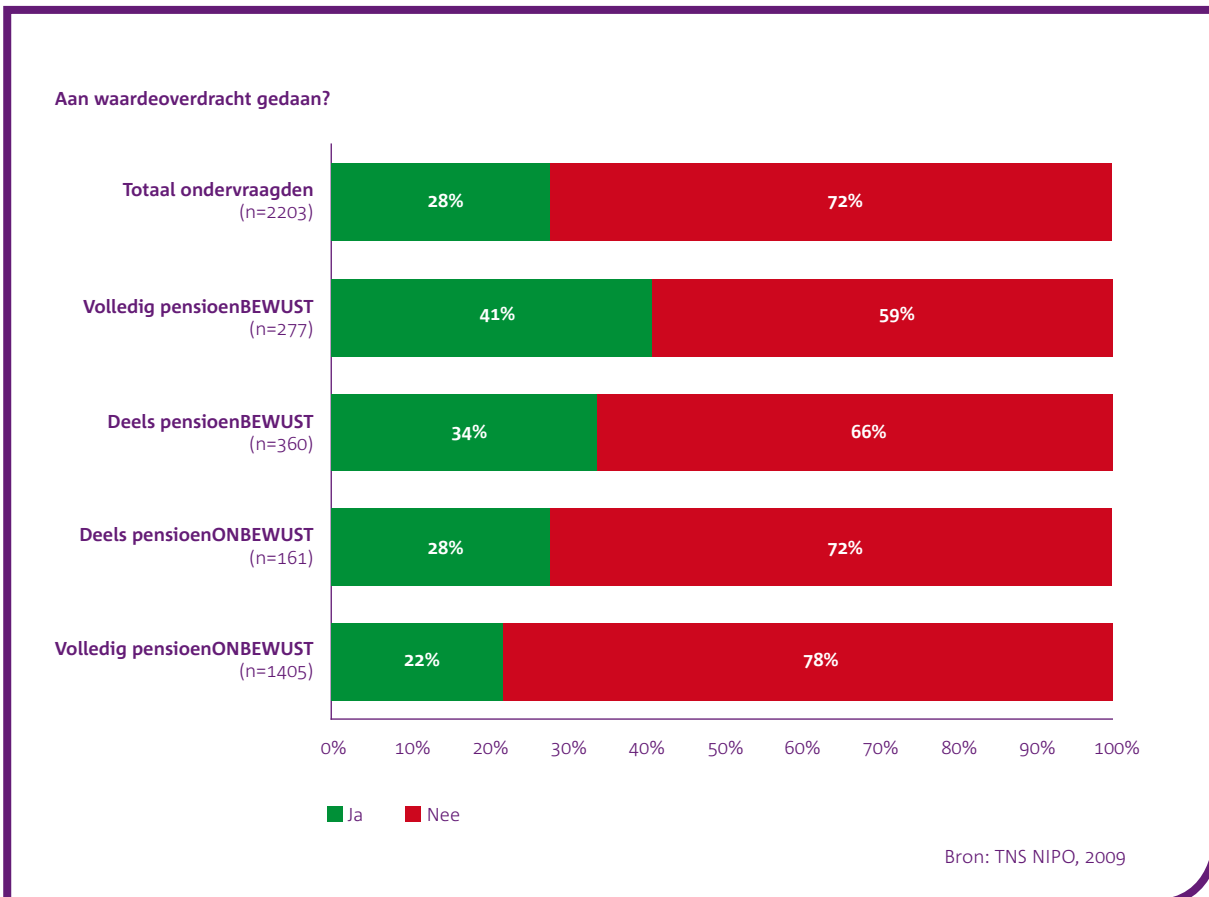
23 | Pensioenfondsen/verzekeraar en pensioenbewustzijn

2.3.2 Volledig pensioenbewusten hebben ervaring met waardeoverdracht

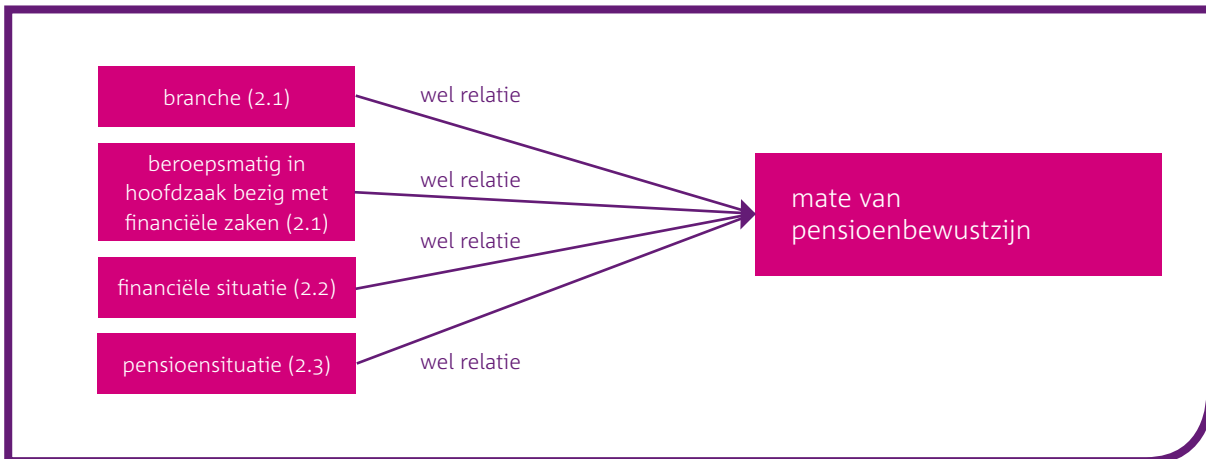
Vanwege hun hogere leeftijd en arbeidsverleden hebben de volledig pensioenbewusten ook vaker aan waardeoverdracht gedaan. 41% van de volledig pensioenbewusten heeft wel eens aan waardeoverdracht gedaan. Bij de volledig pensioenonbewusten is dit 22%.

24 | Waardeoverdracht en pensioenbewustzijn

2.4 Overzicht relatie persoonlijke situatie en pensioenbewustzijn

De volgende variabelen van de persoonlijke situatie zijn al dan niet gerelateerd aan de mate van pensioenbewustzijn.

Samenvattend:

- Er is geen duidelijke relatie tussen branche en pensioenbewustzijn.
- *Financiële situatie is gerelateerd aan pensioenbewustzijn:*
  - Pensioenbewuststen hebben een hoger gemiddeld nettomaandinkomen.
  - Spaar- en beleggingsvermogen is hoger onder pensioenbewuststen.
  - Pensioenbewuststen zijn vaker in het bezit van een koopwoning (met een hoger geschatte verkoopwaarde).
- *Pensioensituatie is gerelateerd aan pensioenbewustzijn:*
  - Een derde van de pensioenonbewuststen weet niet of hij of zij het pensioen heeft ondergebracht bij een pensioenfonds of een pensioenverzekeraar.
  - Het overgrote deel van de pensioenonbewuststen weet niet welk type regeling voor hen van toepassing is.
  - Pensioenbewuststen hebben vaker aan waardeoverdracht gedaan.

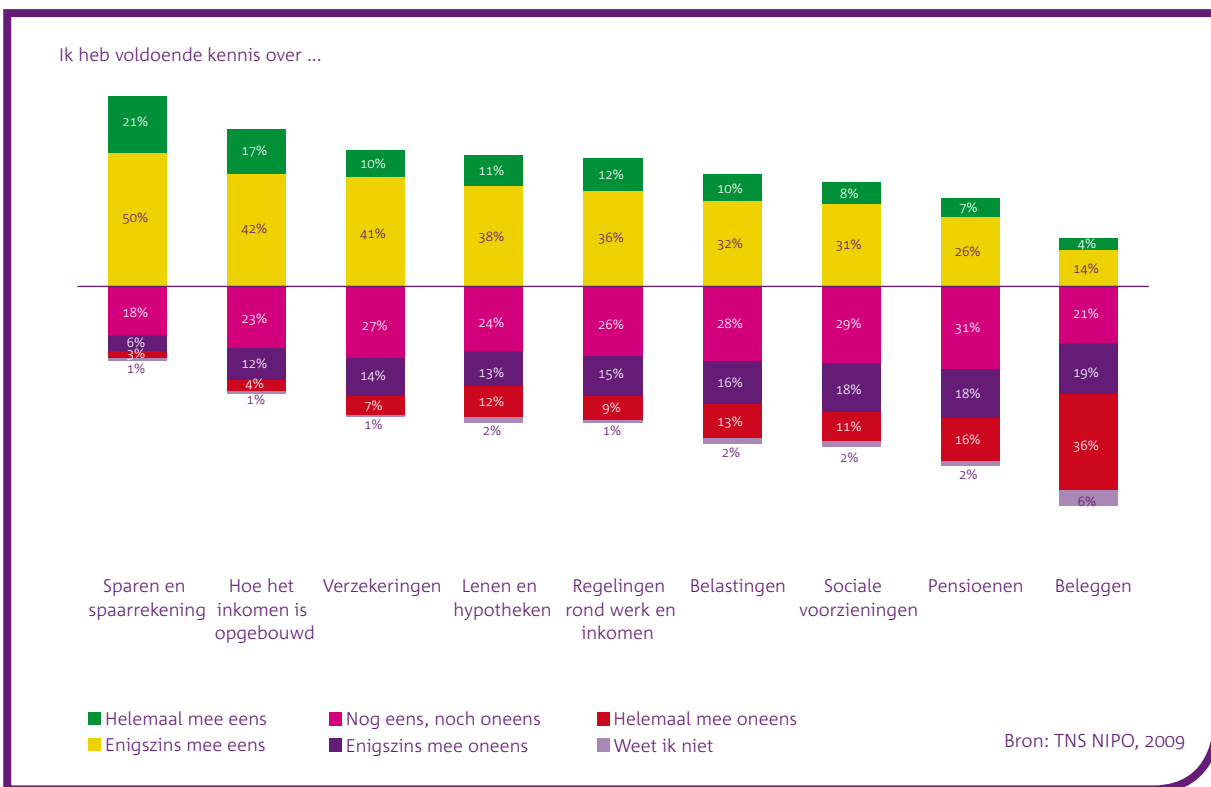
3. Kennis

In de eerste twee hoofdstukken is ingegaan op achtergrondvariabelen en de persoonlijke situatie. In dit derde hoofdstuk wordt ingegaan op de relatie tussen pensioenbewustzijn en kennis. Kennis is onderverdeeld in: zelf ingeschatte pensioenkennis, feitelijke pensioenkennis en ervaringen.

3.1 Zelf ingeschatte kennis over beleggen en pensioenen is overal laag

Als het om kennis over financiële zaken gaat, zien we dat over de hele linie heen de kennis over weinig zaken zo beperkt is als over pensioenen: slechts 33% vindt dat hij of zij hier voldoende over weet. Ter vergelijking: 71% vindt dat men voldoende weet over sparen. Alleen over beleggen is de kennis nog beperkter: over dit onderwerp vindt slechts 18% zichzelf voldoende geïnformeerd. Het verschil is echter dat beleggen minder relevant is dan pensioenen. Beleggen is immers geen noodzakelijk goed, pensioen wel.

25 | *Zelf ingeschatte kennis over ...*

Zoals uit de volgende tabel blijkt, hebben vooral mensen tussen 21 en 34 jaar weinig tot geen kennis van pensioenen.

26 | Kennis over pensioenen en leeftijd

Ik heb voldoende kennis over pensioenen

	Totaal onder- vraagden	21-34 jr.	35-49 jr.	50+
Helemaal mee oneens	16%	21%	15%	9%
Enigszins mee oneens	18%	25%	15%	15%
Noch eens, noch oneens	31%	31%	36%	23%
Enigszins mee eens	26%	18%	26%	34%
Helemaal mee eens	7%	2%	6%	18%

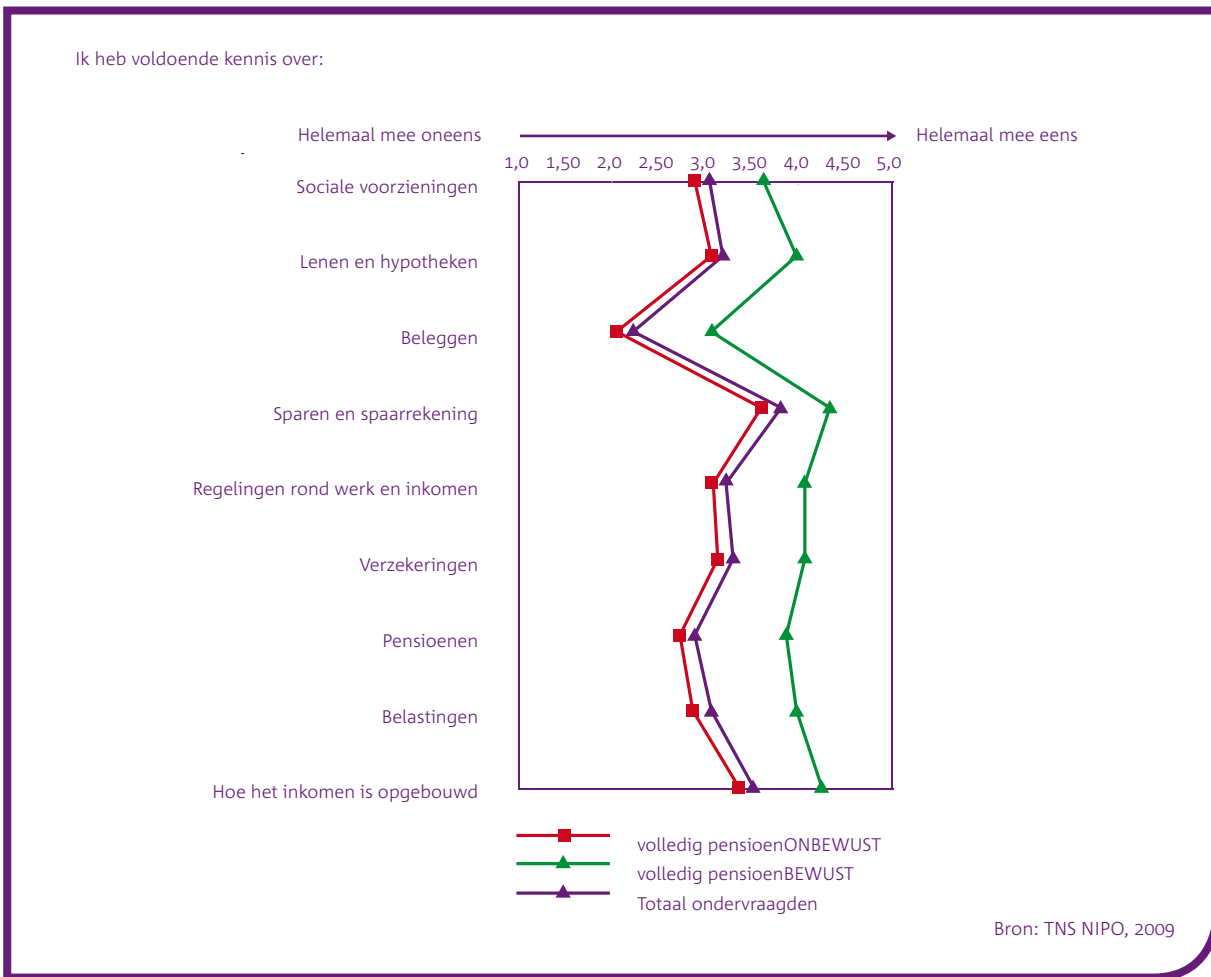
Bron: TNS NIPO, 2009

3.1.1 Pensioenonbewusten hebben minder kennis van financiën

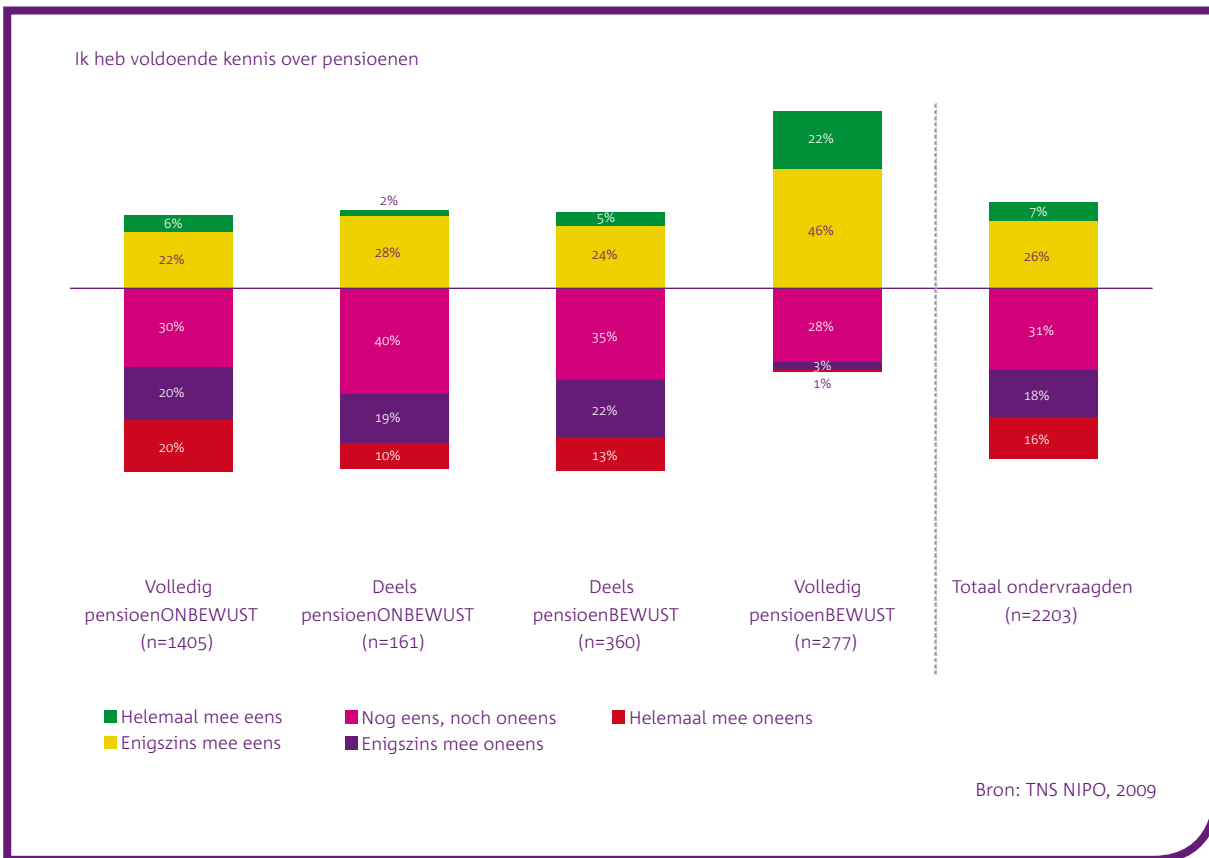
Vooral onder de pensioenonbewusten is de zelf ingeschatte kennis over pensioenen nog eens extra laag, maar dit geldt ook voor alle andere (financiële) onderwerpen:

- sociale voorzieningen;
- lenen en hypotheke;
- beleggen;
- sparen (en spaarrekening);
- regelingen rond werk en inkomen;
- verzekeringen;
- belastingen;
- hoe het inkomen is opgebouwd.

27 | *Zelf ingeschatte kennis en pensioenbewustzijn*

Als we inzoomen op pensioenbewustzijn en zelf ingeschatte kennis over pensioenen, zien we dat 66% van de volledig pensioenbewusten het eens is met de stelling dat zij voldoende kennis hebben over pensioenen. Onder pensioenonbewusten is dit percentage met 28% aanzienlijk lager (16% van de totale steekproef). Dit is een aandachtspunt omdat deze personen volledig pensioenonbewust zijn, maar zelf inschatten voldoende kennis over pensioenen te hebben. Bij deze groep is het gevaar groot dat zij zich nooit zullen verdiepen in hun pensioen, aangezien ze ervan uitgaan dat hun kennis voldoende is. Vandaar dat wij deze groep als risicogroep aanmerken (zie hoofdstuk 6, vierde risicogroep).

28 | *Zelf ingeschatte kennis over pensioenen en pensioenbewustzijn*

3.2 Pensioenbewusten scoren hoger op feitelijke pensioenkennis

Naast zelf ingeschatte kennis over pensioenen is ook getoetst op feitelijke pensioenkennis. Ook hier blijkt dat volledig pensioenonbewusten minder goed op de hoogte zijn. Zo weten zij minder vaak dat:

- partnerpensioen het pensioen is dat je partner krijgt, mocht je zelf komen te overlijden;
- als je geen pensioen opbouwt je na je pensionering alleen recht hebt op AOW;
- je het opgebouwde pensioen behoudt op het moment dat je van baan wisselt.

3.2.1 Overgrote deel van de werknemers in Nederland weet wat AOW is

89% van de werknemers weet wanneer je in Nederland recht hebt op een AOW-uitkering. Daar staat tegenover dat 11% van de werknemers dit niet weet of een fout antwoord geeft. Zelfs van de volledig pensioenbewusten weet 5% niet wat AOW is. Deels kan dit samenhangen met de verwarring van de letters. Men weet dus wel wat AOW is, maar vergist zich met Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA, voorheen WAO). Dit kan een probleem worden als werknemers het pensioeninkomen willen berekenen/plannen en/of werkloos raken en niet begrijpen dat men dan ook geen pensioen meer opbouwt.

29 | Kennisvraag: wanneer heb je in Nederland recht op AOW?

Wanneer heb je in Nederland recht op AOW?

	Totaal onder- vraagden	1	2	3	4
als je langdurig ziek bent	1%	1%	1%	1%	0%
als je werkloos bent	0%	0%	0%	0%	0%
als je 65 jaar of ouder bent	89%	88%	90%	88%	95%
als je 65 jaar of ouder bent en geen pensioen hebt opgebouwd	2%	2%	4%	1%	1%
als je arbeidsongeschikt bent	8%	9%	6%	10%	4%
ik weet het niet	0%	0%	0%	0%	0%

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Om meer inzicht te krijgen in wie de werknemers zijn die (niet) weten wanneer je in Nederland recht hebt op een AOW-uitkering, staat op de volgende pagina het profiel van deze mensen weergegeven.

Uit dit profiel blijkt dat werknemers die niet weten wanneer je in Nederland recht hebt op een AOW-uitkering, in vergelijking tot werknemers die wel weten wanneer je in Nederland recht op een AOW-uitkering hebt:

- jonger zijn;
- minder verdienen;
- lager geschoold zijn;
- minder vaak werkzaam zijn in de bouwnijverheid of het bank- en verzekeringswezen;
- vaker een huurhuis bezitten.

30 | *Profiel: werknemers die (niet) weten wanneer je in Nederland recht hebt op een AOW-uitkering***Profiel werknemers in Nederland die (niet) weten wanneer je recht hebt op een AOW uitkering**

	Totaal ondervraagden	Fout antwoord	Goed antwoord
Leeftijd			
21-34 jaar	31%	40%	28%
35-49 jaar	46%	53%	46%
50-64 jaar	23%	7%	25%
Geslacht			
Man	53%	57%	55%
Vrouw	47%	43%	45%
Opleidingsniveau			
Lager onderwijs	13%	25%	13%
Middelbaar onderwijs	43%	45%	41%
Hoger onderwijs	43%	29%	43%
Grootte huishouden			
1 persoon	15%	14%	11%
2 personen	31%	26%	35%
3 of meer personen	54%	60%	54%
Brutojaarinkomen huishouden			
Minimum	1%	2%	1%
Beneden modaal	6%	9%	4%
Modaal	16%	31%	14%
1-2x modaal	41%	32%	37%
2x modaal	13%	13%	15%
meer dan 2x modaal	23%	12%	29%
Koop-/huurhuis			
Ik huur mijn woning	22%	33%	21%
Ik heb een eigen woning waarop een hypotheek rust	67%	56%	68%
Ik heb een eigen woning waar geen hypotheek op rust	2%	2%	2%
Ik woon bij mijn ouders/grootouders/andere familieleden	8%	9%	8%
Branche			
Industrie	10%	12%	10%
Bouwnijverheid	4%	1%	4%
Detailhandel	10%	7%	10%
Groothandel	3%	0%	4%
Horeca	2%	1%	2%
Transport	8%	8%	8%
Bank en verzekeringswezen	4%	1%	4%
Zakelijke dienstverlening	7%	9%	7%
ICT	6%	4%	6%
Overheid	15%	10%	16%
Onderwijs	10%	12%	10%
Gezondheidszorg	19%	25%	18%
Overig	4%	8%	4%
Weet niet/geen opgave	1%	2%	1%

3.2.2 Ruim een derde van de werknemers weet niet wat partnerpensioen is

33% van de werknemers weet niet wat partnerpensioen is. 12% denkt dat dit het pensioen is dat na je pensionering wordt uitgekeerd aan je partner, 9% denkt dat dit het pensioen is van je werkende partner en nog eens 12% weet het niet.

Natuurlijk is het percentage dat niet bekend is met het partnerpensioen, hoger onder de volledig pensioenonbewusten. Opvallend is echter wel dat ook onder de volledig pensioenbewusten het percentage redelijk hoog blijft, namelijk 28%. De grootste misvatting is dat het partnerpensioen (12%) een pensioen is dat na je pensionering wordt uitgekeerd aan je partner.

31 | *Kennisvraag: wat is partnerpensioen*

Wat is partnerpensioen?	Totaal onder- vraagden	1	2	3	4
het pensioen van je werkende partner	9%	9%	10%	7%	10%
een pensioen, dat na je pensionering wordt uitgekeerd aan je partner	12%	12%	6%	15%	14%
een pensioen dat je partner krijgt, mocht je zelf komen te overlijden	67%	63%	81%	70%	72%
een pensioen dat je partner krijgt, mocht je zelf arbeidsongeschikt worden	1%	1%	0%	1%	1%
weet niet	12%	15%	4%	8%	2%

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Opvallend is dat de groep deels pensioenonbewusten relatief vaker weet wat partnerpensioen inhoudt dan de andere groepen.

3.2.3 12% weet niet dat zonder pensioen alleen AOW wordt uitgekeerd

Van de werknemers weet 12% niet dat als zij geen pensioen opbouwen, via de werkgever of via aanvullende regelen, zij alleen AOW krijgen. Omdat de ondervraagden allemaal pensioen opbouwen via de werkgever, speelt dit minder onder deze groep. Toch geeft dit aan dat een gedeelte van de werknemers niet weet dat als je verder geen pensioen hebt opgebouwd, je na je pensionering alleen recht hebt op AOW. Het percentage dat het niet weet, is hoger onder jongeren en lager/middelbaar opgeleiden dan onder ouderen en hoger opgeleiden.

32 | Kennisvraag: werknemers die geen pensioen opbouwen, krijgen na hun pensionering alleen AOW

Wat is partnerpensioen?

	Totaal onder- vraagden	1	2	3	4
het pensioen van je werkende partner	9%	9%	10%	7%	10%
een pensioen, dat na je pensionering wordt uitgekeerd aan je partner	12%	12%	6%	15%	14%
een pensioen dat je partner krijgt, mocht je zelf komen te overlijden	67%	63%	81%	70%	72%
een pensioen dat je partner krijgt, mocht je zelf arbeidsongeschikt worden	1%	1%	0%	1%	1%
weet niet	12%	15%	4%	8%	2%

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

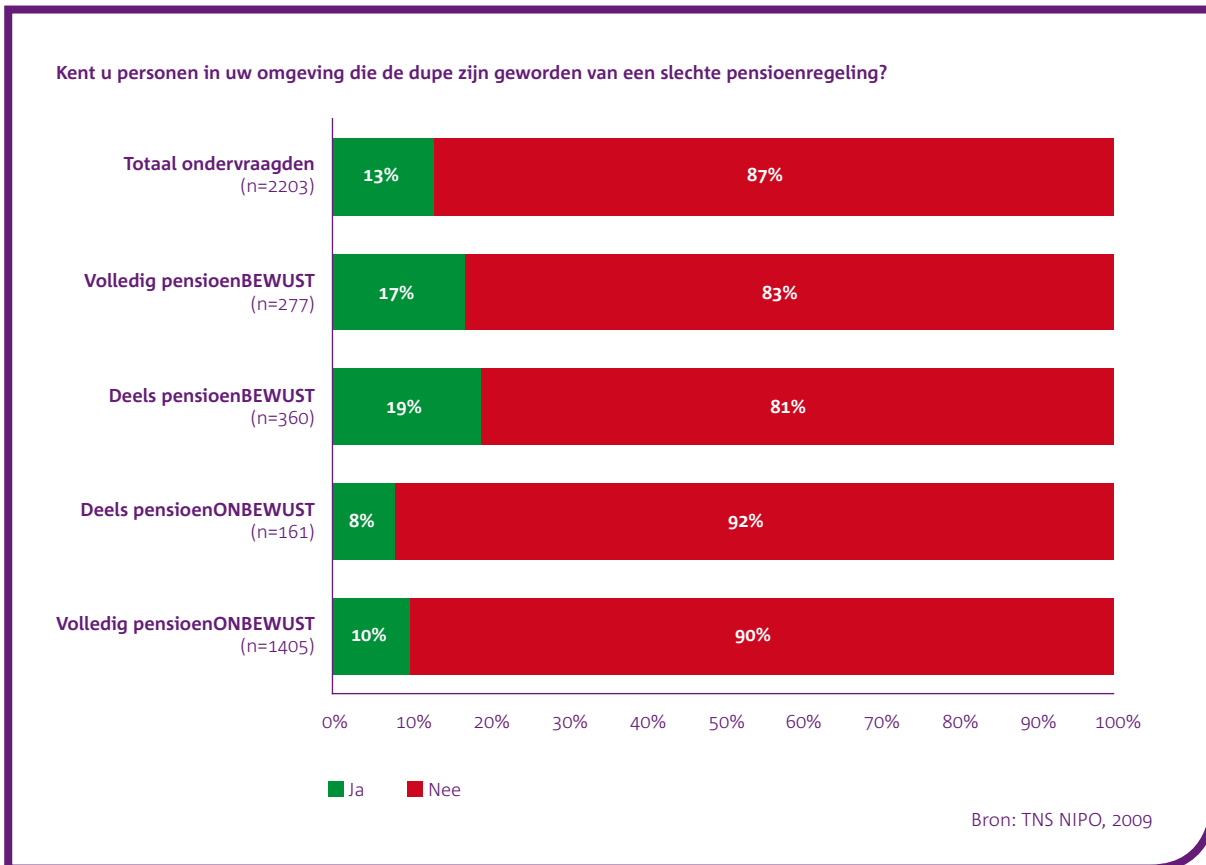
4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

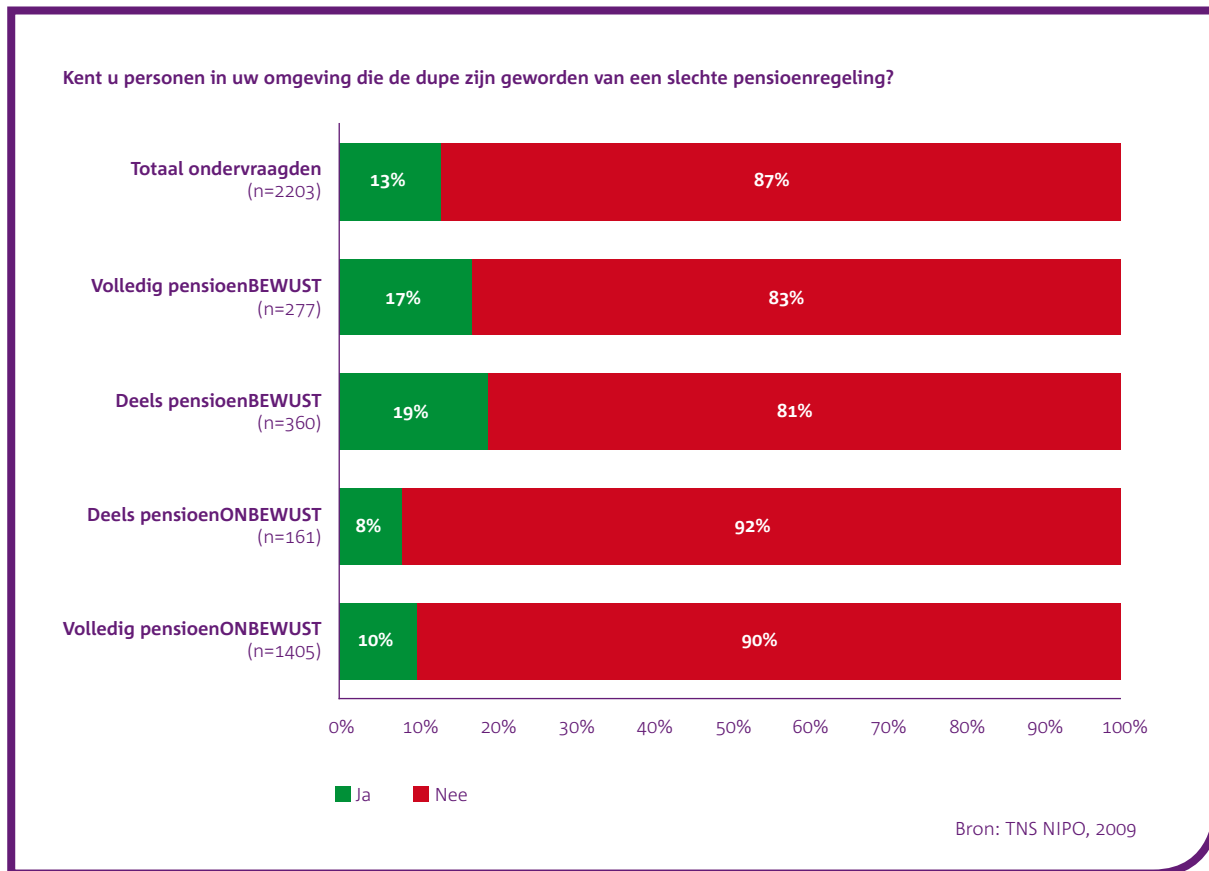
Volledig pensioenbewusten weten iets vaker dan de volledig pensioenonbewusten dat als je geen pensioen opbouwt, via de werkgever of via aanvullende regelen, je alleen recht hebt op AOW na je pensionering.

3.3 Pensioenonbewusten hebben op financieel gebied minder meegemaakt

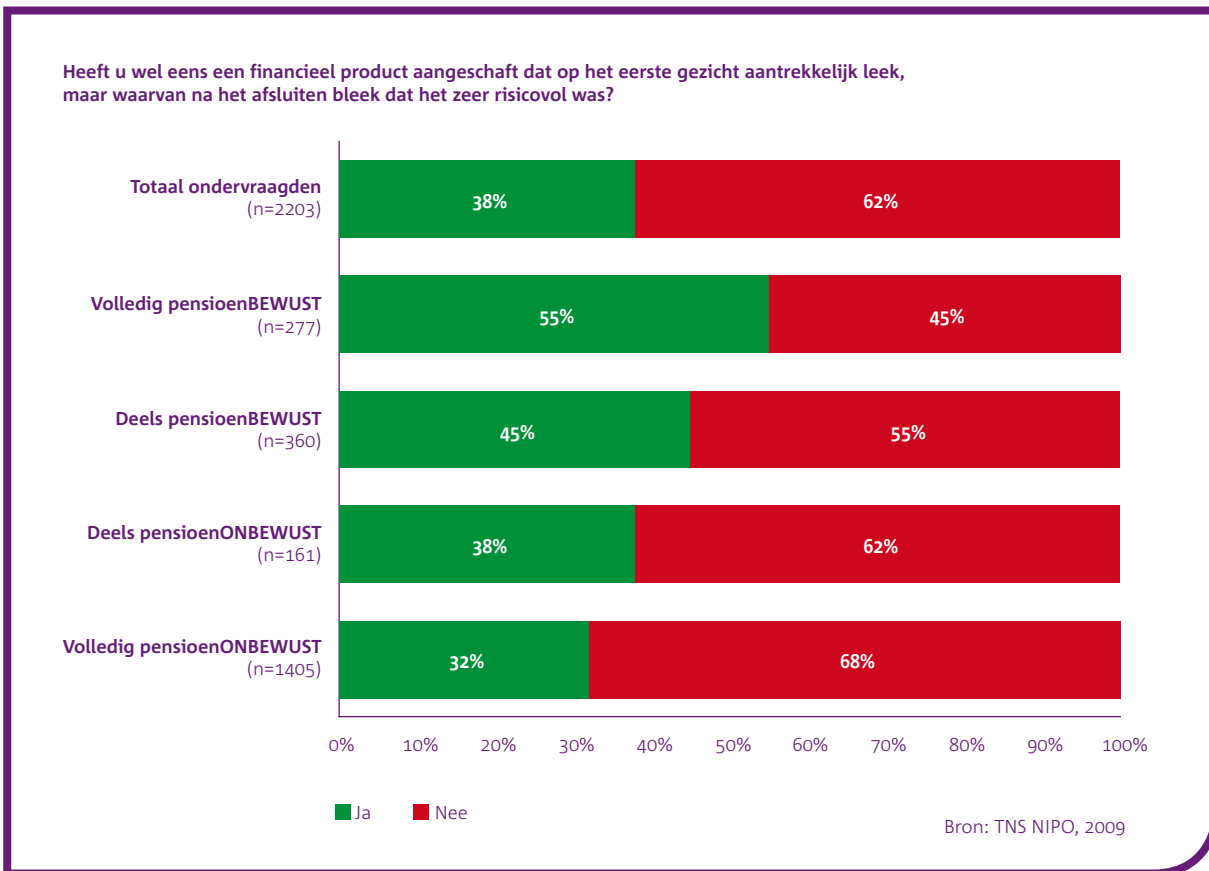
3.3.1 Pensioenbewusten kennen vaker iemand die de dupe is geworden van slechte pensioenregeling

Het overgrote deel (87%) van de werknemers heeft nog nooit meegemaakt dat vrienden, kennissen of familieleden de dupe zijn geworden van een slechte pensioenregeling. Pensioenbewusten kennen vaker zo iemand.

33 | *Ervaringen met mensen die de dupe zijn geworden van een slechte pensioenregeling en pensioenbewustzijn***3.3.2 Pensioenbewusten hebben vaker risicovol product aangeschaft**

Ruim een derde van de werknemers heeft wel eens een financieel product aangeschaft dat op het eerste gezicht aantrekkelijk leek, maar waarvan na het afsluiten toch bleek dat het zeer risicovol was. Onder volledig pensioenbewusten ligt dit percentage een stuk hoger. Meer dan de helft van de volledig pensioenbewusten heeft wel eens een risicovol financieel product aangeschaft. Wellicht dat dit ook heeft bijgedragen tot hun hogere pensioenbewustzijn.

34 | *Risicovol product aangeschaft en pensioenbewustzijn*

Eerder is gebleken dat volledig pensioenbewuststen meer pensioenaanvullende maatregelen hebben getroffen dan volledig pensioenonbewuststen. Daarnaast blijkt dat zij ook vaker financiële producten hebben aangeschaft.

35 | Financiële producten in het bezit en pensioenbewustzijn

Welke financiële producten heeft u in uw bezit?

	Totaal onder-vraagden	1	2	3	4
Betaalrekening	95%	94%	95%	97%	96%
Spaarrekening, internetspaarrekening en deposito's	93%	92%	89%	97%	98%
Creditcard	51%	46%	59%	55%	66%
Leningen van derden (exclusief vrienden en familie)	17%	17%	32%	14%	19%
Leningen van familie, vrienden of bekenden	2%	3%	0%	1%	3%
Obligaties, opties etc.	23%	16%	33%	28%	50%
Hypotheek op eigen woning of op ander vastgoed	57%	55%	65%	57%	69%
Geen van deze	1%	2%	0%	0%	0%

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

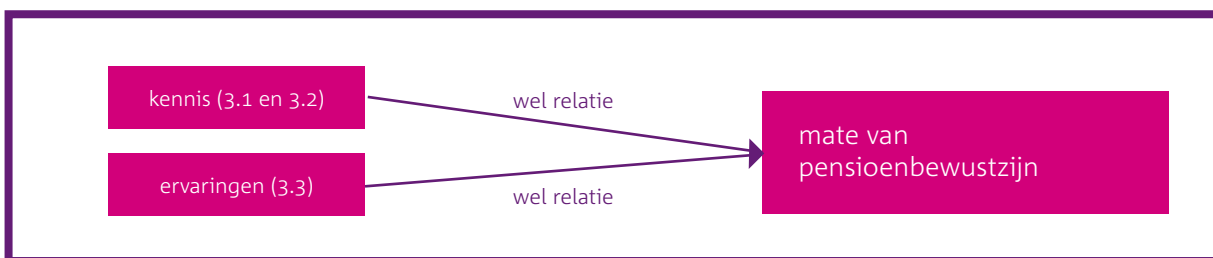
3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

In bovenstaande tabel is zichtbaar dat pensioenbewusten vaker in het bezit zijn van een creditcard. 66% van de volledig pensioenbewusten heeft aangegeven dat zij een of meer creditcards in het bezit hebben. Daarnaast beleggen pensioenbewusten vaker dan volledig pensioenonbewusten. 50% van de volledig pensioenbewusten heeft wel eens in opties, obligaties of aandelen gehandeld. Natuurlijk houdt dit laatste weer verband met leeftijd, inkomen en opleidingsniveau.

3.4 Overzicht relatie kennis met pensioenbewustzijn

Samenvattend:

- *Zelf ingeschatte kennis over beleggen en pensioenen is laag:*
  - Pensioenonbewusten hebben minder zelf ingeschatte kennis over allerlei (financiële) onderwerpen.
- *Volledig pensioenbewusten scoren hoger op feitelijke pensioenkennis:*
  - Overgrote deel van de werknemers in Nederland weet wat AOW is (11% niet).
  - Een derde van de werknemers weet niet wat partnerpensioen is.
  - 12% van de werknemers beseft niet dat als zij geen pensioen opbouwen zij alleen AOW krijgen na pensionering (percentage is hoger onder jongeren en middelbaar/laagopgeleiden).
- *Ervaringen zijn gerelateerd aan de mate van pensioenbewustzijn:*
  - Pensioenonbewusten hebben minder vaak vrienden, kennissen of familie die de dupe zijn geworden van een slechte pensioenregeling.
  - Pensioenonbewusten hebben minder vaak een risicovol financieel product aangeschaft.

4.

Motivatie

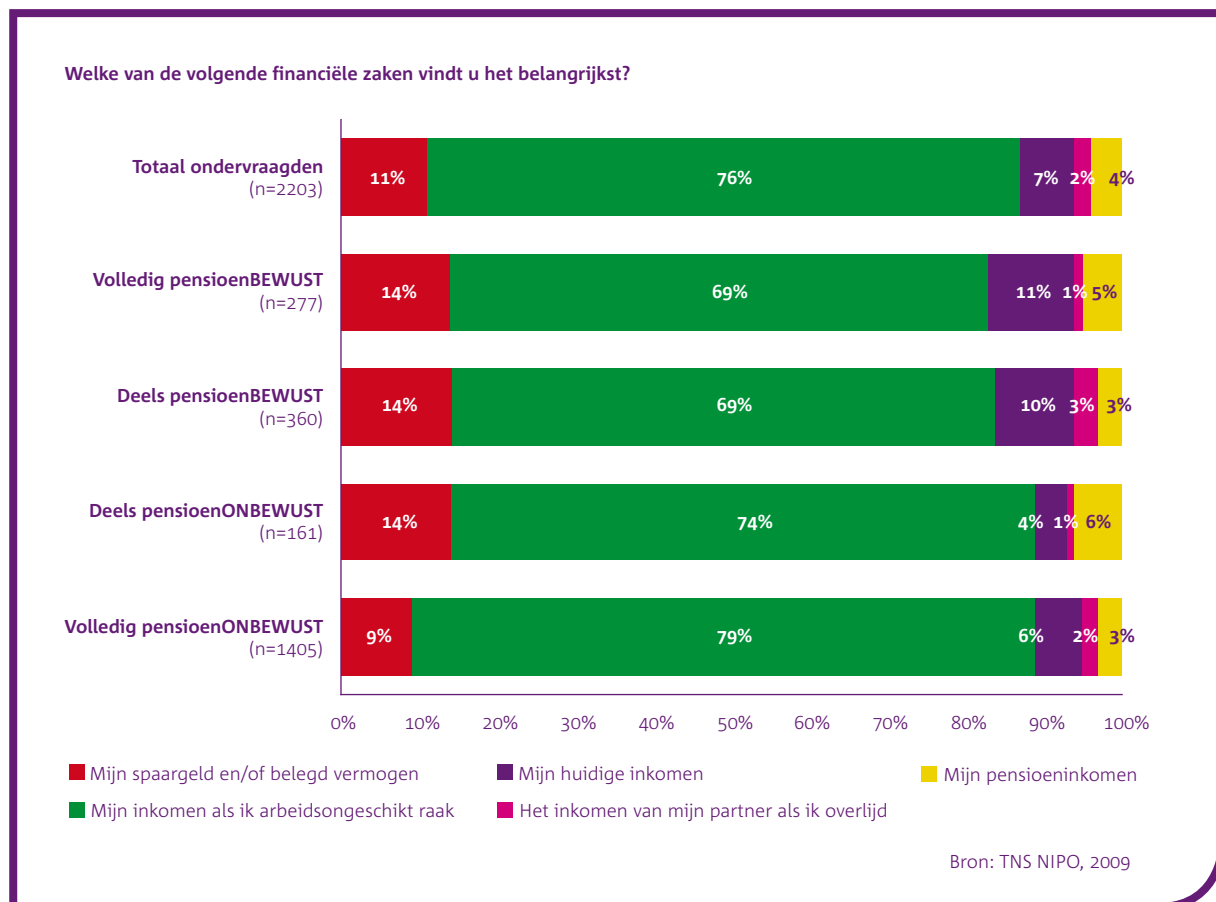
In dit vierde hoofdstuk wordt ingegaan op de relatie tussen motivatie en pensioenbewustzijn. Onder motivatie wordt verstaan het belang van pensioenen, hoe men tegenover pensioenen staat en wat de toekomstverwachting is aangaande pensioenen.

4.1 Nederlanders vinden het huidige eigen inkomen het belangrijkste

76% van de werknemers vindt het huidige eigen inkomen het belangrijkste van de financiële zaken die hieronder vermeld staan. Op de tweede plaats met 11% vinden zij het eigen spaargeld of belegd vermogen het belangrijkste en als derde met 7% het pensioeninkomen.

In verhouding vinden pensioenbewusten het pensioeninkomen niet belangrijker dan de pensioenonbewusten. Pensioenonbewusten vinden, net als de pensioenbewusten, het huidige eigen inkomen het belangrijkste van de financiële zaken die hieronder vermeld staan.

36 | *Belang financiële zaken en pensioenbewustzijn*

Dit geldt in nog sterkere mate bij de jongeren en de middengroep. De mate van belang van het pensioen stijgt nauwelijks in het midden(leeftijd)segment. Bij de ouderen is dit echter wel het geval. Hoe ouder men wordt, des te meer belang men hecht aan het pensioeninkomen en des te minder aan het huidige eigen inkomen.

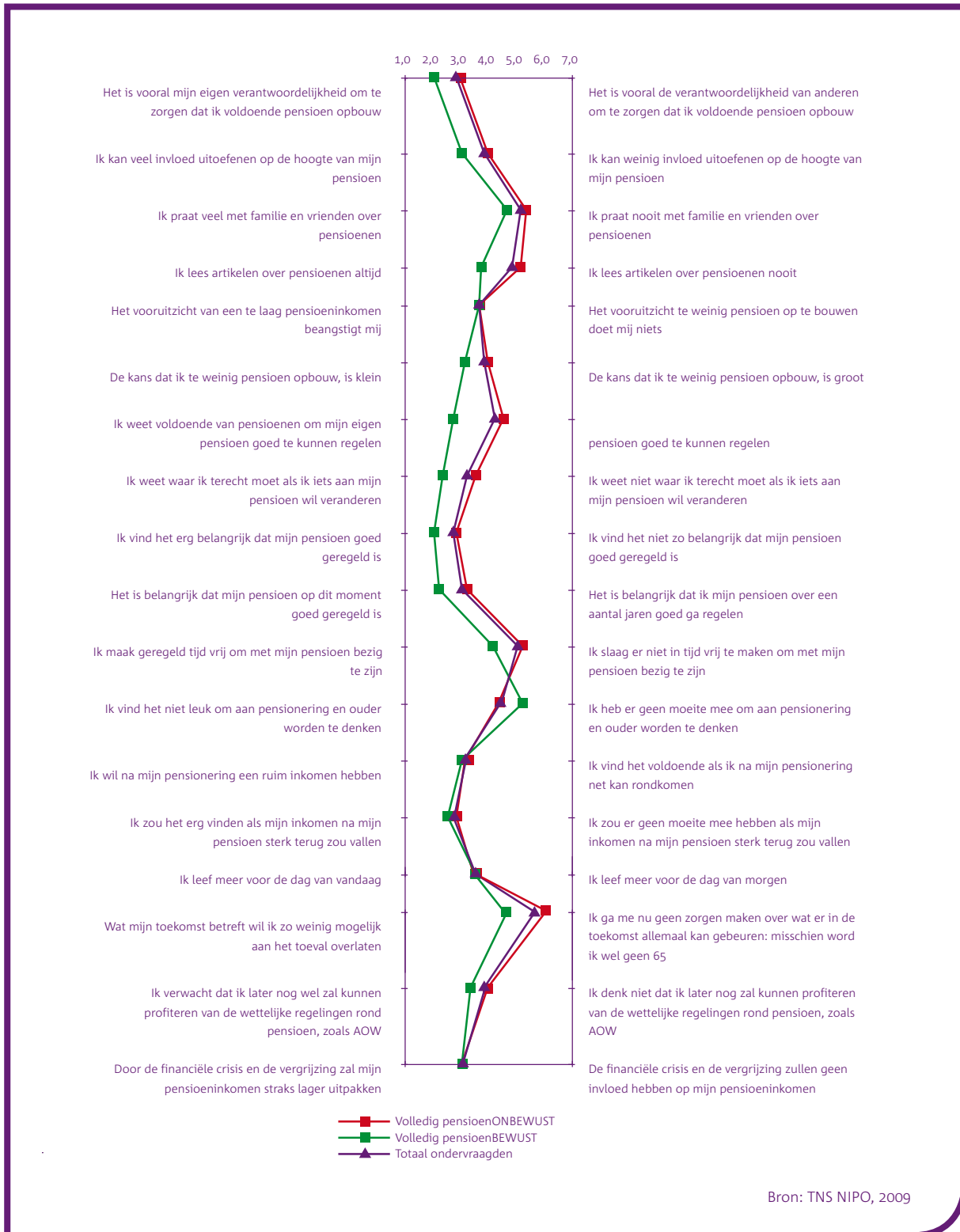
4.2 Motivatie speelt een rol bij pensioenbewustzijn

In het algemeen zien we dat werknemers:

- het veelal als eigen verantwoordelijkheid zien om te zorgen dat ze voldoende pensioen opbouwen;
- vrijwel nooit met familie en vrienden praten over pensioenen;
- vrijwel nooit artikelen over pensioenen lezen;
- denken dat de kans klein is dat ze te weinig pensioen opbouwen;
- niet vinden dat zij te weinig weten om het eigen pensioen goed te kunnen regelen;
- er niet altijd in slagen om tijd vrij te maken om met het pensioen bezig te zijn;
- na pensionering een ruim inkomen willen hebben en het erg zouden vinden als het inkomen na pensionering sterk zou terugvallen;
- verwachten later nog wel te kunnen profiteren van wettelijke regelingen rond pensioen, zoals AOW;
- verwachten dat door de financiële crisis en vergrijzing het pensioeninkomen straks lager zal uitvallen.

Op de volgende pagina zien we dat de volledig pensioenonbewusten zich minder verantwoordelijk voelen voor het opbouwen van hun pensioen. Daarnaast maken zij minder tijd vrij om zaken te regelen of stellen dit uit. Dat men hieraan geen prioriteit geeft, heeft te maken met het zich geen zorgen willen maken over de toekomst en met het feit dat men het minder leuk vindt om aan pensionering en ouderdom te denken. De groep die volledig pensioenbewust is, heeft hier minder moeite mee en wil wat de toekomst betreft zo min mogelijk aan het toeval overlaten. Dit verklaart dat men zich verantwoordelijk voelt en tijd vrijmaakt om het pensioen te regelen.

37 | Motivatie en pensioenbewustzijn

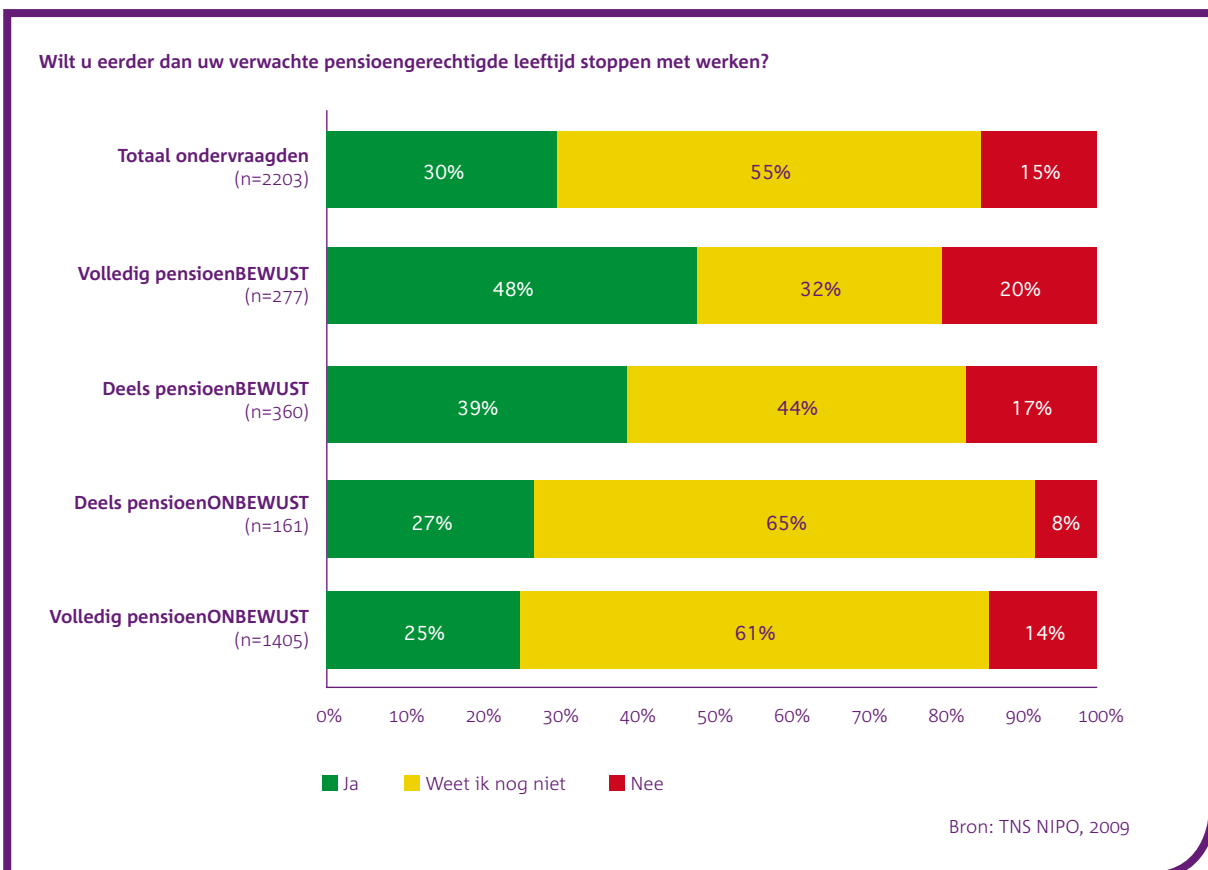
Qua gemiddelden zien we in bovenstaande grafiek weinig verschil tussen de volledig pensioenonbewusten en de totale steekproef. Kijken we echter naar de variatie in de antwoorden dan zien we dat volledig pensioenonbewusten:

- pensioen opbouwen minder vaak zien als eigen verantwoordelijkheid;
- artikelen over pensioenen minder vaak lezen;
- minder vaak weten waar men terecht moet om iets aan het pensioen te veranderen;
- er meer op gericht zijn om het pensioen over een aantal jaren goed te regelen;
- er minder vaak in slagen tijd vrij te maken om met het pensioen bezig te zijn;
- het nog minder leuk vinden om aan pensionering en ouder worden te denken;
- zich nu geen zorgen gaan maken over wat er in de toekomst allemaal kan gebeuren.

4.2.1 Intentie om eerder te stoppen met werken, motiveert om zich in pensioen te verdiepen

Mensen die eerder willen stoppen met werken, verdiepen zich meer in hun pensioen. Dit blijkt uit onderstaande grafiek. 30% van de Nederlanders die werkzaam zijn in loondienst en pensioen opbouwen via de werkgever, geven aan dat zij eerder willen stoppen met werken. Van de volledig pensioenbewusten geeft zelfs 48% aan dat zij eerder willen stoppen met werken. Bij de volledig pensioenonbewusten is dit een kwart.

38 | Eerder stoppen met werken en pensioenbewustzijn

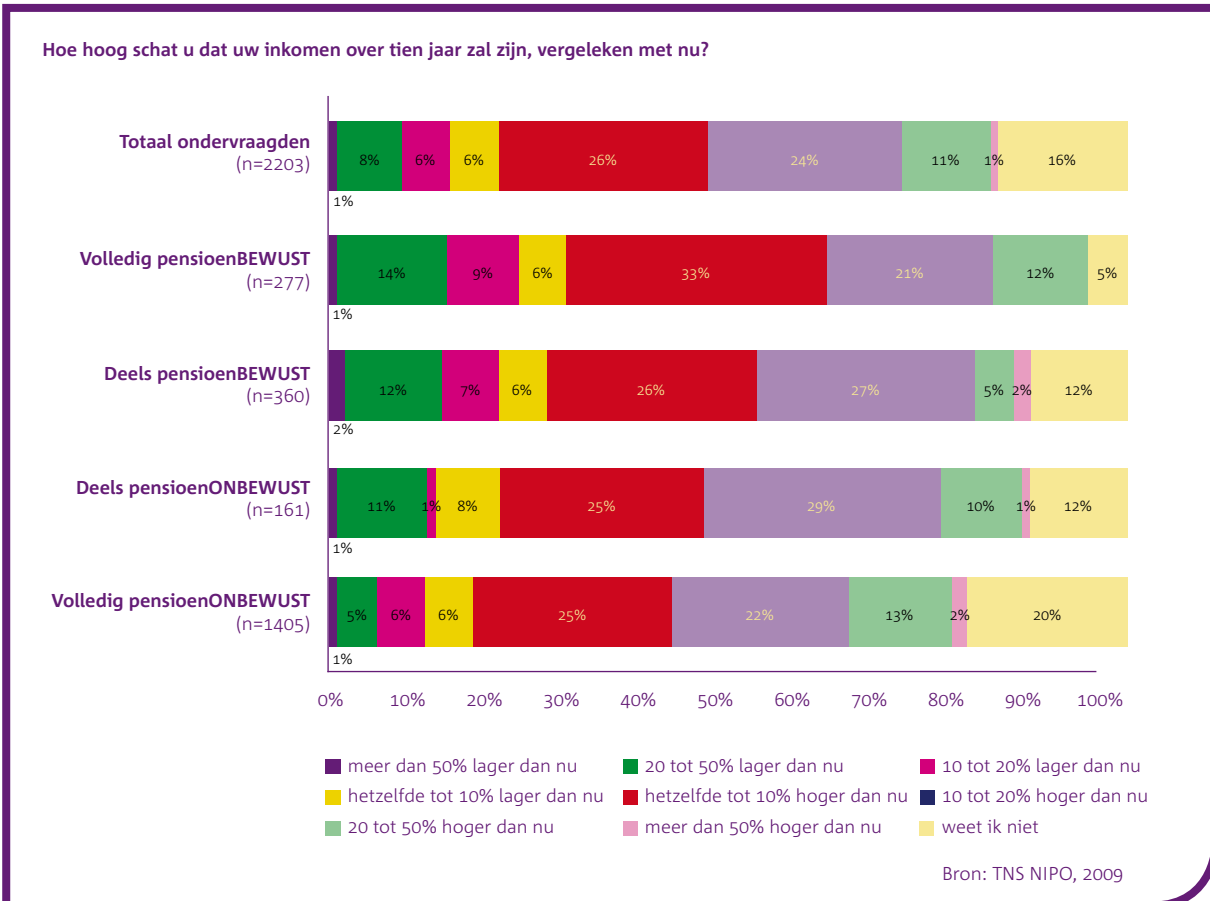

Eerder willen stoppen met werken lijkt dus te motiveren om zich meer in pensioenen te gaan verdiepen.

4.3 Pensioenonbewusten weten minder goed het inkomen over 10 jaar in te schatten

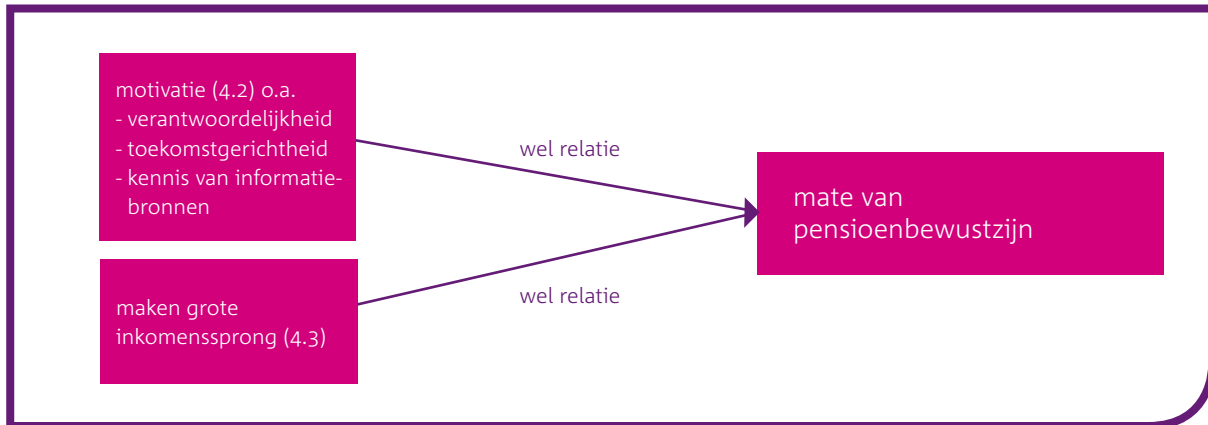
Volledig pensioenonbewusten weten in 20% van de gevallen niet wat hun inkomen over tien jaar zal zijn. Dit in tegenstelling tot maar 5% van de volledig pensioenbewusten. Dit hangt uiteraard samen met leeftijd.

39 | *Inkomen over tien jaar en pensioenbewustzijn*

Jongeren weten natuurlijk niet wat het inkomen over tien jaar is, laat staan over twintig à dertig jaar. Hun horizon is niet zo ver. Daarnaast verwachten jongeren een grote inkomenssprong te maken waardoor het inschatten moeilijker wordt.

4.4 Overzicht relatie motivatie en pensioenbewustzijn

Samenvattend:

- Werknemers vinden het eigen inkomen het belangrijkste (percentage hoger onder jongeren).
- *Motivatie is gerelateerd aan de mate van pensioenbewustzijn:*
  - Eerder stoppen met werken motiveert om zich meer in pensioenen te verdiepen.
  - Verantwoordelijkheid, toekomstgerichtheid en kennis van informatiebronnen motiveren ook om zich meer in pensioen te verdiepen.
- Pensioenbewusten denken een betere inschatting te kunnen maken over het verwachte inkomen over tien jaar.
- Pensioenonbewusten weten minder vaak wat hun inkomen over tien jaar zal zijn.

5. Gedrag

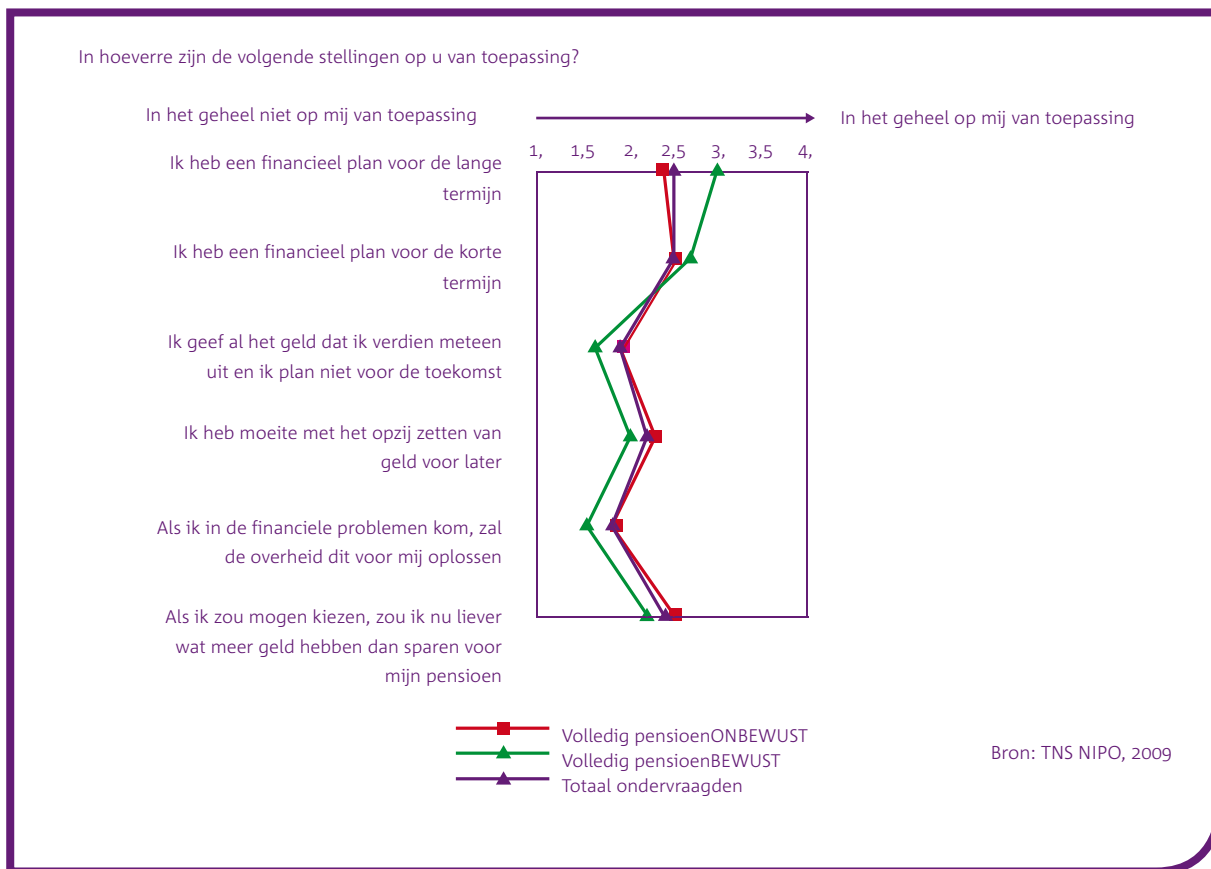
In dit vijfde hoofdstuk wordt ingegaan op gedrag dat is gerelateerd aan pensioenen. We gaan hierbij achtereenvolgens in op de financiële planning en de financiële beslisstijl.

5.1 Pensioenbewusten hebben vaker financieel plan voor lange termijn

Pensioenbewusten gaan planmatiger om met hun financiën en zijn minder impulsief. In vergelijking met pensioenbewusten zien we dat pensioenonbewusten:

- minder vaak een financieel plan hebben voor de lange termijn;
- het geld dat zij verdienen vaker meteen uitgeven en minder vaak plannen voor de toekomst;
- meer moeite hebben met het opzij zetten van geld voor later;
- vaker denken dat de overheid hun financiële problemen zal oplossen;
- er vaker voor kiezen om nu wat meer geld te hebben dan om te sparen voor het pensioen.

40 | Financiële planning en pensioenbewustzijn

5.2 Pensioenbewusten nemen meer de tijd om een financieel product aan te schaffen/uit te kiezen

Hoe gaan pensioenbewusten en pensioenonbewusten te werk wanneer zij financiële producten aanschaffen? In 2004 voerde TNS NIPO voor de Autoriteit Financiële Markten een segmentatieonderzoek uit naar financiële beslissingsprocessen. Hierbij werden vier segmenten onderscheiden.

Beheersten. Hebben tot doel een weloverwogen beslissing te nemen en gaan zeer nauwgezet te werk: overwegen veel alternatieven en zoeken tot zij het beste financiële product gevonden hebben. Daarnaast is de beheerste zeer zelfstandig. Hij wil in staat zijn een eigen, zelfstandige, gefundeerde beslissing te nemen en niet voor verrassingen komen te staan.

Ambitieuzen. Hebben een 'avontuurlijke' beslisstijl. Proberen graag nieuwe financiële producten, gaan ingewikkelde constructies niet uit de weg en zijn bereid een gokje te wagen. Ambitieuzen steken een gemiddelde energie in de aanschaf van een nieuw financieel product en handelen bij voorkeur individueel. Het doel is om met geld meer geld te maken.

Adviesgevoeligen. Adviesgevoeligen laten zich sterk leiden door het vertrouwen dat zij hebben in een andere persoon, stellen zich weinig kritisch op en gaan vooral af op hun gevoel in plaats van op productinhoudelijke aspecten. Men heeft geen intensief zoekgedrag: men beperkt het aantal alternatieven en de hoeveelheid informatie en stopt met zoeken zodra men een financieel product heeft gevonden dat voldoet.

Gemaksgeoriënteerden. Vinden financiën saai, maar realiseren zich wel het belang ervan. Zijn enerzijds sterk gericht op het beperken van de hoeveelheid informatie bij het nemen van beslissingen, en zijn daarnaast gericht op het beperken van risico. Men is weinig adviesgevoelig, maar neemt juist veel meer individueel beslissingen. Zo vertrouwt men adviseurs niet zo gemakkelijk en praat men weinig met anderen over de aanschaf van financiële producten.

De vragen die worden gehanteerd om de segmenten te bepalen, hebben meegelopen in dit onderzoek.

Welke segmenten komen bij pensioenbewusten en pensioenonbewusten nu relatief vaak voor?

41 | Financiële beslisstijl

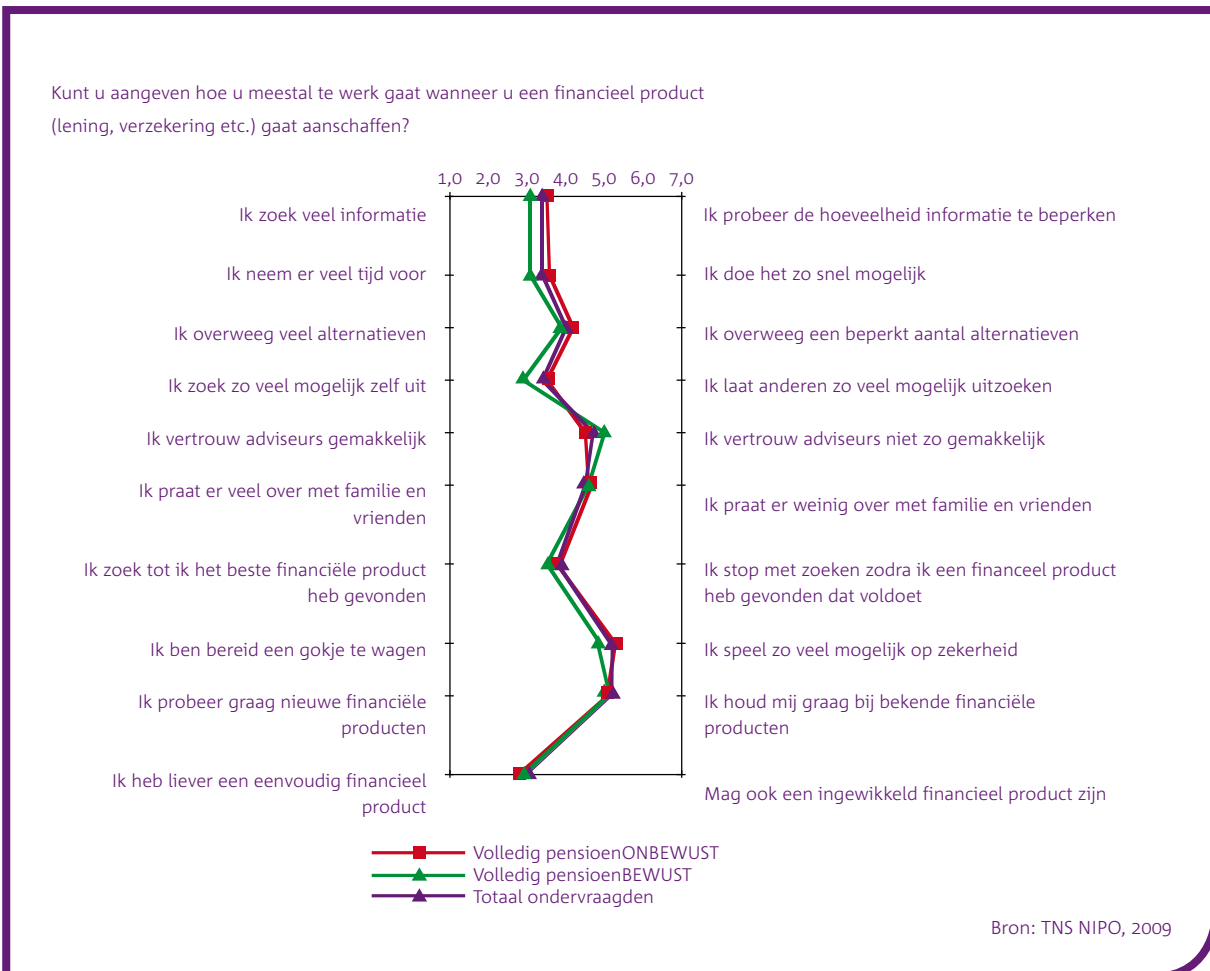
Financiële beslisstijl	totaal ondervraagden	1	2	3	4
	%	%	%	%	%
beheersten	29	27	34	32	41
ambitieuzen	20	19	24	20	29
adviesgevoeligen	36	39	28	33	14
gemaksgeoriënteerden	15	15	15	15	15

We zien dat volledig pensioenonbewusten en de tussengroepen relatief vaak in het segment adviesgevoeligen vallen. Dit betekent dat men het aantal alternatieven en de hoeveelheid informatie beperkt en stopt met zoeken zodra een financieel product voldoet. Daarbij gaat men vooral af op het gevoel en minder op de inhoud van een financieel product. Het vertrouwen in andere personen speelt een belangrijke rol bij het nemen van beslissingen. Pensioenbewusten zijn juist vaker beheerster, wat betekent dat ze weloverwogen beslissingen nemen en nauwgezet en zelfstandig te werk gaan.

Kijken we naar de concrete vragen die hierover zijn gesteld, dan zien we dat pensioenonbewusten (vergeleken met pensioenbewusten):

- weinig tijd nemen om een financieel product aan te schaffen;
- zo veel mogelijk door anderen laten uitzoeken;
- stoppen met zoeken zodra ze een financieel product hebben gevonden dat voldoet;
- zo veel mogelijk op zekerheid spelen.

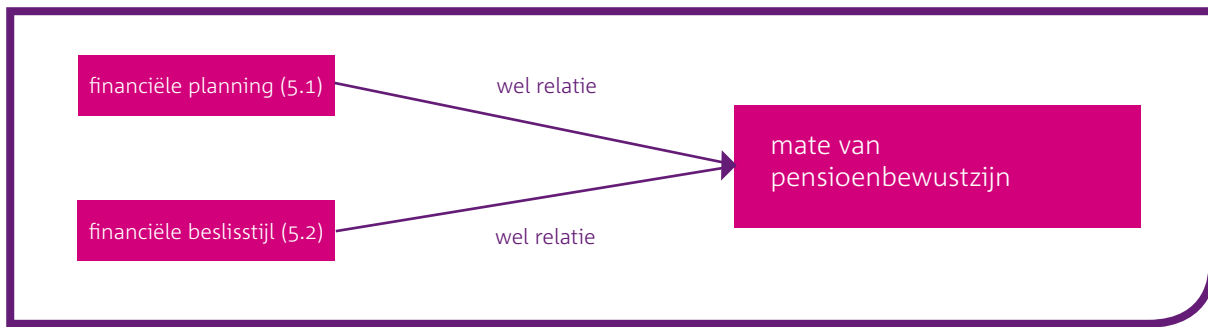
42 | Financiële beslisstijl en pensioenbewustzijn

5.3 Overzicht relatie gedrag met pensioenbewustzijn

Samenvattend:

- Pensioenbewusten hebben vaker een financieel plan voor de lange termijn.
- Pensioenbewusten nemen meer de tijd om een financieel product aan te schaffen/uit te kiezen.

6. Risicogroepen

In de hoofdstukken tot nu toe hebben we gezien dat meer dan zes op de tien werknemers volledig pensioenonbewust zijn. Deze groep is jonger, heeft vaker een lagere opleiding, staat er financieel minder goed voor en heeft minder financiële kennis. Ook heeft men minder interesse in pensioenen en schat men de eigen mogelijkheden om iets aan het pensioen te veranderen als lager in. Tot slot hebben we gezien dat de laag pensioenbewusten minder vaak een financieel plan hebben voor de lange termijn en als het gaat om het nemen van financiële beslissingen relatief vaak adviesgevoelig zijn.

Maar is het voor iedereen even erg om volledig pensioenonbewust te zijn?

6.1 Vier risicogroepen

Volledig pensioenonbewust kan voor de ene persoon ernstigere consequenties hebben dan voor de ander. In dit hoofdstuk definiëren we vier groepen binnen de niet-pensioenbewusten bij wie dit grote consequenties kan hebben:

- **volledig pensioenonbewust en bouwt minder pensioen op dan de partner (16% van de werknemers).** Deze groep is door samenleven met een partner die veelal een hoger inkomen heeft, gewend aan een bepaalde levensstandaard. Het pensioeninkomen wordt voor het merendeel ook door deze partner opgebouwd. Wanneer de relatie standhoudt, is er niets aan de hand. Meer dan een derde van de huwelijken eindigt echter met een scheiding. En omdat de bijdrage van de partner dan wegvalt, daalt het toekomstige pensioeninkomen op dat moment sterk. Volledig pensioenonbewust zijn, maakt deze groep extra kwetsbaar.
- **volledig pensioenonbewust en gaat over minder dan twintig jaar met pensioen (20%).** We hebben gezien dat mensen in de regel pensioenbewuster zijn wanneer ze ouder zijn. Er zijn echter ook personen die in de tweede fase van hun carrière zitten en nog steeds volledig pensioenonbewust zijn. Deze groep is kwetsbaar, omdat de reparatiemogelijkheden beperkt zijn als blijkt dat men straks onvoldoende pensioeninkomen zal hebben.
- **volledig pensioenonbewust en weinig financiële reserves (minder dan € 5.000,-; 14%).** Voor wie meer financiële reserves heeft, heeft een laag pensioenbewustzijn weinig consequenties. Voor personen zonder financiële reserves en daarnaast een slecht pensioenbewustzijn kunnen de gevolgen groot zijn: zij zijn immers niet in staat een te laag pensioeninkomen aan te vullen met eigen middelen.
- **volledig pensioenonbewust en overschat eigen pensioenkennis (16%).** Er is een groep mensen die volledig pensioenonbewust zijn, maar wel denken voldoende kennis over pensioenen te hebben. Bij deze groep is het gevaar groot dat zij zich nooit zullen verdiepen in hun pensioen, aangezien ze ervan uitgaan dat hun kennis voldoende is.

Deze vier risicogroepen sluiten elkaar niet uit. Met andere woorden: één persoon kan in meer risicogroepen vertegenwoordigd zijn. In onderstaande tabel staat weergegeven in welke mate hiervan sprake is.

43 | *Verdeling risico-indicaties*

	%
geen risico-indicatie	56
één risico-indicatie	24
twee risico-indicaties	15
drie risico-indicaties	4
vier risico-indicaties	0

Bron: TNS NIPO, 2009

Van de ondervraagden behoort 24% tot één risicogroep, 15% behoort tot twee risicogroepen, 4% behoort tot drie risicogroepen en 0% van de ondervraagden valt in alle vier de risicogroepen.

6.2 Wat zijn de achtergrondkenmerken van de risicogroepen?

44 | *Risicogroepen naar achtergrondkenmerken*

Volledig pensioenonbewust

	(1) bouwt minder op dan partner	(2) 45 jaar en ouder	(3) geen ver- mogens- reserve (<5000)	(4) Over- schat eigen kennis	één risico- indicatie	twee of meer risico- indicaties	alle actieven
	%	%	%		%	%	%
<i>seks</i>							
man	12	56	51	63	50	49	55
vrouw	88	44	49	37	50	51	45
<i>leeftijd</i>							
21-34 jaar	22	0	38	25	36	7	33
35-49 jaar	60	42	50	43	50	52	44
50 +	19	58	13	32	14	41	23
<i>opleiding</i>							
lager onderwijs	19	25	19	17	14	25	13
middelbaar onderwijs	49	43	42	42	46	43	43
hoger onderwijs	31	32	32	40	37	30	42
weet niet/wil niet zeggen	2	1	7	2	3	2	2
<i>grootte huishouden</i>							
1 persoon	0	14	11	15	2	3	16
2 personen	30	40	38	38	33	46	30
3 of meer	70	46	51	48	65	52	55

Bron: TNS NIPO, 2009

De groep die minder pensioen opbouwt dan de partner, is in vrijwel alle gevallen vrouw. Uit het feit dat het hierbij meestal om huishoudens met drie of meer personen gaat, kunnen we afleiden dat het vaak om gezinnen met kinderen zal gaan. De groep die over minder dan twintig jaar met pensioen gaat, is vanzelfsprekend ouder en is wat vaker middelbaar- tot laagopgeleid. De groep zonder financiële reserves is relatief jong. De groep die de eigen pensioen kennis overschat, is vaker man en 35-49 jaar.

De groep die twee of meer risico-indicaties heeft, is vaker middelbaar tot lager opgeleid en is in meerderheid ouder dan 40 jaar. Het gaat hierbij relatief vaak om tweepersoonshuishoudens.

In het volgende hoofdstuk gaan we in op het vergroten van pensioenbewustzijn, waarbij we speciale aandacht aan deze groepen besteden.

7.

Communicatie- en informatiegedrag

In dit hoofdstuk gaan we in paragraaf 7.1 in op de vraag hoe werknemers zich informeren over hun pensioen, hoe moeilijk of gemakkelijk dit gaat en hoe zij het liefst geïnformeerd zou willen worden. Daarna gaan we in paragraaf 7.2 in op de vraag hoe de verschillende groepen kunnen worden bereikt. We kijken daarbij zowel naar verschillen tussen pensioenbewusten en pensioenonbewusten, als naar groepen met een of meer risico-indicaties, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk.

7.1 Pensioeninformatie

In welke mate bestuderen werknemers hun jaarlijks pensioenoverzicht? Zoals in onderstaande tabel blijkt, kijkt een meerderheid er globaal naar, waarna het wordt opgeborgen in de administratie. Slechts 28% kijkt bewust naar het pensioenoverzicht en vraagt zich af of hij of zij straks voldoende inkomen zal hebben.

45 | *Mate waarin men het jaarlijks pensioenoverzicht leest*

In hoeverre leest u uw jaarlijks pensioenoverzicht?

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
		1	2	3	4	1	2 of meer
	%	%	%	%	%	%	%
ik heb nog nooit een pensioenoverzicht ontvangen	2	3	0	0	0	2	1
ik gooi het direct weg	1	1	0	0	0	1	0
ik kijk er niet naar en stop het direct bij mijn administratie	11	19	0	0	0	17	17
ik kijk er globaal naar en stop het direct bij mijn administratie	58	61	68	61	39	67	58
ik kijk er bewust naar en vraag me af of ik met dit bedrag straks voldoende inkomen heb	28	15	32	36	61	14	23

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Volledig pensioenbewusten bestuderen hun pensioenoverzicht veel nauwkeuriger dan de volledig pensioenonbewusten. Dat is niet verwonderlijk, want het bestuderen van het pensioenoverzicht is een van de bouwstenen waarmee het pensioenbewustzijn is bepaald. We zien dat werknemers met een risico-indicatie dezelfde scores laten zien als de gehele groep volledig pensioenonbewusten.

Naast het pensioenoverzicht zijn er andere manieren om informatie over pensioenen te verkrijgen. Als gevraagd wordt van welke bronnen men wel eens gebruik heeft gemaakt, worden de werkgever en het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar het meest genoemd. Daarnaast noemt men collega's, familie en vrienden, tussenpersonen en televisieprogramma's.

46 | Gebruik van informatiebronnen

Van welke informatie over pensioenen heeft u weleens gebruik gemaakt?

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
		%	1 %	2 %	3 %	4 %	1 %
bij het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar	40	25	53	55	69	21	32
werkgever, afdeling personeelszaken	38	25	54	53	56	28	32
Consumentenbond (Geldgids)	21	16	32	26	30	15	16
tussenpersonen/intermediairs, financiële adviseurs	20	12	31	26	35	19	11
televisieprogramma's, kranten, tijdschriften	17	13	18	22	26	17	17
andere internetsites (pensioenwijzers, vergelijkingssites)	14	9	15	16	27	8	10
vakbonden, ouderenbonden	12	9	16	16	17	9	13
overheid (Postbus 51, CWI, Belastingdienst)	9	6	13	9	14	5	13
bij familie, vrienden en collega's	8	5	12	7	15	4	8
www.pensioenkijker.nl (Stichting Pensioenkijker.nl)	4	3	2	6	9	2	2
Nibud	3	3	4	4	4	5	3
geen van deze	25	43	4	3	1	44	35

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Het is niet zo dat pensioenonbewusten heel andere bronnen raadplegen dan pensioenbewusten. We zien vooral dat ze veel minder bronnen raadplegen. Ze gaan dus minder vaak te rade bij hun werkgever, maar ook minder vaak bij familie of vrienden. Hetzelfde beeld zien we bij de groepen met een risico-indicatie: net als de groep volledig pensioenonbewusten noemen zij aanzienlijk vaker dat ze geen van de informatiebronnen hebben geraadpleegd.

In welke mate is het moeilijk of gemakkelijk om de informatie te vinden die men zoekt? Ongeveer de helft van de ondervraagden geeft aan hier (wel eens) moeite mee te hebben gehad. Het probleem is daarbij niet dat de informatie niet voorhanden is of moeilijk is te krijgen. Men vindt het vooral lastig om de relevante informatie uit het totale aanbod te filteren en om deze te begrijpen. Hieruit blijkt dat er vooral behoefte is aan duidelijke informatie en aan goede zoekfaciliteiten, zodat individuele werknemers gemakkelijk kunnen vinden wat zij nodig hebben.

47 | Had u moeite om goede en relevante informatie te vinden?

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
		1	2	3	4	1	2 of meer
	%	%	%	%	%	%	%
ja, ik wist niet waar ik moest zoeken	7	6	10	12	3	6	6
ja, ik kon de informatie die ik zocht niet vinden	3	2	1	7	0	3	3
ja, de gevonden informatie was moeilijk te begrijpen	13	11	12	25	9	13	10
ja, ik vond teveel informatie (zag door de bomen het bos niet meer)	13	10	16	20	16	13	8
ja, ik vond tegenstrijdige informatie	4	3	4	7	8	4	3
ja, ik wist niet welke informatie betrouwbaar en/of onafhankelijk was	10	9	12	11	7	10	7
nee, is allemaal via werkgever geregeld	2	3	0	1	0	3	3
nee, krijg alle informatie via derden (partner/familie/kennissen)	0	0	0	1	0	0	0
nee (niet gespecificeerd)	43	39	49	35	70	37	46
weet ik niet	18	26	8	8	1	24	21

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Als men een voorkeurskanaal mag kiezen om informatie over pensioenen te ontvangen, noemt men het vaakst de werkgever, gevolgd door het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar. Dit beeld is bij pensioenbewusten en pensioenonbewusten niet wezenlijk verschillend.

48 | Gewenste informatievoorziening

**Hoe zou u het liefste willen worden geïnformeerd over uw pensioen?
(meer antwoorden mogelijk)**

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
	%	1 %	2 %	3 %	4 %	1 %	2 of meer %
werkgever, afdeling personeelszaken	62	58	70	70	66	57	56
pensioenfonds(en) en pensioenverzekeraars	49	41	48	63	69	41	45
overheid (Postbus 51, CWI, Belastingdienst)	15	14	18	12	22	15	14
familie, vrienden en collega's	12	13	7	9	15	10	13
televisieprogramma's, kranten, tijdschriften	11	9	20	11	16	7	11
Consumentenbond (Geldgids)	9	9	18	7	14	5	9
vakbonden, ouderenbonden	9	9	7	10	10	8	12
tussenpersonen/intermediairs, financiële adviseurs	8	7	16	8	11	10	1
andere internetsites (pensioenwijzers, vergelijkingssites)	7	7	9	8	6	6	5
Nibud	7	7	11	7	3	8	3
www.pensioenkijker.nl (Stichting Pensioenkijker.nl)	5	4	4	5	13	3	4
AFM	1	1	1	0	2	1	0
geen van deze	14	18	10	7	6	18	19

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

7.2 Pensioenbewustzijn en mediagebruik

Hoe kunnen pensioenonbewusten, al dan niet met risico-indicatie, worden bereikt? In deze paragraaf kijken we naar hun mediagebruik.

49 | *Televisiekijkgedrag*

**Naar welke van de volgende televisiezenders kijkt u het meest?
(maximaal vijf antwoorden mogelijk)**

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
	%	1 %	2 %	3 %	4 %	1 %	2 of meer %
Nederland 1	60	54	62	69	74	55	65
Nederland 2	35	31	32	44	41	28	38
Nederland 3	39	37	34	41	46	37	42
RTL 4	68	72	74	63	57	73	68
RTL 5	26	26	32	25	23	25	26
RTL 7	16	15	10	16	20	14	13
RTL 8	9	10	7	6	8	11	9
SBS 6	61	62	58	61	55	65	65
Net 5	34	36	35	26	30	32	34
Veronica	20	21	21	19	18	21	14
National Geographic Channel	14	14	20	15	13	15	11
Discovery Channel	20	20	27	21	15	22	18
Jetix	1	1	0	0	1	2	
Nickelodeon	1	2	0	1	1	2	1
MTV	2	3	2	2	0	3	1
TMF	2	3	2	0	0	1	1
Comedy Central	3	4	4	2	0	2	0
Het Gesprek	1	1	1	2	0		0
Regionale televisiezenders	12	11	7	16	17	13	14
Extra televisiezenders aangeboden door digitale televisie	5	4	8	5	5	4	6
Ik kijk geen televisie	2	2	1	1	2	3	1
Andere zender(s)	6	5	9	5	9	3	7

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Kijken we in absolute zin naar de televisiekanalen waarnaar men kijkt, dan zien we dat Nederland 1, RTL 4 en SBS 6 het meest worden bekeken. We zien hierbij slechts kleine verschillen tussen pensioenbewusten, pensioenonbewusten en personen met een of meer risico-indicaties.

50 | *Luisteren naar de radio***Naar welke radiozenders luistert u het meest?
(maximaal vijf antwoorden mogelijk)**

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
		1	2	3	4	1	2 of meer
	%	%	%	%	%	%	%
Radio 1	17	13	11	25	30	11	14
Radio 2	16	15	15	19	21	12	21
Radio 3FM	25	22	42	27	25	21	19
Radio 4	3	3	3	3	4	2	3
Radio 5	1	1	2	1	3	1	1
Radio 6	0	0	1	1	0		1
Radio 538	35	35	38	35	35	36	27
Classic FM	5	3	3	8	6	2	6
Arrow Classic Rock	7	6	10	9	10	5	7
Arrow Jazz FM	3	3	0	2	3	4	3
Sky Radio 101FM	34	32	45	32	41	33	40
Radio 10 Gold	8	9	4	8	7	9	12
Radio Veronica	14	15	25	12	8	15	11
BNR Nieuwsradio	5	4	6	6	9	3	2
Slam FM	9	10	3	6	9	7	4
TMF Radio	2	2	1	2	0	0	0
Q-music	27	29	30	23	21	31	22
100% NL	12	13	8	15	6	19	11
Regionale zenders	14	12	16	17	19	11	14
Internetradio	3	3	1	4	6	2	3
Ik luister geen radio	6	8	7	2	3	8	11
Andere zender(s)	4	4	0	7	2	2	5

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Ook als het gaat om het luisteren naar de radio, wijken de pensioenonbewusten weinig af van de pensioenbewusten. Ze luisteren minder naar Arrow Classic Rock en regionale zenders en vaker naar Radio Veronica en Q-music.

51 | *Dagbladen lezen*

Heeft u in de afgelopen maand een of meer van deze dagbladen (minstens één keer) gelezen of ingezien? (meer antwoorden mogelijk)

	Totaal onder- vraagden	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
	%	1 %	2 %	3 %	4 %	1 %	2 of meer %
Regionale dagbladen	34	31	34	32	52	29	35
De Telegraaf	31	26	30	37	53	35	23
Metro	30	27	37	32	40	27	28
Spits	28	25	37	31	32	26	26
Algemeen Dagblad	18	17	23	19	25	18	20
De Pers	11	7	20	17	18	5	10
De Volkskrant	10	9	8	14	14	9	11
NRC Handelsblad	5	5	10	5	4	5	4
Trouw	3	2	3	5	5	2	1
NRC Next	3	2	6	7	2	3	1
Het Parool	2	2	1	3	3	3	3
Nederlands Dagblad	2	2	2	3	3	1	3
Het Financieele Dagblad	2	1	1	2	4	1	1
Reformatorisch Dagblad	1	1	2	1	2	1	0
Geen van deze	19	24	18	17	2	19	20

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

De volledig pensioenonbewusten lezen iets minder vaak dagbladen: een kwart leest geen van de voorgelegde bladen. Bij de volledig pensioenbewusten is dit slechts 2%. Volledig pensioenonbewusten lezen nog het vaakst de regionale dagbladen, gevolgd door de Telegraaf en de gratis dagbladen.

52 | Tijdschriften lezen

Heeft u in de afgelopen maand een of meer van deze bladen (minstens één keer) gelezen of ingezien?
(meer antwoorden mogelijk)

	Totaal ondervraagden %	pensioenbewustzijn				risico-indicatie	
		1 %	2 %	3 %	4 %	1 %	2 of meer %
Libelle	21	19	20	27	18	23	23
Veronica Magazine	16	15	15	19	13	17	16
Allerhande	16	15	21	16	15	15	16
Margriet	11	11	9	13	11	15	13
Privé	11	9	16	12	16	8	13
Vriendin	10	11	8	11	6	15	10
Viva	9	9	15	9	5	9	9
Panorama	8	8	9	9	8	11	5
Flair	8	10	7	5	2	11	9
Story	6	5	14	8	2	4	8
VT Wonen	6	5	10	7	3	7	5
Weekend	6	5	5	6	10	5	6
Intermediair	6	5	13	4	10	8	2
Elsevier	5	3	11	5	16	3	3
Kinderen	4	4	3	2	4	6	3
National Geographic	4	2	5	5	8	4	2
Troskompas	4	3	6	4	6	4	4
HP/De Tijd	3	1	4	3	10	2	2
Party	3	2	5	4	2	4	2
Opzij	2	1	3	3	5	2	1
Rails	2	1	4	2	6	1	1
Het beste	2	2	4	1	3	2	2
Beau Monde	2	2	4	1	2	4	1
Cosmopolitan	2	2	2	2	0	2	1
Vrij Nederland	2	1	4	4	2	0	0
Living	1	1	4	2	0	1	1
Carp	1	0	3	1	0	0	0
Marie-Claire	1	1	6	0	0	2	0
Avantgarde	1	1	2	0	0	2	0
weet niet	0	0	0	0	0	0	0
BIZZ	0	0	2	1	0	0	0
Starters	0	0	2	0	0	0	0
geen van deze	37	41	23	30	32	32	42

1 = Volledig pensioenONBEWUST

2 = Deels pensioenONBEWUST

3 = Deels pensioenBEWUST

4 = Volledig pensioenBEWUST

Bron: TNS NIPO, 2009

Tot slot kijken we naar het lezen van tijdschriften. In algemene zin zien we dat de Libelle, Veronica Magazine en de Allerhande de meest gelezen tijdschriften zijn. We zien weinig verschillen tussen de totale steekproef en de pensioenonbewusten. De volledig pensioenbewusten lezen vaker Elsevier, Intermediair, HP/De Tijd en Rails.

Bijlage 1

Communicatie-onderzoek: Waaraan moet de boodschap voldoen om pensioenbewustzijn te verhogen?

Inhoud

1. Aanleiding en leeswijzer	81
Het pensioenbewustzijn moet omhoog	81
Hiervoor zijn drie boodschappen ontwikkeld	81
De drie boodschappen hebben elk hun eigen invalshoek	82
Deze boodschappen zijn door TNS NIPO getest om algemene aanbevelingen te kunnen doen	82
Leeswijzer en ambitie van het onderzoek	82
2. Conclusies en aanbevelingen	83
Conclusie 1: criteria voor de titel	83
Conclusie 2 criteria voor aansprekende boodschap	83
Conclusie 3 criteria voor boodschap die aanzet tot actie	84
Eindconclusie- de ideale boodschap ontbreekt nog	84
3. De titel van de boodschap	85
De titel: 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' spreekt het meest (volledig onbewusten) aan	85
De titel: 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' zet echter het meest aan tot lezen	86
4. De boodschap (nalezing titel en tekst)	87
De boodschap 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' krijgt onder de volledig onbewusten de voorkeur	87
Waarom geven volledig onbewusten (vooral jongeren en volwassenen) de voorkeur aan de boodschap: 'pensioen daar moet je nu iets mee doen'?	89
Waarom geven ouderen (in alle lagen van het pensioenbewustzijn) de voorkeur aan de boodschap: 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid'?	89
Waarom geven de verschillende doelgroepen juist niet de voorkeur aan de boodschap 'voorkom kopzorgen, check nu je pensioenoverzicht'?	90
5. Aanzetten tot actie	91
Analyse wijst uit dat de factor 'eigen situatie' het meest bepalend is om aan te zetten tot actie	91
'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' en 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' zetten het meest aan tot actie	92
6. Eigen verantwoordelijkheid?	93
Overgrote deel vindt dat er met de boodschappen een stukje 'eigen verantwoordelijkheid' wordt overgebracht	93
Eigen verantwoordelijkheid?	94
7. Onderzoeksverantwoording	95
8. Bijlage	96
Redenen waarom volledig onbewusten de voorkeur geven aan boodschap...	97
Factor analyse (pensioen daar moet je nu iets mee doen)	98
Factor analyse (jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid)	99
Factor analyse (voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen)	100

1.

Aanleiding en leeswijzer

Het pensioenbewustzijn moet omhoog

CentiQ en Pensioenkijker.nl willen het Nederlandse publiek erop attenderen dat het erg belangrijk is om de hoogte van het eigen pensioeninkomen te weten (1). Dit is belangrijk om te kunnen bepalen of het pensioeninkomen wel of niet toereikend (2) is op de pensioengerechtigde leeftijd. Dit is weer van belang om te bepalen of er maatregelen moeten worden getroffen om eventuele tekorten te kunnen opvangen (3).

Het pensioenbewustwordingsproces doorloopt dus drie fasen, namelijk:

fase 1 Bewustwording hoogte pensioeninkomen

fase 2 Bepalen of het wel of niet toereikend is

fase 3 Weten welke mogelijkheden er zijn om tekorten op te vangen (indien gewenst)

Met elke fase van het proces moet men actief bezig zijn. Feit is echter dat het pensioenbewustzijn in Nederland laag is en dat het overgrote deel van de Nederlandse bevolking niet actief bezig is met zijn of haar pensioen.

Het is dus noodzakelijk om het pensioenbewustzijn te verhogen.

De vraag is dus: hoe kan dit worden bereikt?

Hiervoor zijn drie boodschappen ontwikkeld

Om deze vraag te beantwoorden hebben CentiQ, Pensioenkijker.nl en TNS NIPO een drietal boodschappen ontwikkeld. Deze boodschappen staan in het teken van fase 1, namelijk bewustwording van de hoogte van het pensioeninkomen op het moment van de pensioengerechtigde leeftijd.

De centrale boodschap van alle drie de boodschappen is dat het pensioen de eigen verantwoordelijkheid van de deelnemer is. Ook wordt telkens aangegeven wat je moet doen om te achterhalen wat het pensioeninkomen zal zijn op de pensioengerechtigde leeftijd, namelijk het pensioenoverzicht raadplegen en een berekening maken met de pensioenplanner. Elke boodschap is echter anders verwoord.

De drie boodschappen hebben elk hun eigen invalshoek

Er zijn voor drie soorten titels gekozen, namelijk:

- *Boodschap 1*. een meer actiegerichte titel: 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen'
- *Boodschap 2*. een meer attitudegerichte titel: 'Jouw pensioen jouw verantwoordelijkheid'
- *Boodschap 3*. een meer probleemoplossende titel: 'Voorkom later kopzorgen, check nu je pensioeninkomen'

Daarnaast wordt in de tekst van de boodschap een andere invalshoek gekozen:

- *Boodschap 1* gaat in op: hoeveel men besteedt aan het pensioen (globaal werk je één dag in de week voor je pensioen en je AOW)
- *Boodschap 2* gaat in op: het rondkomen tijdens het pensioen (met hoeveel geld moet jij maandelijks rondkomen tijdens je pensioen?)
- *Boodschap 3* is meer een testimonial en gaat in op: een situatie van Theo die met pensioen gaat en zich heeft vergist in de hoogte van zijn pensioen.

NB. In de bijlage zijn de geteste boodschappen (titels met bijbehorende teksten) terug te vinden.

Deze boodschappen zijn door TNS NIPO getest om algemene aanbevelingen te kunnen doen

Door deze boodschappen te testen onder zowel volledig pensioenonbewusten, deels pensioenonbewusten, deels pensioenbewusten en volledig pensioenbewusten stellen we vast aan welke criteria de boodschap zou moeten voldoen.

Het onderzoek geeft daarbij antwoord op de volgende vragen:

Waarom moet de titel van een boodschap voldoen om aan te zetten tot lezen?

Waarom moet de boodschap(tekst) voldoen om aan te spreken?

Waarom moet de boodschap(tekst) voldoen om aan te zetten tot actie? (verdiepen in het pensioeninkomen door het pensioenoverzicht te raadplegen en een berekening te maken met de pensioenplanner)

Leeswijzer en ambitie van het onderzoek

Dit rapport gaat als eerste in op de voornaamste conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek. Daarna beschrijft dit rapport de resultaten per hoofdstuk in de volgende volgorde:

- Hoofdstuk 1 gaat in op welke titel het meest aanspreekt en het meest aanzet tot lezen
- Hoofdstuk 2 geeft inzicht in welke boodschap de meeste voorkeur heeft en waarom
- Hoofdstuk 3 geeft weer welke boodschap het meest aanzet tot actie
- Hoofdstuk 4 besteedt aandacht aan reacties op de centrale boodschap

NB. Met dit onderzoek hebben partijen niet de ambitie om 'de ideale boodschap' voor het verhogen van het pensioenbewustzijn in Nederland te formuleren. Het voornaamste doel is aanknopingspunten c.q. aanbevelingen te geven waaraan een toekomstige te ontwikkelen boodschap zou moeten voldoen.

2.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusie 1: criteria voor de titel

Waarom moet de titel van een boodschap voldoen om aan te zetten tot lezen van de boodschap?

- Uit dit onderzoek is duidelijk gebleken dat een aansprekende titel niet voldoende is om aan te zetten tot lezen. De titel moet op een niet al te belerende/betuttelende manier aanzetten tot actie door te suggereren dat je iets moet en kan doen met je pensioen (ongeacht de leeftijd en risicogroep). Dit komt duidelijk naar voren bij het evalueren van de titels. Hoewel de titel 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' meer aanspreekt en velen (vooral (volledig onbewuste) ouderen) bevestigt in hun mening, zet de titel 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' alle bewustzijnslagen het meest aan tot lezen. Dit komt waarschijnlijk omdat het een actiegerichte titel is en mensen het gevoel krijgen iets te moeten en ook te kunnen doen aan hun pensioen.

Conclusie 2: criteria voor aansprekende boodschap

Waarom moet de uiteindelijke boodschap(tekst) voldoen om aan te spreken?

- De boodschapttekst moet natuurlijk al alle basisvoorwaarden van communicatie voldoen. Denk bijvoorbeeld aan aspecten als: geloofwaardig, duidelijk, motiverend en overtuigend. Deze aspecten blijken een belangrijke factor te zijn bij de mate waarin de boodschap de doelgroepen aanspreekt. Per leeftijdsgroep verschilt deze situatie echter. Zo gaat het bij de (volledig onbewuste) jongeren met name om de uitgaven die zij momenteel besteden aan het pensioeninkomen. Deze informatie brengt hen tot nieuwe inzichten. Zij vinden deze informatie confronterend, voelen zich hierdoor persoonlijk aangesproken en worden hierdoor geprikkeld om uit te zoeken wat er met hun geld gebeurt. Dit lijkt echter minder te gelden voor de (volledig onbewuste) ouderen. Die voelen zich meer persoonlijk aangesproken door de vraag of men al dan niet kan rondkomen van het uiteindelijke pensioeninkomen en door te wijzen op de eigen verantwoordelijkheid. Het geld dat wordt c.q. is besteed aan het pensioen lijkt voor hen gezien hun situatie minder relevant.

Dat de boodschap wijst op de eigen verantwoordelijkheid spreekt uiteindelijk na lezing van de boodschappen het merendeel aan. Al moet hier wel bij vermeld worden dat 'eigen verantwoordelijkheid' ook een keerzijde heeft. Doordat mensen verplicht deel moeten nemen aan de pensioenregeling hebben zij het idee met een schuldgevoel opgezadeld te worden waar zij zelf van vinden er niets aan te kunnen doen. Dit roept een gevoel van moedeloosheid of machteloosheid op, wat weer kan leiden tot passiviteit en/of boosheid.

Geconcludeerd kan worden dat men in ieder geval het gevoel moet hebben over de mogelijkheid te beschikken, gegeven de huidige situatie, zelf ook invloed op het pensioeninkomen te kunnen uitoefenen. Dit laatste aspect lijkt in alle boodschappen nog te ontbreken, waardoor het in sommige situaties zijn doel voorbij schiet, namelijk niet voldoende aanspreekt.

Conclusie 3: criteria voor boodschap die aanzet tot actie

Waarom moet de uiteindelijke boodschap (tekst) voldoen om aan te zetten tot actie? (m.a.w. verdiepen in het pensioeninkomen door het pensioenoverzicht te raadplegen en een berekening te maken met de pensioenplanner)

- Als we kijken naar welke boodschap nu het meeste aanzet tot actie dan zien we dat het eigenlijk om de (combinatie van de) boodschappen 'Pensioen daar moet je iets mee doen' en 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' gaat.
- De combinatie van de titel 'pensioen daar moet je iets mee doen', 'globaal werk je één dag in de week voor je pensioen' en de tekst 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' en 'controleer elk jaar je pensioenoverzicht en bereken je pensioeninkomen met de pensioenplanner' zet vooral de (volledig onbewuste) jongeren aan tot actie.
- De combinatie van de titel 'Pensioen daar moet je iets mee doen', '62% van de Nederlanders weet niet wat straks hun pensioeninkomen is' en of 'dat voldoende is om rond te komen' en de tekst 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' en 'controleer elk jaar je pensioenoverzicht en bereken je pensioeninkomen met de pensioenplanner' zet vooral (volledig onbewuste) ouderen aan tot actie.
- Wederom is het wel noodzakelijk uit te leggen wat er met 'eigen verantwoordelijkheid' wordt bedoeld. Daarnaast is het van belang dat het voor de ouderen niet zo ingewikkeld is als het in eerste instantie lijkt en vooral voor de jongeren dat er oplossingsmogelijkheden zijn. Op die manier kunnen de deelnemers ook echt iets met de boodschap.

Eindconclusie: de ideale boodschap ontbreekt nog

Op basis van de drie boodschappen kunnen we niet zeggen welke boodschap de meest ideale is. Wel kunnen we concluderen dat een combinatie van de boodschappen 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' en 'jouw pensioen jouw verantwoordelijkheid' een groot publiek (alle bewustzijn lagen en risicogroepen) zal aanspreken en aanzetten tot actie. De titel moet dus actiegericht element bevatten en de boodschapttekst moet aansprekend zijn en inspelen op de eigen situatie. Daarnaast moet gericht worden op de eigen verantwoordelijkheid waarbij uitgelegd wordt wat er met 'eigen verantwoordelijkheid' bedoeld wordt en dat het eenvoudig is en er vooral voor de jongeren en volwassenen er oplossingsmogelijkheden zijn.

Ook kan geconcludeerd worden dat de boodschappen moeten inspelen op de eigen situatie. Dit pleit voor een gedifferentieerde boodschap, waarbij ouderen meer aangesproken willen worden op het thema 'rondkomen' en de pensioensituatie zelf en jongeren meer aangesproken willen worden op de uitgavenkant en het inzicht waar het geld naar toe gaat.

3.

De titel van de boodschap

De titel: 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' spreekt het meest (volledig onbewusten) aan

Deze titel spreekt alle bewustzijnlagen het meeste aan. Dit geldt dus ook voor de volledig onbewusten, ongeacht hun leeftijd! en zeker ook voor alle vier de risicogroepen. Onder de deels (on)bewusten zien we echter dat jongeren zich meer aangesproken voelen door de titel 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' en ouderen juist meer door de titel 'voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen'. Dit laatste geldt ook voor de volledig bewuste oudere.

Welke titel spreekt het meest aan?		% + = spreekt het meest aan		
		Pensioen daar moet je nu iets mee doen	Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid	Voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen
Totaal ondervraagden		33	37+	30
	21-34 jaar	38+	38+	24
	35-49 jaar	32	38+	30
	50-64 jaar	29	35	37+
Volledig pensioenonbewust	Totaal	31	40+	30
	21-34 jaar	30	38+	32
	35-49 jaar	33	40+	27
	50-64 jaar	26	41+	33
Deels pensioen(on)bewust	Totaal	33	35+	32
	21-34 jaar	43+	36	21
	35-49 jaar	31	35+	33
	50-64 jaar	28	33	39+
Volledig pensioenbewust	Totaal	34	38+	28
	21-34 jaar	41	43+	17
	35-49 jaar	33	40+	27
	50-64 jaar	32	32	36+
Volledig pensioenonbewust en:				
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		32	43+	25
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		26	41+	33
Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)		23	46+	31
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		28	44+	28

De titel: 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' zet echter het meest aan tot lezen

Opmerkelijk is ondanks het feit dat de titel 'Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' het meest aanspreekt, de titel 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' alle bewustzijnlagen (enigszins m.u.v. de volledig bewusten) en risicogroepen het meest aanzet tot lezen. Aanzetten tot lezen is uiteraard belangrijker dan aanspreken. Als men geen intentie heeft om de boodschap te gaan lezen kan de titel wel aansprekend zijn, maar de uiteindelijke boodschap wordt er niet mee overgebracht. De titel 'voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen' zet relatief het minst aan tot lezen ook onder de ouderen, terwijl ouderen zich deze boodschap wel het meest aanspreekt.

Welke titel zet het meest aan tot lezen?		% (zeer) zeker lezen		
		Pensioen daar moet je nu iets mee doen	Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid	Voorkom kopzorgen, check nu je pensioen
Totaal ondervraagden		51+	47	41
	21-34 jaar	55+	40	32
	35-49 jaar	46+	45	38
	50-64 jaar	57+	54	52
Volledig pensioenonbewust	Totaal	45+	40	35
	21-34 jaar	47+	34	33
	35-49 jaar	39+	38	32
	50-64 jaar	55+	48	46
Deels pensioen(on)bewust	Totaal	52+	45	43
	21-34 jaar	61+	38	34
	35-49 jaar	45+	42	41
	50-64 jaar	57+	54	52
Volledig pensioenbewust	Totaal	56	59+	43
	21-34 jaar	58+	58+	26
	35-49 jaar	55	59+	41
	50-64 jaar	58	59+	55
Volledig pensioenonbewust en:				
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		36+	31	26
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		44+	37	39
Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)		42+	33	39
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		59+	56	46

4.

De boodschap (nalezing titel en tekst)

De boodschap 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' krijgt onder de volledig onbewusten de voorkeur

Na lezing van de boodschap blijkt dat 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' onder de volledig onbewusten de meeste voorkeur krijgt. Opvallend blijft echter wel dat de ouderen structureel, dus ongeacht hun bewustzijnniveau, minder de voorkeur geven aan deze boodschap. Uit de open antwoorden af te lezen, komt dit met name doordat ouderen niet meer het idee hebben iets aan hun pensioensituatie te kunnen doen en/of zich meer bezighouden met of men ervan kan rondkomen i.p.v. wat men eraan besteed heeft. In het vorige hoofdstuk zagen we al dat ouderen zich minder aangesproken voelden door deze titel. Hun voorkeur gaat meer uit naar boodschap 2 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid', zeker na lezing van de tekst. Zelfs de oudere (volledig of deels) bewusten geven nu ook de voorkeur aan deze boodschap boven de boodschap 'voorkom kopzorgen, check nu je pensioen', terwijl bij hen wel de titel 'voorkom kopzorgen' het meest aansprak. Verder is het opvallend om te zien dat de volwassenen en jongeren (vooral onbewusten en volledig bewusten) na lezing nu meer de voorkeur geven aan 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' dan aan 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid'. De actiegerichtheid spreekt hen zeer aan (zie bijlage).

Welke boodschap heeft uw voorkeur?		% + = voorkeur boodschap		
		Pensioen daar moet je nu iets mee doen	Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid	Voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen
Totaal ondervraagden		36	38+	26
	21-34 jaar	41+	36	23
	35-49 jaar	36+	34	29
	50-64 jaar	32	45+	23
Volledig pensioenonbewust	Totaal	40+	36	24
	21-34 jaar	38+	36	26
	35-49 jaar	45+	31	25
	50-64 jaar	31	47+	22
Deels pensioen(on)bewust	Totaal	33	40+	27
	21-34 jaar	41+	35	24
	35-49 jaar	30	40+	30
	50-64 jaar	32	44+	24
Volledig pensioenbewust	Totaal	36	37+	27
	21-34 jaar	44+	42	13
	35-49 jaar	36+	31	33
	50-64 jaar	33	44+	24
Volledig pensioenonbewust en:				
	Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op	49+	33	17
	Risicogroep 2: 45 jaar en ouder	39	40+	21
	Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)	54+	24	21
	Risicogroep 4: overschat eigen kennis	34	40+	27

Waarom geven volledig onbewusten (vooral jongeren en volwassenen) de voorkeur aan de boodschap: 'Pensioen daar moet je nu iets mee doen'?

De meest genoemde reden dat volledige onbewuste jongeren en volwassenen de voorkeur geven aan de boodschap 'pensioen daar moet je nu iets mee doen' is dat deze boodschap het meest aanspreekt, het meest uitnodigt tot actie en duidelijk is. Daarnaast is het opvallend hoe vaak men aangeeft dat het erg "confronterend" is om te weten dat je 1 dag per week voor je pensioen werkt. Zelfs onder volledig onbewuste jongeren kan dit een reden zijn om je nu al te verdiepen in het pensioeninkomen en/of het pensioenoverzicht te bestuderen/lezen. Enkele citaten van jongeren en volwassenen over de boodschap 'pensioen daar moet je nu iets mee doen':

"Deze is direct en aansprekend. Als je 20% van de tijd werkt voor je pensioen, wil je wel weten of het goed geregeld is"

"Concreet, aansprekend, ook gericht op jonge mensen die nu werken (want je werkt dus één dag 'voor niets'), zet aan tot actie"

"Ik schrik ervan dat we 1 dag per week voor ons pensioen moeten werken, heel erg confronterend."

"Het pensioen, dat voor velen in de verre toekomst ligt, wordt op deze manier aan het heden gekoppeld".

"Deze boodschap gaat niet over mensen die tekort hebben nu ze met pensioen gaan, maar gaat uit van mij, en hoeveel geld ik betaal aan pensioen. Dan wil je ook wel weten wat er mee gebeurt."

Waarom geven ouderen (in alle lagen van het pensioenbewustzijn) de voorkeur aan de boodschap: 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid'?

De meest genoemde reden dat ouderen (in alle lagen van het pensioenbewustzijn) de voorkeur geven aan de boodschap 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' is dat deze boodschap benadrukt dat het pensioen je eigen verantwoordelijkheid is en de vraag stelt of men al dan niet kan rondkomen van het pensioeninkomen. Enkele feitelijke reacties van ouderen over de boodschap 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid':

"Omdat deze boodschap duidelijk laat zien dat pensioen je eigen verantwoordelijkheid is"

"Het is aan een ieder om zorg te dragen op de hoogte te zijn van zijn of haar eigen pensioenopbouw."

"Het is mijn toekomst dus mijn verantwoordelijkheid"

"Omdat ik daadwerkelijk vind dat het mijn verantwoordelijkheid is. Ik wil benadrukken dat ik weet wat de omstandigheden zijn. Er zijn echter zoveel invloeden van buitenaf belangrijk die je niet zelf in de hand hebt, dat alleen ik kan beoordelen wat de effecten daarvan zijn op mijn situatie en daar moet je zelf op inspelen, of niet..."

Waarom geven de verschillende doelgroepen juist niet de voorkeur aan de boodschap 'Voorkom kopzorgen, check nu je pensioenoverzicht'?

De meest genoemde reden is dat het een voorbeeld waarbij iemand bijna met pensioen gaat niet aanspreekt onder jongeren en volwassenen (zij zijn immers nog niet zo ver). Daarnaast klinkt de term 'kopzorgen' negatief (waarschijnlijk te confronterend). Ook wordt de boodschap een enkele keer verwarrend genoemd. Het is namelijk niet duidelijk wat Theo voor zijn pensioen gespaard heeft, dus is het moeilijk voor de verschillende doelgroepen om zich hiermee te identificeren.

Enkele feitelijke reacties van de verschillende doelgroepen:

"Ook helder maar spreekt minder aan omdat het voor iemand is die al met pensioen gaat terwijl dat voor mij nog ver weg is."

"Niet interessant voor jonge mensen. Ik moet nog lang werken voor ik met pensioen ga, en er kan nog zoveel gebeuren".

"Niet erg helder, verwijzing naar de site wel goed. Maar je weet niet hoe Theo voor zijn pensioen gespaard heeft en of dat dan de juiste keuze was"

5.

Aanzetten tot actie

In de hoofdstukken hiervoor hebben we gezien welke titel en welke boodschap het meeste aanspreekt, aanzet tot lezen en de uiteindelijk voorkeur krijgt. Nu is de vraag of deze boodschappen ook daadwerkelijk aanzetten tot actie.

Om antwoord te geven op deze vraag hebben we per boodschap drie vragen gesteld:

- Hoe waarschijnlijk is het dat u na het lezen van deze boodschap zich ook daadwerkelijk gaat verdiepen in uw pensioeninkomen?
- (Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stelling:) Na het lezen van de boodschap ben ik gemotiveerd om mij meer in mijn pensioen te gaan verdiepen door mijn pensioenoverzicht aandachtiger te bestuderen/lezen.
- (Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stelling:) Na het lezen van de boodschap ga ik mijn pensioeninkomen berekenen door middel van de pensioenplanner.

Daarnaast hebben we ook een factoranalyse en regressie analyse gedaan om na te gaan welke factor(en) het meeste van invloed is/zijn op de manier waarop de boodschap wordt beoordeeld en hoe zich dit verhoudt t.a.v. de boodschappen.

Analyse wijst uit dat de factor 'eigen situatie' het meest bepalend is om aan te zetten tot actie

Er blijken twee factoren te zijn, die van invloed zijn op de manier waarop de boodschappen worden beoordeeld. Dit blijken de factoren: 'eigen situatie' (w.o. de aspecten: 'op mij van toepassing' en 'relevant voor mij') te zijn en de factor 'basisvoorwaarden' (w.o. alle overgebleven andere aspecten als geloofwaardig, motiverend, overtuigend, doeltreffend etc.).

De factor 'basisvoorwaarden' blijkt de meeste invloed te hebben op de totaal waardering van alle drie de boodschappen. De factor 'eigen situatie' blijkt echter het meest van invloed op de mate waarin men tot actie wordt aangezet. M.a.w. hoe meer de boodschap op de eigen situatie van toepassing is hoe groter de kans dat de boodschap aanzet tot actie.

In de bijlage van dit rapport wordt een beschrijving gegeven van de resultaten van deze analyse.

'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' en 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' zetten het meest aan tot actie

'Pensioen daar moet je nu iets mee doen' zet weliswaar volledig onbewusten aan tot het zich willen verdiepen in de materie, maar 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid' lijkt ze meer over de streep te trekken om ook daadwerkelijk het pensioenoverzicht en vooral ook de pensioenplanner te gaan gebruiken.

boodschap		Verdiepen in pensioen- inkomen (algemeen)			Bestuderen/lezen pensioenoverzicht (intentie tot gedrag)			Pensioenbereke- ning maken met de pensioenplanner (daadwerkelijk gedrag)		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
Totaal		59+	54	49	54+	52	47	48+	46	43
ondervraagden	21-34 jaar	67+	58	54	53+	50	47	44	46+	40
	35-49 jaar	57+	54	45	53+	51	44	48+	47	43
	50-64 jaar	56+	52	47	57+	54	50	53+	48	46
Volledig	Totaal	54+	50	46	50+	49	47	44+	44+	40
pensioenonbewust	21-34 jaar	57+	52	53	51+	46	46	52	54+	45
	35-49 jaar	55+	51	42	50+	49	43	41	43+	36
	50-64 jaar	48+	46	38	51	54+	45	50+	47	42
Deels pensioen	Totaal	60+	52	50	54	53+	46	49+	47	45
(on)bewust	21-34 jaar	76+	66	58	58+	56	48	46+	46+	39
	35-49 jaar	53+	48	43	45	50+	42	49+	43	44
	50-64 jaar	60+	54	53	59+	56	54	57+	52	51
Volledig pensioen-	Totaal	63+	63+	48	59+	51	48	50+	48	43
bewust	21-34 jaar	66+	48	46	46+	43	43	23	27	31+
	35-49 jaar	66+	65	54	69+	54	49	54	58+	48
	50-64 jaar	58+	55	47	60+	52	49	51+	43	41
Volledig pensioenonbewust en:										
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		51	52+	44	51+	47	34	39	50+	30
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		47+	43	39	50	51+	42	43	45+	37
Risicogroep 3: geen vermogens-reserve (<5000)		48	51+	42	39	43+	36	41	52+	44
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		61+	59	47	54	58	60+	55+	53	50

+ = zet het meest aan tot actie

Boodschap 1 Pensioen daar moet je nu iets aan doen

Boodschap 2 Jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid

Boodschap 3 Voorkom kopzorgen, check nu je pensioenoverzicht

6.

Eigen verantwoordelijkheid?

Overgrote deel vindt dat er met de boodschappen er in slagen een eigen verantwoordelijkheid' over te brengen

Het blijkt dat hoe bewuster men is hoe meer men vindt dat de overheid erin slaagt deze boodschap op de doelgroep over te brengen. Opvallend is dat onder de groep van onbewusten het vooral de jongeren zijn die vinden dat de overheid hierin goed slaagt.

% (slaagt er enigszins tot helemaal in)

Het Ministerie van Financiën en Pensioen kijker.nl willen mensen aanspreken op het feit dat men zich zelf meer verantwoordelijk moet gaan voelen voor het eigen pensioeninkomen en zich daarom meer moeten gaan verdienen in hun pensioeninkomen. In hoeverre slagen zij hierin?

Totaal ondervraagden		76
	21-34 jaar	74
	35-49 jaar	76
	50-64 jaar	77
Volledig pensioenonbewust	Totaal	71
	21-34 jaar	77+
	35-49 jaar	70
	50-64 jaar	66
Deels pensioen(on)bewust	Totaal	76
	21-34 jaar	74
	35-49 jaar	75
	50-64 jaar	80+
Volledig pensioenbewust	Totaal	81
	21-34 jaar	67
	35-49 jaar	83+
	50-64 jaar	82+
Volledig pensioenonbewust en:		
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		74
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		71
Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)		61
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		73

Eigen verantwoordelijkheid?

In de voorgaande hoofdstukken is gebleken dat de boodschap ‘jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid’ velen aanspreekt. Het blijkt zelfs dat deze boodschap er het beste in slaagt om mensen aan te zetten om de pensioenplanner te gaan gebruiken. Toch blijkt er een keerzijde te zijn aan het aanspreken van mensen op hun ‘eigen verantwoordelijkheid’. Na het evalueren van de boodschappen blijkt dat op dit punt het nogal wat wrevel kan oproepen. Sommige werknemers hebben de indruk dat hen een schuldgevoel wordt aangepraat, terwijl zij vinden dat door de verplichtstelling zij geen eigen verantwoordelijkheid kunnen dragen. De kredietcrisis en het daarmee gepaard gaande gevoel van wantrouwen t.a.v de overheid en pensioenfond/-uitvoerder roept gevoelens op van moedeloosheid en machteloosheid, wat weer uitmondt in passiviteit en zelfs boosheid. M.a.w. in hoeverre kan je spreken van ‘eigen verantwoordelijkheid’? Enkele citaten:

“Ik hecht hier geen waarde aan. Momenteel weet niemand wat hij of zij op dat moment krijgt. Niets is zeker, dus wat moet ik ermee?”

“De slogan vind ik onplezierig. Het voelt alsof het allemaal mijn eigen schuld is. ik moet er zelf voor zorgen. dan is het ook nog een boodschap van de overheid, dus dat geeft het gevoel dat de overheid niets voor mij wil doen. als ik straks niets heb, hoef ik niet naar de overheid te kijken, dan is het eigen schuld dikke bult. de tekst is ook erg zakelijk en niet uitnodigend. vooral weer de oproep om mijn pensioenoverzicht te gaan bekijken is erg deprimerend, omdat ik dat wel eens geprobeerd heb en het volkomen abracadabra is, hoe zeer het pensioenfonds ook probeert om dat overzichtelijk te maken.”

“Misleitend; als je gaat werken wordt je overdonderd en heb je geen keuze om je aan te sluiten. Nu wordt gesuggereerd dat ik zelf moet uitzoeken wat er aan de hand is, terwijl ik van mening ben dat degene die het geld ontvangt de plicht heeft helder en duidelijk mij te informeren niet andersom”

“Hypocriet. Er wordt net gedaan alsof ik zoveel invloed kan uitoefenen op mijn pensioeninkomen. De werkelijkheid is echter dat het absoluut niet vaststaat wat ik van de opbrengsten van deze inspanning terugzie. Voordat ik met pensioen ga is het heel waarschijnlijk dat de spelregels ondertussen alweer vaak zijn aangepast. Het roept bij mij het gevoel op dat ik het veel beter helemaal zelf kan regelen, zonder bemoeienis van de overheid. Maar dan wil ik ook zelf vanaf het begin beslissen wat ik met mijn inspanning van 1/5 deel van mijn werk doe”

7.

Onderzoeksverantwoording

Veldwerkperiode: November 2009
 Methode: Online
 Steekproefbron: TNS NIPObase
 Steekproef: Representatieve steekproef van werkzame personen waarbij de drie boodschappen random zijn uitgevraagd

Steekproefgrootte:

Totale teekproefgrootte (n=970)		n'en (absoluten)
Totaal ondervraagden		970
	21-34 jaar	214
	35-49 jaar	478
	50-64 jaar	278
Volledig pensioenonbewust	Totaal	300
	21-34 jaar	77
	35-49 jaar	149
	50-64 jaar	74
Deels pensioen(on)bewust	Totaal	427
	21-34 jaar	102
	35-49 jaar	201
	50-64 jaar	124+
Volledig pensioenbewust	Totaal	243
	21-34 jaar	40* (indicatief)
	35-49 jaar	127
	50-64 jaar	76
Volledig pensioenonbewust en:		
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		146
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		124
Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)		107
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		118

8.

Bijlage

De geteste boodschappen

Pensioen daar moet je nu iets mee doen

Globaal werk je één dag in de week voor je pensioen en je AOW. Dat is erg veel. Toch weten de meeste mensen niet hoeveel pensioen ze krijgen. Moet je , juist omdat je zoveel geld betaalt voor je pensioen, je niet eens afvragen hoe dat zit? En wat heb je straks aan inkomen als je met pensioen gaat? Kijk daarom goed op je pensioenoverzicht en bereken je pensioen met de pensioenplanner, op www.pensioenkijker.nl.

Jouw pensioen jouw verantwoordelijkheid

Met hoeveel geld moet jij maandelijks rondkomen tijdens je pensioen? 62 procent van de Nederlanders weet niet wat straks hun pensioeninkomen is en of dat voldoende is om rond te komen. Controleer elk jaar je pensioenoverzicht en bereken je pensioeninkomen met de pensioenplanner op www.pensioenkijker.nl.

Voorkom later kopzorgen, check nu je pensioeninkomen

Theo gaat binnenkort met pensioen. “Ik dacht dat ik mijn pensioen goed geregeld had. Ik legde elke maand wat opzij. Nu blijkt mijn pensioen minder dan verwacht!” Theo is niet de enige Nederlander die zich vergist in zijn pensioen. Verdiep je nu in je pensioeninkomen en bereken je pensioen met de pensioenplanner op www.pensioenkijker.nl.

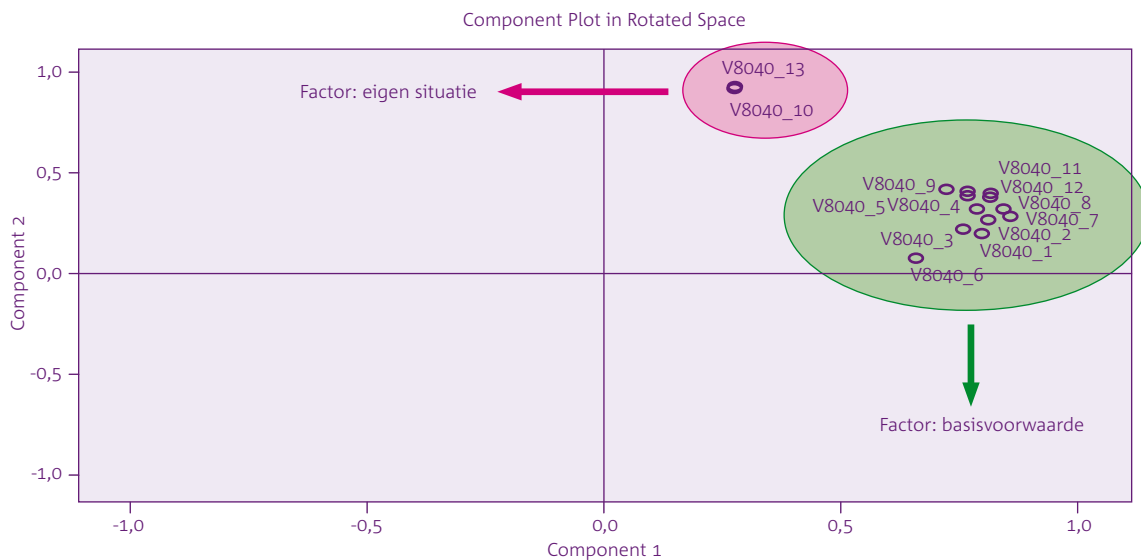
Redenen waarom volledig onbewusten de voorkeur geven aan boodschap...

Waarom geeft u de voorkeur aan de boodschap 'pensioen daar moet je nu iets mee doen'?	%	Waarom geeft u de voorkeur aan de boodschap 'jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid'?	%	Waarom geeft u de voorkeur aan de boodschap 'voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen'?	%
Spreekt (het meeste) aan	20	Is eigen verantwoordelijkheid	29	Duidelijke boodschap	32
Duidelijke boodschap	16	Duidelijke boodschap	23	Spreekt (het meeste) aan	23
Nodigt (het meeste) uit tot actie, motiverend	13	Spreekt (het meeste) aan	13	Vanwege het voorbeeld	16
Dat je NU stappen moet ondernemen (voor later)	13	Kort en krachtig	11	Nodigt (het meeste) uit tot actie, motiverend	5
Je wordt op de feiten gedrukt (1 dag\week voor pensioen)	10	Doeltreffend, to the point, direct	5	Persoonlijker	5
Pakkend, pakkende tekst	6	Omdat het zo is, realistisch	3	Zet je aan het denken	4
Zet je aan het denken	6	Heldere boodschap	3	Pakkend, pakkende tekst	3
Informatief	4	Eenvoudig, simpel	2	Doeltreffend, to the point, direct	3
Doeltreffend, to the point, direct	3	Nodigt (het meeste) uit tot actie, motiverend	2	Dat je NU stappen moet ondernemen (voor later)	3
Goede slogan (blijft hangen)	3	Goede slogan (blijft hangen)	2	Goede slogan (blijft hangen)	3
Persoonlijker	3	Pakkend, pakkende tekst	1	Is eigen verantwoordelijkheid	1
Is eigen verantwoordelijkheid	2	Je wordt op de feiten gedrukt (1 dag\week voor pensioen)	1	Eenvoudig, simpel	1
Kort en krachtig	1	Persoonlijker	1	Omdat het zo is, realistisch	0
Heldere boodschap	1	Informatief	1	Heldere boodschap	
Eenvoudig, simpel		Dat je NU stappen moet ondernemen (voor later)		Kort en krachtig	
Omdat het zo is, realistisch		Zet je aan het denken		Informatief	
Vanwege het voorbeeld		Vanwege het voorbeeld		Je wordt op de feiten gedrukt (1 dag\week voor pensioen)	
Anders	29	Anders	30	Anders	33
Weet niet\geen antwoord	6	Weet niet\geen antwoord	9	Weet niet\geen antwoord	11

VOLLEDIG PENSIOENONBEWUSTEN!!

Factor analyse (pensioen daar moet je nu iets mee doen)

Boodschap: pensioen daar moet je nu iets mee doen

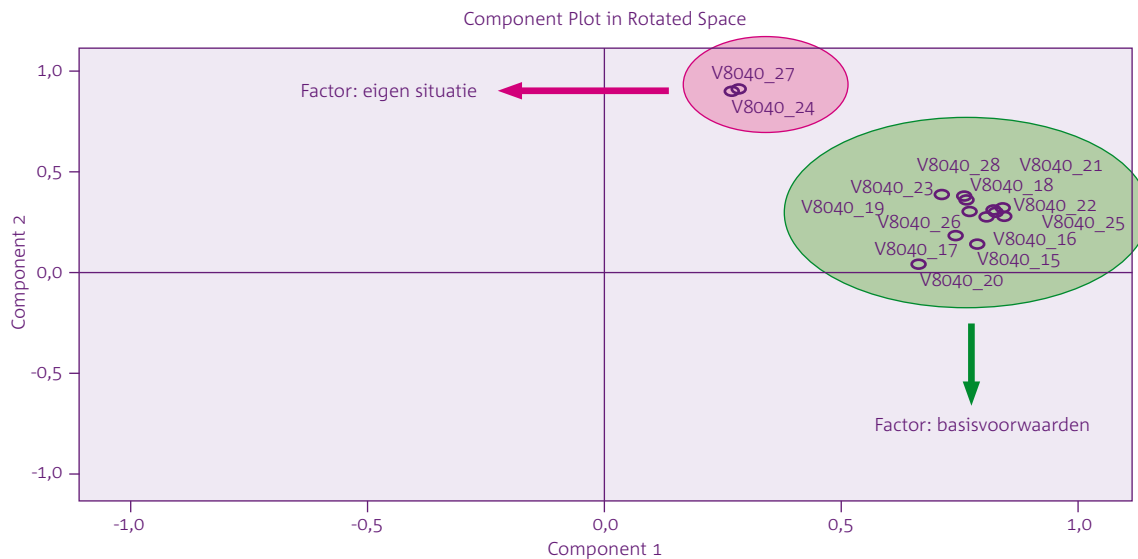
Analysis weighted by sample-weging

Rotated Component Matrix(a)

		Component	
		1	2
V8040_1:	Duidelijk	0,791536532	0,197727464
V8040_2:	Geloofwaardig	0,807155698	0,26412654
V8040_3:	Opvallend	0,757350865	0,219011931
V8040_4:	Interessant	0,764255452	0,399304302
V8040_5:	Realistisch	0,784610603	0,319472988
V8040_6:	Eenvoudig	0,655692779	0,079414871
V8040_7:	Doeltreffend	0,839951739	0,314422799
V8040_8:	Overtuigend	0,855034862	0,279427865
V8040_9:	Belangrijk	0,718277648	0,412612727
V8040_10:	Op mij van toepassing	0,273015837	0,913497615
V8040_11:	Aansprekend	0,81521183	0,38184186
V8040_12:	Motiverend	0,811156175	0,376336074
V8040_13:	Relevant voor mij	0,274189586	0,909698104
V8040_14:	Toegevoegde waarde	0,763063717	0,38452614

Factor analyse (jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid)

Boodschap: jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid

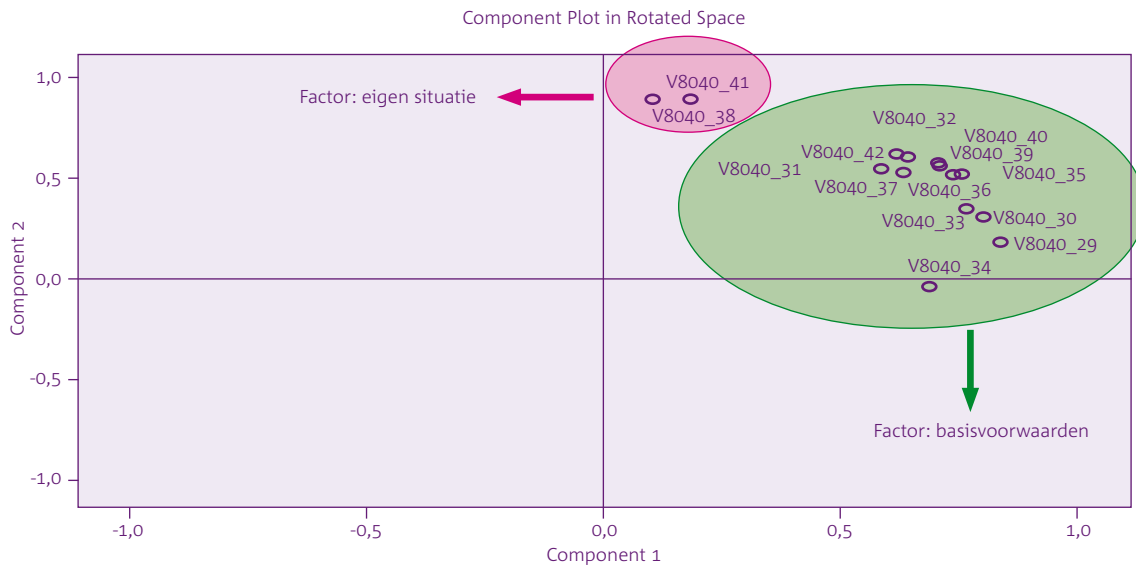
Analysis weighted by sample-weging

Rotated Component Matrix(a)

		Component	
		1	2
V8040_15:	Duidelijk	0,778983356	0,16946661
V8040_16:	Geloofwaardig	0,799755632	0,294729032
V8040_17:	Opvallend	0,735076768	0,205629168
V8040_18:	Interessant	0,756529987	0,385196992
V8040_19:	Realistisch	0,766445104	0,328739739
V8040_20:	Eenvoudig	0,657895375	0,070029166
V8040_21:	Doeltreffend	0,83901882	0,300162452
V8040_22:	Overtuigend	0,833632238	0,338359981
V8040_23:	Belangrijk	0,707217375	0,406086923
V8040_24:	Op mij van toepassing	0,263714643	0,908395294
V8040_25:	Aansprekend	0,818727583	0,326416582
V8040_26:	Motiverend	0,819659177	0,319934551
V8040_27:	Relevant voor mij	0,273080533	0,91102071
V8040_28:	Toegevoegde waarde	0,755841603	0,392739713

Factor analyse (voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen)

Boodschap: voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen

Analysis weighted by sample-weging

Rotated Component Matrix(a)

		Component	
		1	2
V8040_29:	Duidelijk	0,830162884	0,179171817
V8040_30:	Geloofwaardig	0,78970675	0,308407491
V8040_31:	Opvallend	0,578295836	0,540227717
V8040_32:	Interessant	0,634141179	0,602954238
V8040_33:	Realistisch	0,760999429	0,342096025
V8040_34:	Eenvoudig	0,68058788	-0,037677639
V8040_35:	Doeltreffend	0,748129209	0,522613555
V8040_36:	Overtuigend	0,729060588	0,515507904
V8040_37:	Belangrijk	0,624900051	0,528073304
V8040_38:	Op mij van toepassing	0,099693458	0,88338266
V8040_39:	Aansprekend	0,705018832	0,554024568
V8040_40:	Motiverend	0,701232045	0,560951519
V8040_41:	Relevant voor mij	0,179062232	0,88377988
V8040_42:	Toegevoegde waarde	0,614193626	0,612847931

Regressieanalyse 1

Boodschap: pensioen daar moet je nu iets mee doen

■ = factor heeft (de meeste) invloed

□ = factor heeft ook invloed, maar minder dan het paarse blokje

Welke factor(en) hebben invloed op:			Totaalwaardering	Verdiepen in pensioenin-komen (algemeen)	Bestuderen/lezen pen-sioenoverzicht (intentie tot gedrag)	Pensioenberekening maken met de pensioen-planner (daadwerkelijk gedrag)
Totaal ondervraagden		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	□
		Factor 2: Eigen situatie		□	□	■
Volledig pensioenonbewust	Totaal	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	□	
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
21-34 jaar (jongeren)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie				■
35-49 jaar (volwassenen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	□
50-64 jaar (ouderen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie		□		■
Deels pensioen(on)bewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie			□	
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	□	□
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
Volledig pensioenbewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden				
		Factor 2: Eigen situatie				
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□		
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie			■	■
Volledig pensioenonbewust en:						
Risicogroep 1: Bouwt maxi-maal 40% van het huishoud-pensioen op		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
Risicogroep 3: geen vermo-gensreserve (<5000)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie				
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■

Regressieanalyse 2

Boodschap: jouw pensioen, jouw verantwoordelijkheid

■ = factor heeft (de meeste) invloed

□ = factor heeft ook invloed, maar minder dan het paarse blokje

Welke factor(en) hebben invloed op:			Totaalwaardering	Verdiepen in pensioenin-komen (algemeen)	Bestuderen/lezen pen-sioenoverzicht (intentie tot gedrag)	Pensioenberekening maken met de pensioen-planner (daadwerkelijk gedrag)
Totaal ondervraagden		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	□	□
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
Volledig pensioenonbewust	Totaal	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	□	□
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
21-34 jaar (jongeren)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	□		
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■
35-49 jaar (volwassen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		■
		Factor 2: Eigen situatie	□	□	■	
50-64 jaar (ouderen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■
Deels pensioen(on)bewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie				■
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie			□	
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■
Volledig pensioenbewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden				
		Factor 2: Eigen situatie				
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□		□
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■
Volledig pensioenonbewust en:						
Risicogroep 1: Bouwt maxi-maal 40% van het huishoud-pensioen op		Factor 1: Basisvoorwaarden	■		■	
		Factor 2: Eigen situatie		■		■
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie		□		■
Risicogroep 3: geen vermo-gensreserve (<5000)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie		□		■
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■

Regressieanalyse 3

Boodschap: voorkom kopzorgen, check nu je pensioeninkomen

■ = factor heeft (de meeste) invloed

□ = factor heeft ook invloed, maar minder dan het paarse blokje

		Welke factor(en) hebben invloed op:	Totaalwaardering	Verdiepen in pensioeninkomen (algemeen)	Bestuderen/lezen pensioenoverzicht (intentie tot gedrag)	Pensioenberekening maken met de pensioenplanner (daadwerkelijk gedrag)
Totaal ondervraagden		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□	□	□
Volledig pensioenonbewust	Totaal	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□	□	□
21-34 jaar (jongeren)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie				
35-49 jaar (volwassenen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□		
50-64 jaar (ouderen)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	
		Factor 2: Eigen situatie		□		■
Deels pensioen(on)bewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie				
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□	□	□
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■		
		Factor 2: Eigen situatie		□	■	■
Volledig pensioenbewust	21-34 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden				
		Factor 2: Eigen situatie				
	35-49 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie			□	□
	50-64 jaar	Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	□
		Factor 2: Eigen situatie		□	□	■
Volledig pensioenonbewust en:						
Risicogroep 1: Bouwt maximaal 40% van het huishoudpensioen op		Factor 1: Basisvoorwaarden	■		■	
		Factor 2: Eigen situatie		■		■
Risicogroep 2: 45 jaar en ouder		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie		□		□
Risicogroep 3: geen vermogensreserve (<5000)		Factor 1: Basisvoorwaarden	■	■	■	■
		Factor 2: Eigen situatie				
Risicogroep 4: overschat eigen kennis		Factor 1: Basisvoorwaarden	■			
		Factor 2: Eigen situatie		■	■	■

Bijlage 2

Onderzoeksverantwoording

De bouwstenen van de pensioenbewustzijn-meter

Op basis van de resultaten van de enquête is het pensioenbewustzijn vastgesteld. Bij het vaststellen hiervan is uitgegaan van de definitie van pensioenbewustzijn zoals weergegeven in paragraaf 1.1.

Er is gebruik gemaakt van drie bouwstenen:

- kennis over de hoogte van het pensioeninkomen;
- de toereikendheid van het pensioeninkomen;
- de mate waarin men de mogelijkheden kent om meer pensioen op te bouwen.

Wanneer men aan de criteria voor alle bouwstenen voldoet, is men volledig pensioenbewust. Voldoet men aan geen van de criteria, dan is men volledig pensioenonbewust. In de volgende paragrafen gaan we nader op de verdere criteria in.

Bouwsteen 1: Kennis over de hoogte van het pensioeninkomen

Aan de respondenten is gevraagd wat hun verwachting is van het pensioeninkomen als percentage van het laatstverdiende loon bij pensionering. Vervolgens is aan de hand van andere kenmerken, die van de respondenten in de enquête bekend zijn, bepaald of deze inschatting reëel kan zijn. Hierin zijn de volgende kenmerken betrokken:

- aantal uren dat men per week werkt;
- of men wel of geen aanvullend pensioen heeft;
- aantal jaren dat men nog pensioen zal opbouwen (aangenomen dat men tot en met 65 jaar werkt);
- bruto jaarinkomen op basis van voltijds dienstverband.

Pensioenkijker.nl heeft per situatie een grenswaarde bepaald. Wanneer een respondent een hoger pensioeninkomen opgeeft dan mogelijk wordt geacht door Pensioenkijker.nl dan is of haar inschatting als te hoog aangemerkt. In sommige gevallen is ook een ondergrens gehanteerd (een te lage inschatting van het pensioeninkomen). In de tabel op de volgende pagina zijn de gehanteerde grenswaarden weergegeven.

Naast een waarschijnlijk juiste inschatting, is voldoende zekerheid over het pensioeninkomen gewenst. Degenen die wel een inschatting binnen de gestelde grenswaarden maken, maar desgevraagd aangeven “eigenlijk geen idee” te hebben van het pensioeninkomen, worden ook aangemerkt als niet op de hoogte van het pensioeninkomen en zijn dus volledig pensioenonbewust.

53 | Grenswaarden pensioeninkomen als percentage van het laatstverdiende loon

	aanvullend pensioen	verwacht aantal opgebouwde jaren				
		<= 20	21 t/m 25	26 t/m 30	30 t/m 35	> 35 jaar
<i>tot 19 uur per week</i>		%	%	%	%	%
inkomen tot € 30.000	Nee	85	90 (56)	100 (65)	100 (75)	100 (84)
	Ja	95	100 (56)	100 (65)	100 (75)	100 (84)
inkomen € 30.000 – € 40.000	Nee	70	77 (33)	84 (37)	90 (41)	97 (45)
	Ja	80	87 (33)	94 (37)	100 (41)	107 (45)
inkomen > € 40.000	Nee	43	46	50	52	56
	Ja	53	56	60	62	66
<i>20 t/m 29 uur per week</i>						
inkomen tot € 30.000	Nee	100	100	100	100	100
	Ja	110	110	110	110	110
inkomen € 30.000 – € 40.000	Nee	65	70	75	79	83
	Ja	75	80	85	89	93
inkomen > € 40.000	Nee	60	64	68	72	75
	Ja	70	74	78	82	85
<i>30 uur per week of meer</i>					%	%
eindloon en 55 jaar of ouder	Nee				65	80
	Ja				75	90
inkomen tot € 30.000	Nee				70	80
	Ja				80	90
inkomen € 30.000 – € 40.000	Nee				60	75
	Ja				70	85
inkomen > € 40.000	Nee				60	70
	Ja				70	80

Een derde criterium betreft het lezen van het Uniform Pensioenoverzicht en het raadplegen van andere informatiebronnen. Om goed op de hoogte te zijn dient men, naast het kunnen maken van een goede pensioeninschatting en voldoende zekerheid daarover, het Uniform Pensioenoverzicht bewust te bestuderen. Een andere mogelijkheid is dat men het Uniform Pensioenoverzicht globaal bestudeert, maar daarnaast informatie heeft ingewonnen bij de werkgever, pensioenverzekeraar of tussenpersoon.

Van alle ondervraagden voldoet 34% aan deze drie criteria. De overige 66% voldoet aan minstens één criterium niet. Deze groep beschouwen we als volledig pensioenonbewust.

Bouwsteen 2: de toereikendheid van het pensioeninkomen

Van de 34% die op de hoogte is van het pensioeninkomen, is vervolgens bepaald in welke mate men weet of het pensioeninkomen toereikend zal zijn. Men wordt beschouwd als voldoende op de hoogte van de toereikendheid van het pensioeninkomen wanneer:

- Men enigszins kan inschatten of het inkomen na pensionering voldoende zal zijn om te leven zoals men zou willen tijdens het pensioen. Wanneer men dit helemaal niet kan inschatten, beschouwen we iemand als niet op de hoogte van de toereikendheid.

- Daarnaast dient men een inschatting te kunnen maken van het percentage van het netsalaris (vlak voordat men met pensioen gaat), dat men nodig denkt te hebben om na pensionering te leven zoals men zou willen. Dit percentage moet minimaal 40% zijn en de ‘weet niet’ categorie is uitgesloten.
- Tot slot mag deze inschatting niet meer dan 5% afwijken van een tweede inschatting van dit percentage, die is gemaakt nadat van een aantal zaken is gevraagd of men daarmee rekening heeft gehouden bij het maken van deze inschatting. De achterliggende gedachte hierbij is dat bij een grotere afwijking, men in eerste instantie kennelijk niet goed in staat was om een goede inschatting van de toereikendheid te maken. De zaken waarvan is gevraagd of men daarmee rekening heeft gehouden, zijn bijvoorbeeld langere tijd in het buitenland gewoond, een lager belastingtarief, schulden, en dergelijke.

De groep die aan deze voorwaarden voldoet bedraagt 27% van alle ondervraagden.

Bouwsteen 3: De mogelijkheden kennen om meer pensioen op te bouwen

Tot slot is gevraagd in welke mate men de mogelijkheden kent om meer pensioen op te bouwen. Net als bij bouwsteen 2, is de mate waarin men deze mogelijkheden kent alleen bepaald voor de groep die niet volledig pensioenonbewust is.

In welke mate men op de hoogte is van de mogelijkheden om meer pensioen op te bouwen, is als vraag aan de respondenten voorgelegd. Wanneer men hierbij “goed” of “zeer” goed antwoordt en zich daarnaast verantwoordelijk voelt voor het opbouwen van pensioen, scoort men voldoende op dit onderdeel.

Van de 34% die voor deze bouwsteen in aanmerking komt (niet volledig pensioenonbewust), kent 22% (procentpunten) deze mogelijkheden onvoldoende. Van de ondervraagden is 12% zowel op de hoogte van het pensioeninkomen als op de hoogte van de toereikendheid als op de hoogte van de mogelijkheden om meer op te bouwen.

Het combineren van de bouwstenen

We hebben gezien dat het scoren op bouwsteen 2 en 3 alleen kan wanneer men niet volledig pensioenonbewust is. De mogelijke combinaties van bouwstenen die dan ontstaan zijn:

1. volledig pensioenonbewust;
2. alleen op de hoogte van het pensioeninkomen (bouwsteen 1);
3. op de hoogte van het pensioeninkomen en weet of het toereikend is (bouwsteen 1 en 2);
4. volledig pensioenbewust (bouwsteen 1, 2 en 3).

De verdeling van de ondervraagden over deze categoriën is hieronder weergegeven.

54 | De bouwstenen gecombineerd

Volledig pensioenbewust	66%
Alleen op de hoogte van het pensioeninkomen	7%
Op de hoogte pensioeninkomen en weet of het (on)voldoende (toereikend is)	5%
Volledig pensioenbewust	12%

